

ILLETÉK

1
FORINT

A M. KÖZTARSASÁG

185 / 1947-48

Érték: 1947. dec. 1. m.

Előzetes:	Utólagos:	Összesen:
10 -	10 -	20 drh.

A "RELIGIO ÉS NEVELÉS"

/1841-1848/

Irta:
Háros Ida

Diss. B 191

I.

A katolikus folyóirat megindulása külföldön és hazánkban.

Az ujkor emberének legnagyobb szellemi fegyvere a könyvnyomtatás. Rombol, vagy épít, aszerint, hogy milyen eszmékért harcol az, aki a tollforgatás veszélyes műveletével foglalkozik. Gutenberg, mikor az első nyomtatott lapot megteremtette, valószínűleg nem gondolt arra, hogy mit ad az emberiség kezébe. A sajtó mindig az új eszmék szolgálatában áll. Hess András, Sylvester János, Heckenast, mind az új szellem fáklyavivői. Ma is a fejlődés képviselője a sajtó és az is marad, mert csak így tudja betölteni hivatását. A sajtó fő kötelessége, hogy világnézetet adjon az emberiségnek. Ezt azonban csak az átlag embertípus felett állókban tudja elérni, ezért sajnos sok embernek nincs világnézete. Emellett célja a tájékoztatás politikai, vallás, társadalmi, irodalmi és tudományos téren. Ezt a sokirányú kiteljesedést képviselik a hírlapok, az irodalmi és tudományos munkák. A könyvnyomtatás születésétől napjainkig megvolt és van a ponyvairódalom. Mindig akad olvasótábor. A régi vásári ponyvát felváltották a gangster és vadnyugati "regények", melyeknek nemcsak az alacsonyabb műveltségű egyének, hanem a magát műveltnek nevező középosztály is hódol. A könyvnyomtatás első termékei a vallás szolgálatában álltak. Később az irodalom mindjobban profanizálódott. A hírlapirodalom megindulásakor a vallás már alig kapott helyet ezen az új területen.

A katolikus folyóiratirodalom csak 1848 után ölt nagyobb méreteket. A vallásos élet ébrentartására, a lelkeseknek a közös munkába való belekapcsolódására szolgált. A katolikus hírlapirodalom még ennél is később indult meg.

Angliában a londoni világlapok mellett a katolikus lapok szinte jelentéktelenek. Buchberger lexikonában a következő 1848 előtt létező angol katolikus ujságokról emlékezik meg: "Dublin Review", "Church Times", "Expositor", "Expository Times", "Cath. Times", "Mont", "Tablet" a legnevezetesebbek. A "Religio

és Nevelés" ezek közül egyet sem használ fel. A következő angol folyóiratokból és napilapokból idéz: "Brighton Herald", "Morning-Advertiser", "British Critic", "Britannia", "Examiner", "Globe", "Morning-Chronicle", "Sun", "Catholic Directory", "Weekly Chronicle".

A francia katolikus sajtó fővárosba koncentrálódik. Legrégibb francia katolikus lapok: "Gazette de France", "Univers", "Autorité", "Libre Parole", "Coix", "Gaulois", "Soleil", "Vérité Française". A külföld előtt is jelentős tudományos folyóiratok voltak: "Correspondant", "Quinzaine", "Etudes", "Monde". Voltak már katolikus képes folyóiratok is: "Revue de Monde Catholique", "Revue Catholique", "Questions actuelles", "Revue des Deux Mondes", "Ami de Clergé", "Revue d'Histoire et de Littérature Religieuse", "L'ami de la Religion". Ezek közül a folyóiratok közül háromból szinte állandóan idéz a "Religio és Nevelés". Ezek a "Revue des Deux Mondes", "L'Univers", "L'ami de la religion". Ezek mellett még több kimondottan katolikus és különböző célzatu folyóiratokból és ujságokból is merít anyagot: "Journal des Débats", "Gazette du Midi", "Echo du Midi", "Moniteur Parisien", "Gazette", "Gazette d'Auvergne", "Revue", "Presse", "Quotidienne", "Constitutionnelle", "Sciecle".

A XIX. században a mind nagyobb jelentőséget mutató publicistákából a német katolicizmus is hamarosan részt követelt magának. Már 1848 előtt is beszélhetünk napisajtóról, miről Magyarországon még szó sincs. Mindenesetre ennek még csekélyebb a jelentősége, mint a század második felében. A német-francia háború óta kicsi a katolikus lapok száma. Azonban az előtt virágzásban volt a theologiai és főleg tudományos folyóiratszerkesztés. Ilyenek: 1803-1814.-ig a banbergi "Theologische Zeitschrift" Batz és Brenner szerkesztésében, - Felder: "Katholische Literaturzeitung"-ja. Ausztriában Frint és Pletz szerkesztette a "Theologische Zeitschrift"-et 1813-1826-ig. A tübingeni "Theologische Quartalschrift" 1819-ben indult meg. A "Katholik" 1821-ben, a "Religions und Kirchenfreund" 1822-ben. Benker majd Dux szerkesztette.

1. M. Buchberger: Kirchliches Handlexikon. 1303, 1515.1.

tette az 1828-ban megindult "Athanasia"-t. Offenbachban /1829/
majd Aschaffenburgban /1831-1835/ jelent meg a "Kirchenzeitung",
melynek a későbbi folytatása a "Herold des Glaubens"; Pfeilschif-
fer vezetése alatt /1836-1843/ állt. A "Jahrbücher für Theologie"
und christliche Philosophie" csak rövid ideig létezett /1834-1838/
Phillips és Guido Görzes indították meg 1838-ban Münchenben a
"Historisch-politischen Blätter"-t, melyet Jörg és Binder foly-
tatott. Ez lett a katolikus Németország legvontosabb lapja. 1832-
ben jelent meg az augsburgi "Sion" és 1848-ban a bécsi "Kirchen-
zeitung".

A felsorolt ujságok közül a "Religio és Nevelés" ko-
rában már csak kettő létezett, melyekből gyakran idéz is. Ezek
a "Sion" és a "Historisch-politischen Blätter". E két fontos uj-
ság mellett még más lapokból is vesz tudósítást. Ilyenek a
"Katholische Kirchenzeitung", "Zeitschrift für Philosophie und
katholische Theologie", "Katholische Kirche", "Allgemeine Religio-
und Kirchenfreund", "Katholik". E kimondottan katolikus ujságok
mellett felhasznál helyi jellegű, sőt protestáns lapokat is. Pl.
"Kölnische Zeitung", "Pressburger Zeitung", "Er^{fter} Zeitung",
"Luxenburger Zeitung", "Wiener Zeitung", "Rhein und Mosel Zeitung",
"Allgemeine Zeitung", "Proteschtantische Freunde".

A német és francia katolikus sajtó tudta e korban a
legnagyobb eredményeket elérni. A "Religio és Nevelés" is ezek-
ből a lapokból veszi a legtöbb tudósítást. Még más országokra vo-
natkozó híreket is sokszor a francia, illetve a német sajtó ér-
tesülésén keresztül közöl. Itáliai hírközlésére a "Diario de Roma",
"Giornale di Napoli", "Osservatore Triestino", és a párizsi "Ga-
zetta" szolgált. - Spanyol híreket a "Catolico" és a "Gaceta"
madridi hivatalos lap nyújtott. A belgiumi híreket a "Journal
de Bruxelles"-ből meríti. A svájci lapok közül a "Neue Züricher
Zeitung"-ból és a "Schweizische Kirchenzeitung"-ból idéz. Az e-
gész szócímványos ázsiai hírekre az angol "Bengale-Catholic-Herald"
szolgál. Az amerikai lapok közül a "Boston Pilot", "Katholik
Herald" /philadelphiei/, The Tablet Courier /New-York/ közlése-
in kívül még protestáns lapokból is idéz pl. "Morning Chronicle",

1. Veit: Die Kirche im Zeitalter des Individualismus 1648 bis
zur Gegenwart. 179.1.

"United Staty Gazette", "Philadelphia North American"-ból.

A külföldi tudósításokból láthatjuk, hogy nemcsak katolikus, hanem felekezeti jelleg nélküli, sőt kimondottan protestáns lapokat is felhasznál, ami a helyzet tárgyilagos megítélése végett szükséges is volt. Ez is a gondos és alapos munkára enged következtetni.

Hazánkban a katolikus sajtó még lassabban indult meg, mint Német- vagy Franciaországban. A "Magyar Hirmondó", "Magyar Kurir", "Magyar Merkurius", "Erdélyi magyar Hirmondó" stb. mind világi vonatkozású lapok. Az sem változtat a helyzeten, hogy egy-egy egyházi férfitársulásokra vállalkozik, mint például a jezsuita Baróti a "Magyar Muzeum"-mal, vagy Révai a "Magyar Hirmondó"-val. Az első katolikus folyóirat megindítója Horváth János, ki "Egyházi Ertekezések és Tudósítások" címen indítja meg a lapot 1820-ban. A folyóirat élete csak alig pár év volt. Néhány év szünetelés után Guzmics Izidor személyében új vállalkozót találunk. Lapja az 1832-ben megindított "Egyházi Tár". Ebben az évben még egy másik folyóirat is lát napvilágot: Kovács Mátyás "Egyházi Folyóirat"-a. 1838-ban indul meg Gyarmathy János "Sion"-ja. Még három év és elérkezünk Szaniszló Ferenc "Religio és Nevelés" című folyóiratához. Ezzel párhuzamosan működik Kultsár István "Nemzeti Ujság"-ja. Míg az előbbi csakis vallási témákat dolgoz fel, az utóbbi helyt ad a politikának is. A "Nemzeti Ujság"- azonkívül sokszor nem viseli magán a katolicizmus jellegét. Néha az egyházi személyekkel és azok állásfoglalásával is szembehelyezkedik. 1844-ben Pozsonyban a magyar főpapi kar tanácskozássra ült össze. A március 19.-i körlevélben örökíti meg a katolikus sajtóra vonatkozó támogatást. Kopácsy, a hercegprímás a "Religio és Nevelés"-t valamint a "Nemzeti Ujság"-ot akarja felsegíteni. A védlapok fenntartására egy állandó tőke biztosítását ajánlotta. Felrója Kopácsy, hogy a protestánsok tudnak áldozni sajtójukért, csak a katolikusok szervezetlenek. Ezért a kérdéses folyóiratokból egy példányt minden plébániának meg kellett rendelnie.²

A széthulló anyagot rendszerbe foglalni csak akkor

1. Dezsényi: A magy. kat. sajtó. Regnum 1942-43. 203.1.
2. Dezsényi: A magy. kat. sajtó. Regnum 1942-43. 208.1.

tudjuk, ha sikerül benne a fejlődés folytonosságát felismernünk. Ezt a célt tűztem ki a "Religio és Nevelés" tárgyalásakor. A folyóirat ezen a címen tíz évfolyamot élt meg. Azért dolgozom fel csak 1848 második felévéig, mert ekkor veszi át a szerkesztését Danielik János, ki majd másfél esztendő után a folyóiratot "Religio" néven továbbviszi. Így Szaniszló Ferenc és Somogyi Károly idején kísérem figyelemmel a folyóirat életét, tartalmát és változásait.

A XIX. század liberalizmustól áthatott levegőjében indult meg a "Religio és Nevelés". A nagy szabadság a vallásnak semmi jót nem hozott, legfeljebb jelszavakat, melyeket ha közelebbről megvizsgálunk, akkor látjuk nagyon is hamis voltukat. A liberalizmus kezdetben nem állott szemben a pozitív katolicizmussal. Később azonban különböző vadhajításai más-más állásfoglalást tanusítottak az Egyházzal szemben. Egyik ilyen elméletük: Az államban a katolikus Egyház, csak mint alárendelt egyesület szerepelhet. A másik irány a vallásos liberalizmust hangoztatva a vallás és az állam teljes különállását sürgette. Ismét mások a politikai liberalizmussal okartak hódítani. Szabadságot követeltek az Egyháznak, de csak azért, hogy megszüntessék jogilag privilegizált helyzetét. A liberalizmust a kor termelte ki, miután a filozófusok: Strauss, Bauer, Feuerbach, Stirner elméleteikkel a talajt kellően előkészítették. A hitélet ennek nyomán megcsúszott.¹ Ezzel a korszellemmel kellett felvennie a harcot a "Religio és Nevelés"-nek.

1. Salacz Gábor: A vatikáni zsinat és a placetum. 4.1.

II.

A "Religio és Nevelés" szerkesztői és munkatársai 1841-1848-ig.

Szaniszló Ferenc - Somogyi Károly - Danielik János -
 Beély Fidél - Csajághy Sándor - Danilovics Mihály - Déghy István -
 Fábián Ambrus - Fejér György - Fekete János - Fogarasy Mihály -
 Hollók Imre - Horváth Pius - Kovách Antal - Körmöczy Imre -
 Köves György - Majer István - Kovács Márk, Liszkay Károly -
 Nagy Márton - Ocskovszky Ferenc - Pauer János - Perger János -
 Roder Alajos - Ranolder János - Pados János - Specziár Lajos -
 Sárkány Miklós - Sujánszky Antal - Szabó Imre - Szabó József -
 Szaniszló József - Szenczy Ferenc - Szenczy Imre - Tárkányi Béla.

A "Religio és Nevelés" /1841-1850/ a liberalizmusban meglazult hitélet ujjaélesztését tűzte ki céljául. Első száka-
 szá 1843 júniusáig tartott. Eddig Szaniszló Ferenc szerkesztet-
 te a lapot, ki az Uri-utcai Trattner és Károlyi könyvnyomtató-
 nál készítette folyóiratát minden vasnapra. Azért nevezhetjük
 ezt a két és fél évfolyamot egy egységnek, mert a lap beállítá-
 sa, témaköre leginkább a főszerkesztőtől függ.

Szaniszló Ferenc /1792-1869/ az első jelentékenyebb
 katolikus lapszerkesztő. Emlékét nemcsak a katolikus hírlapi-
 rodalom őrzi, hanem szeretett városa Nagyvárad is. Ércszobor
 hirdeti itt emlékét.

Szaniszló Szombathelyen született. Egyszerű, szegé-
 nyes családjából önerővel, egyéni érdemeivel küzdötte fel ma-
 gát. A szombathelyi papnevelőhe kérte felvételét, ahonnan Pest-
 re küldték, hogy ott nyerje el theologiai kiképzését. Ezután
 Bécsbe került az Augustineumba, hol még több lehetőség nyílt
 a tudományba való elmélyülésre. Az 1818-i bécsi Szent István-
 ünnepségen neki kellett az ünnepi beszédet mondania. Magyaros-
 színvallása az udvar nem tetszését váltotta ki s így el kellett

1. Egyházi beszéd a keresztény hazafiságról.

hagynia Bécsset. Ismét egyházmegyéjébe került és itt szolgált tíz évet. Közben szombathelyi címzetes és váradí valóságos kanonok lett, később cholti apát. 1841-1843-ig a "Religio és Nevelés" szerkesztője. A folyóirat mellékletei az "Egyházi Tudósítások" és a "Fasciculi Ecclesiastici Litterarii" is a szerkesztésében jelennek meg. Közben megválasztják Pestre a Központi Papnevelő rektorává. Felelősségteljes munkája elvonja a lapszerkesztéstől és lemond Somogyi Károly javára. Két év múlva lemondását kérte itt is, mivel kinevezik a királyi helytartótanács egyházi ügyeinek előadójává. A negynennyolcas ujitások megszüntették ezt a méltóságot és így kolostorba vonult vissza. Mikor azt tapasztalta, hogy tulzott liberalista törekvések ismét hatalmába keritik a magyarságot, lelki gyakorlatokkal próbálta a régi hitéletet feléleszteni. Az egyházi élet felfrissítésében végzett eredményes munkájáért nagyváradi püspöknek nevezték ki. Eddig már három püspökséget utasított vissza. Ekkor azonban a több oldalról elhangzott külön kérelmek azt a gondolatot erősítették meg benne, hogy a Gondviselés akaratát teljesíti, ha elfogadja a püspökséget. Eleve vége felé lemondott és a hitzingi kapucinusok kolostorába vonult. Itt is halt meg.

Szaniszló alapos theologiai tudással rendelkezett. Neki köszönhetjük a magyar katolikus szónoki és emlékbeszéd továbbfejlesztését is. Ezen képességéről tesznek tanuságot művei.² A "Religio és Nevelés" megindítása fontos ténykedés volt részéről. A jozefinista szellemtől megmételtyezett papságot akarta elsősorban is helyes irányba terelni. Ugyan ezt sohasem említi, de ha a cikkek tárgyát vizsgáljuk, erre a megállapításra

1. Dr. Géfin Gyula: A szombathelyi egyházmegye tört. II. 392-398.1.
2. Egyházi beszéd a keresztény hazafiságról. Bécs. 1818. aug. 23.
Doctrina religionis christiano-catholicae... Pest. 1832.
Szt. István első és apostoli magy.kir. tisztelete. Buda. 1835.
Gyászbeszéd Horváth J. püspök felett. Veszprém. 1835.
Memoria Petri Klobusiczky... 1843.

Forrás: Szinyei: Magyar írók... XIII. 372-373.1.

juthatunk. A folyóirat nagy része theologia. Sokszor a hivek általános dogmatikai tudását meghaladó fejtegetéseket tartalmaz. Ezek nem is annyira a hiveknek, mint inkább a lelkipásztoroknak szólnak. Szaniszló életirója Lopussny abba jelöli meg a "Religio és Nevelés" legnagyobb jelentőségét, hogy ebből terjesztette országsszerte a később a papnevelő intézetben hirdetett egyházas szellemet. "Zenkívül a magyar katolikus lelkészeknek lelki tápanyagot nyújtott a szemben álló irányzat hódító maszlagja ellen.¹

Lopussny jellemzésében kiemeli Szaniszló szeretetreméltó egyéniségét, szelidségét és szerénységét. Ezt láthatjuk a folyóiratszerkesztésben is. Ő maga igyekszik a háttérben maradni. Inkább másokat publikál lapjában, mint a saját nevét valamely írása mellett közölné. A két és fél évfolyam alatt nevét csak kétszer közölte cikkel kapcsolatban : a szerkesztése alatt megjelent első és utolsó számban. De ha a folyóiratot lapozzuk, gondos kezének nyomát mindenütt megtaláljuk. Elsősorban is jó írói kört teremt lapjának. A név nélkül megjelent cikkek pedig valószínű az ő művei. Igyekszik változatos lenni, bár a főszó a theológián van, de foglalkozik a mindennapból merített vallási kérdésekkel is, közöl üdvös, vallásos történeteket, költeményeket, zsoltárfordításokat.

Mit mond az a két cikke, mi saját neve alatt jelent meg? A "Hit és ész"-ben a vallást védi a liberális racionalista észimádókkal szemben. Nem mondja ki, hogy a liberalizmus ellen irányzata ellen szól, de az érvek felsorakoztatása erre enged következtetni. Az ész érvei mellett minden ténykedésükben irányadónak kell lennie a hit szavának. Erzi a két fogalom látszólagos ellentmondó voltát, de az egyenes utat mégis meg tudja mutatni. A hit és ész küzdelme egyidejű az emberiség életével. Az értelem elhomályosodott és így a jót összetévesztik a gonosszal és fordítva. Ilyen körülmények között jutott el az ember az Isten-tagadásig. Isten létének bizonyítására felhozza Szaniszló a szokott dogmatikai érveket: 1. A teremtetett lények valamennyien örök létezőtől kell, hogy származzanak. 2. Isten

1. Lopussny: Tordai Szaniszló Ferenc 44.1.

2. Lopussny: I.m. 165.1.

léte mellett bizonyítanak az emberiség nagy gondolkodói.

3. Az emberi természet is Isten után szomjazik. Erzi, hogy a racionalizmust és a vallást össze lehet egyeztetni. A vallás az észnek nem ellensége. El kell ismerni azonban Istent az ész irányítójának, mert az ő jóvoltából jutunk el minden tudáshoz.¹

Másik saját neve alatt megjelenő írása: "Szerkesztői végszó". Visszatekint a folyóirat három és fél éves múltjára. Az új vállalkozás sorsdöntő tudatában ír. A magyar egyháznak eddig kimondottan vallásos irányu folyóirata nem volt. Bevallja, hogy munkája korának laza vallási felfogásai miatt különösen sok nehézségbe ütközött. Nemcsak a katolikus liberalistákkal kellett megbirkóznia, hanem az 1842-ben megindult "Protestáns egyházi és iskolai lap"-pal is. Szerető szavakkal bucsuzik olvasóitól. Bucsuszavaiban megismerteti azokat a törekvéseket, amelyekért küzdött a rövid néhány év alatt. Célja volt: "Isten segítségével a religiót és nevelést, úgy mint a polgári jólétnek is legbiztosabb és legerősebb támaszait Jézus Krisztus igaz tanítványa szerint különféleleképen felvilágosítva az emberek szíveibe és lelkeibe csöfögtetni és a religio és nevelés legüdvösebb gyümölcsei által a haza polgárinak mind ezen, mind másvilági boldogságuk munkálásában, s elnyerésében segítségül lenni."²

Miért hagyta abba Szaniszló a lapszerkesztést? Kinevezték a központi papnevelő intézet rektorának. Új hivatásköre nagy odaadást kívánt. Ezért meg kellett válnia a "Religio és Nevelés"-től. Eszméi megvalósításához egy fokkal közelebb jutott. Eddig folyóiratán keresztül tudta csak a lelkipásztorok tudását és igazi, mély jámborságát elősegíteni. Most egész közelről ~~így~~ szólhatott bele a papképzés módszereibe. Nemcsak tollal, hanem tettel is küzdhetett a papnevelő intézetek jozefinista maradványai ellen.

Szaniszló 1850-től nagyvárad püspök. Püspöki székében sem feledkezett meg volt folyóiratáról. Nemcsak szelleme örködött továbbra is a ~~alap~~ felett, hanem anyagi támogatásban

1. Rel. és Nev. Szaniszló: Hit és ész. 1841.I.1-7.1.

2. Rel. és Nev. Szaniszló: Szerkesztői végszó. 1843.I. 535.1.

is részesítetté. 740 Frt.-ot adományozott a lapnak. Emellett évenként több példányszámra is előfizetett. 1868-ban pld. 22 példányban rendelte meg a "Religio és Nevelés"-t, 115 Frt. ellenértékben.

Szaniszló folyóiratában legtöbbet nyújtotta abból, amit tudott. Hogy folyóirata nem volt tökéletes, nem válik kevesbitésére. Elsősorban a tökéletes tulságosan relativ fogalom, másodsorban a katolikus folyóiratirodalomnak nem volt olyan előzménye, amely utat tudott volna neki mutatni a szerkesztés utvesztőiben. Az mutat rá tehetségére, hogy mégis el tudta kerülni a csalóka utakat. Munkája olyan volt, mint a folyóvízszabályozás. A sok kanyargós, elposványosodott utat kikerülni, egyenes medtet vájni, hogy a számára oly nehéz, megérültető, de nem sok látszatot mutató munkával a következő generáció munkáját megkönnyítse. Az uttörők neve rendszerint feledésbe merül. Ez Szaniszló sorsa is, ha összehasonlítjuk a XIX. század nagy képviselőivel, Prohászkaival és PlBangháival. Ténykedése a sajtótörténészek szempontjából mégis jelentős. Elindította folyóiratát közepes síkon s ott meg is tartotta. Tekintsük még, hogy utóda, Somogyi Károly vezetése alatt fellendül-e a folyóirat, vagy visszaesik, vagy ugyanazon a síkon mozog-e?

Somogyi Károly. /1811-1888/ már ismertebb személyiség a művelt Magyarországon, mint Szaniszló Ferenc. Míg annak kilétét a történészek és a nagyváradiakon kívül alig tudja valaki, addig Somogyi emlékét fennen hirdeti Szeged város egyik büszkesége, a Somogyi-könyvtár. Kisérjük figyelemmel, milyen nevezetesebb állomásai voltak életének.

Tiszafüldvári protestáns nemesi család sarja. Kilenc éves korában tér át atyjával együtt a katolikus hitre. Pesten végezte tanulmányait, majd az esztergomi főegyházmegye papja lett. Ezután több helyen segédlelkészkedik. 1841-ben ismét Esztergomba kerül vissza, mint a szeminárium tanára és tanulmányi felügyelője. 1843-ban hívják meg a "Religio és Nevelés" szerkesztőjének. A folyóirat szerkesztéséről 1841 júniusában lemond,

hivatkozva meggyengült egészségére. Valószínű széleskörű elfoglaltsága is késztette a lemondásra. Ugyanis 1847-ben megszerezte a váci nyomdát és megindítja a "Katolikus Iskolai Lapok"-at. Az újabb szerkesztői gondok és a 48-as bizonytalan ki menetelű eszmék nem lehettek befolyás nélkül elhatározására. A szabadságharc leverése után a Szent István Társulat aligazgatója lett, mely intézmény még a "Jé és olcsó könyvkiadó társulat" címen szerepelt. A társulat felsegítésére propagandát fejtett ki a "Religio és Nevelés" is. Mind Szaniszló, mind Somogyi szerkesztősége alatt többször emlékezik meg róla. - 1865-ben éri el Somogyi legmagasabb méltóságát. Esztergomi kanonoknak nevezik ki. Bőkezű főpap volt. Csupán nevelési célokra 40.000 forint alapítványt tett. A főváros Klotild-szeretetházának hatezer forint nevelési járulékot adományozott. Leghíresebb volt könyvtára, mely körülbelül negyvenezer kötetet tartalmazott. Nemcsak mennyisége, hanem minősége is számottevő. Az érviztől tönkretett Szeged városának adományozta a hetven év munkájával összegyűjtött könyvtárat. Ezért nevezi a hálás utókor Szeged Széchenyi Ferencének. Somogyi az adományozás előtt sohasem járt Szegeden. Vallomásai szerint a várost ért nagy érviz juttatta eszébe azt a gondolatot, hogy könyvtárával kezdje az ujjaépítést. A lelkesült Mikszáth Kálmán - ki akkor Szegeden újságíró - így ír: "Egész életében nem látta Szegedet és mégis egész életében Szegednek élt".¹

Somogyi Károly Szaniszló Ferenc szerkesztősége idején az egyik legbuzgóbb munkatárs, később segédszerkesztő. Ez alatt a két és fél esztendő alatt sok cikke jelent meg a "Religio és Nevelés"-ben. Azonban amint átvette a lapot Szaniszlótól, nevét sohasem tünteti fel írásai után. Ebben a tekintetben teljesen elődje nyomán haladt. - Cikkei három csoportba oszthatók: 1. Tisztán vallási jellegűek, 2. a protestánsokkal vitázók, 3. aktuális témákat tartalmazók.

1. A természeti törvények mellett hangsúlyozza a pozitív törvények szükségességét. - Az ifjúságot szülőik iránt engedelmességre oktatja. Levonja a következményt: Ha valaki gyer-

1. Vásárhelyi J: Emlékezés a könyvtáralapító Somogyi K. kanonokra.

mekkorában nem tanulja meg az engedelmességet, később már csak nagy nehézségek árán, vagy egyáltalán nem sajátíthatja el. - Az önfékezés egyik legjobb eszközét a böjtölésben látja. Kezdetről fogva létezett, csak nem volt szabályokba foglalva. Maga Krisztus Urunk adott erre példát. Érdekes megfigyelése, hogy a böjtölés még nem mértéktartás, mert könnyebb valamitől egészen távoltartani magunkat, mint azzal móddal élni. Egyesek nem tartják helyesnek, hogy a böjtöt meghatározott napokra teszi az egyház. Ez azért fontos, mert legtöbb ember különben nem böjtölne. - Ir cikket az evangéliumról és az evangélisták jelképeiről is.¹

2. Többször vitázik a "Protestáns lap"-pal. Ezek közül legterjedelmesebben a hitujításról ír. Hetényi - a "Protestáns lap" munkatársa - azt állítja, hogy a hitujítás szükséges volt és ennek természetes következménye az elszakadás. Somogyi ezt cáfolja és azt mondja, hogy az Egyház megreformálása elérhető lett volna elszakadás nélkül is.²

3. Ir az ó-lutheránus mozgalomról, melyet már husz év óta üldöznek Németországban. - Felszólal a nevelésügyben is. Fejtegeti a nevelés és tanítás célját. Erkölcsös, jámbor emberek képzése a cél. A nevelés központjába az erkölcstudományt és vallást akarja állítani. Harcol az ellen az irányzat ellen, amely el akarja törölni a vallásos tanítást. Kitér az állam nevelői reformjaira. Ovatosságra int, nehogy az ujítás mindent kidöntsön és magunkat is eltenessen. Szép a dolognak tartja a nevelők felsegítését, de azt ne az egyház vagyonából valósítsák meg. A vagyon csak szétfolyna és semmi látszatja nem lenne. - Az állam meg akarja gyengíteni az Egyház hatalmát. Ezért igyekezik a papság nemességét és ezáltal privilegizált helyzetét kétségbe vonni. Somogyi bizonyítja, hogyha minden papnak nem is volt meg személy szerint a nemessége, de az usus következtében valamennyien éltek a nemesi kiváltságokkal, tehát jogaik

1. Böjtről. Rel. és Nev. 1841.I.77-182; - Positiv törvények és az irántok mutatott engedetlenségek. Rel. és Nev. 1841.I.55-57. -

A szülők iránti egedetlenség köv. Rel. és nev. 1841.I.97-100.

Az evangélistákat példázó jelképekről. Rel. és Nev. 1841.I.135-137

2. Sapere et aude. Rel. és Nev. 1842.I.280-285. - Az egyházujítás philosophiája katolikus szempontból. Rel. és Nev. 1843.I.165-173

kétségbe nem vonhatók. - Egyesek még azt is bizonyítgatják, hogy Szent István egyháza Rómától független volt és ilyennek kellene lennie kora magyar egyházának is. Ezt az állítást is megcáfolja Somogyi.¹

Somogyi theologiai és jogi műveltséggel rendelkezett. Ezt mutatja irodalmi munkássága is.² Cikkeiben is megérezzük azt a kettős szakképzettséget. Emellett még megvan az a képessége is, hogy kora felvetődő problémáit bizonyos kritikai meglátásokat, az igazságra rátapintva közölje.

Ügyesen kihasználja azokat a kereteket, melyek rendelkezésére állanak. Figyelembe veszi a szerkesztése előtti korban felmerült nehézségeket és azokon okulva lát munkájához. Somogyi elődjéhez híven - névtelenül ír. Az "Egyházi Tudósítások" azonban valószínű az ő keze munkája. Ekkor ez mint melléklet meg is szűnik s a "Religio és Nevelés"-be illeszti állandó rovatként. Tartalma most is hazai és külföldi tudósítások. Az említett kés változtatással Somogyi nagyobb eredményt és jobb elrendezést tud elérni, mint Szaniszló. Elve a rövidebb és tartalmas tudósítás.

Szerkesztésének öt éve alatt a folyóirat színvonalában bizonyos felfelé törő egyenest észlelünk. A gyakorlat által mindig ügyesebben bánt a folyóirattal. Ha megfelelő anyagi viszonyokkal rendelkezett volna, bizonyosan többet tudott volna felmutatni. Az azonban kétségtelenül megállapítható, hogy a folyóirat Somogyi szerkesztésében lényegesen javul. A kezdetben még nála is túlságosan gyakori elméleti theologia elmarad és helyette történelmi, vagy kora vallási életére hasznosabb irásokat iktat be. Teljesítményének legmagasabb fokát szerkesztésének utolsó felére jelenti. Ez a magyar szabadságharc közvetlen kitörését megelőző pár hónap tökéletes magyar egyházi korkép. Bár közvetlen említése a márciusi napoknak alig van, mégis a sorok között ott él valami feszültség, amit önkénytelenül is megérez az olvasó. Az igazságot követelő Egyház szavait

1. Az egyházi személyek nemességéről M.-on. Rel. és Nev. 1841. II. 177-186; - Gondolatok a népnevelésről. Rel. és Nev. 1841. II. 273-279; - Szent István és a magyar egyház. Rel. és Nev. 1843. I. 425, 440, 473.
2. A törvények iránti engedelmességről. Buda 1841.
A bölcsélet lényege és feladata. Pest. 1853.

érezzük megcsendülni, mely már előreveti a közeli lehetőséget, hogy eljön az idő, mikor hazafiatalansággal vádolják a magyar katolikus egyházat. Ez az egyetlen év, amikor nem érzünk aránytalanságot a külföldi események tudósítása és a magyar Egyház viszonyainak vázolása között. A többi évek folyamán a sok külföldi hír túlmagasodik a magyar eseményeken.

Somogyi 1848 júniusában bucsut mond olvasóinak és tudomásukra hozza, hogy a lap további szerkesztője Danielik János lesz, ki 1847 óta már tüzetesebben résztvett a szerkesztői munkában.¹

Danielik János /1817-1888/ bölcsészdoktor, választott pristiniai püspök és egri kanonok, címzetes prépost, pápai titkos kamarás, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja - Rozsnyón, a premonstreiek gimnáziumában végezte tanulmányait. Mielőtt Somogyi meghívta a "Religio és Nevelés" szerkesztőjének, theologiai tanár volt. Fél év múlva átveszi a főszerkesztést. A szabadságharc ideje alatt oly loyaltitást tanusított folyóiratában, hogy rábízta a hazai iskolák átszervezését. Nemsokára azonban cikkei miatt letartóztatott és két hónapi fogságot kellett szenvednie. Emiatt folyóiratának is szünetelnie kellett. 1854-ben megindítja ismét, de ekkor már "Religio" címen. Ez alatt a cím alatt él tovább a folyóirat még a kilencszázas évek első évtizedében is. Danielik másik jelentős szerepe a Szent István Társulat történetében van. Ő volt az első alelnök. Ő adta a könyvkiadó társulat nevét is. Fényt, csillogást biztosított működése.² Jelentős munkája még a Ferenczy Jakabbal összeállított: "Magyar írók" című életrajzgyűjteménye. Szentbe-
szédeken és cikkein kívül más munkája nem maradt fenn. "Emlékkönyv" címen adta ki cikkeit, melyet az egy évre beszüntetett "Religio" olvasóinak adományozott kárpótlásul.

Vitákat folytat a "Protestáns Egyházi és Iskolai lap"-pal. Az ideális szabadság és az ész érveivel alátámasztható hitet a sajátjukban látják. Danielik bebizonyítja, hogy ez a sza-

1. Rel. és Nev. 1848. I. 457-458.

2. Szinnyei: Magyar írók élete és művei. II. 600. 1.

Notter: A Szt. István Társulat története. 67. 1.

badtság nem is olyan széleskörű és nem is mindig ésszerű. Különösen a predestinációval bizonyítja ezt. Védi a katolikus egyházat régalmazóitól. A középkor kulturájának a bemutatásával bizonyítja azt, hogy nem is volt az olyan sötét, mint ahogy a protestánsok beállítják. Így tehát nem Luther és Calvin hozta a műveltséget Európa számára. A középkor nem sötétebb és babonásabb, mint a későbbi korszakok modern babonáival. Mind a katolikus országok kulturájának é magasabb foka mellett. Ezen állításának - mint maga Danielik is mondja - egyedül Anglia kulturális helyzete látszik ellentmondani, de ez a műveltség is a katolikusban ágyazódik. - Kihangsúlyozza a katolikus egyház vallási türelmét is. Az Egyház, midőn az eretnek tanokat kárhoztatja, az elsősorban az elmélet és nem a személyek ellen irányul, mert még akkor is elsődleges érzése az emberszeretet. - A hívők figyelmét felhívja arra is, hogy az Egyház szellemének a tisztaságával mindenkor törődnie kell. Cáfolja a protestánsok azon állítását is, hogy a katolikus egyházban vak hit van, mert az Egyházat tévedhetetlennek vallják és így minden vallástételt igaznak elfogadják.

Sokat foglalkozik Danielik nevelési kérdésekkel is. Az egyházat meg akarják fosztani az iskoláktól, mert tudják, hogy tanai a legérzékenyebb talajra itt találhatnak. A katolikus nevelők közül különösen Don Nicola Mazza veronai papot emeli ki, kit Pestalozzival egy magasságra helyez. Elhagyott leánygyermekeket gyűjtött össze a könyöradományokból fenntartott intézetben. Leírja szigorú, munkás életrendjüket, mely által a társadalomnak dolgozó tagokat nevel. Nemcsak az intézettel, hanem Mazza nevelési elveivel is foglalkozott Danielik. A családot tartja a legfontosabb nevelőnek, melyet a legjobb iskola is csak nehezen tud pótolni. Azt érzi, hogy csak azokat érdemes magasabb tudományok elsajátításához juttatni, akiknek megvan a különleges szellemi rátermettsége. Ha ez valakiben nem található meg, ne ragaszkodják görcsösen a szellemi munkához. Egészen mai problémát érzünk ebben a megállapításban. Ma is a

szabadpálya felé buzdítják a fiatalságot, mely még ma is majdnem olyan idegen a magyar ifjúság előtt, mint egy évszázaddal ezelőtt.¹

A folyóirat elég nagyszámu írói gárdával rendelkezett:

Beély Fidél /1807-1863/ A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Székesfehérvárott született. Bencés áldozópap és tanár. 1848-55-ig házgondnok Bekonybélben. 1858-tól kőszegi házfőnök.² Somogyi Károly szerkesztése idején a folyóirat egyik legszorgalmasabb munkatársa. Pedagógiai szakképzettséggel rendelkező egyén, aki ilyen irányu munkát is írt.³

A "Religio és Nevelés"-ben alig van cikke, amely ne lenne a neveléssel kapcsolatos. Összegyűjthető ezekből kora összes nevelési problémája. Ezen kérdés keretén belül különböző témák találhatók: Erkölcshajító fordítások - ezek a legritkábbak és legkevésbé értékesek -, külföldi nevelési tudósítások, belföldi helyzetképek, ezeknek problémái, tervei és védekezései. Legjobb nevelőknek az erre hivatott szerzetesrendeket, - bencéseket, premonstreieket, cisztercieket, jezsuitákat - találja. Csak ezek által látja kikerülhetőnek a nevelési csődöt. Németország és Svájc intő példáját hozza fel, hol egy időre a szerzetes nevelőket e hivatásuk gyakorlatától megfosztották. Az ifjúság elzűllése az államot arra készítette, hogy a nevelést ismét a kezükbe tegye le. Kora nevelésének hibáját az alapban találja: A nevelés racionalisztikus hangoztatói vallásos alapot

1. Néhány szó s egy igénytelen jav. R. és N. 1846. I. 377, 385, 393.

Allítólagos vakhit. Rel. és Nev. 1847. I. 9-11.

A műveltségről kat. és prot. között. R. és N. 1847. I. 201, 217. stb.

A prot. mint az észvallás és arany szabadság képv. R. és N. 1847.

II. 41, 49, 57, 63, 73, 71, 89. 1.

A svájdi különsszöv. és az iskola. R. és N. 1848. I. 25-30.

Don N. Mazza és a nevelés. 1848. I. 105-110.

2. Szinnyei: Magyar írók élete és művei. I. 750.

3. Alapnézetek. Pozsony, 1848.

nem nyujtanak az ifjuságnak. Tómadóan áll szemben az állammal is, mely a népoktatást ki akarja venni az egyház kezéből. Rámutat az Egyház, Állam és Iskola szoros együttműködésének szükségességére. Félt azonban, hogy az állam föléjük akar magasodni és a másik két intézmény felett uralkodni. Küzd a néptanítók helyzetének javításáért is. Férfias jellemet, erkölcsi szilárdságot, lankadatlan buzgalmat követel meg tőlük, mert a nyomorúsággal és nehézségekkel csak így tudnak megküzdeni a rosszszul fizetett nevelők.

Csajághy Sándor /1810-1860/ hittudós, csanádi püspök volt. Hosszabb időn keresztül Kalocsán ő töltötte be az egyháztörténeti tanszéket. Költő és theologus író. A "Sion", "Religio és Nevelés" és a "Fasciculi" közli írásait.₂

Sok irányu munkásságot mutat fel a "Religio és Nevelés"-ben. Néha még költeményeket is közölnek tőle /Alleluja Az év fogytán stb./ Több cikket ír a vegyesházassággal kapcsolatban. Megállapítja, hogy a katolikus félnek nehezebb a helyzete, mert neki lelkiismereti kötelessége gyermekét katolikus

1. A forrás. Rel. és Nev. 1843. II. 404-405.1.

Egyház, status és iskola. Rel. és Nev. 1843. II. 321-325.

Vegyes közl. a nev. köréből. Rel. és Nev. 1844. I. 366.

Néhány szó .... R. és Nev. 1844. I. 289.-293.1.

A ker. kath. anyaszentegyház... Rel. és Nev. 1844. I. 169-172.1.

Marsillesi javítóház. Rel. és Nev. 1844. I. 142.1.

Haladásunk célja és iránya... Rel-és Nev. 1844. II. 321-325.

Mily irányt vesz a nevelés... Rel. és Nev. 1845. I. 204, 213.

Az értelem és szív kiképzése. Rel. és Nev. 1845. I. 281-283.

A középkor magasabbrendű isk. és tanító. R. és N. 1845. II. 17, 24.

Elfogulatlan nézetet... Rel. és Nev. 1845. II. 25.

Töredék egy keresztény naplójából. R. és N. 1846. 334-335.

Elméletek az iskolai fenytésről. Rel. és Nev. 1847. I. 65-70 stb.

Némelly észrevételek.... Rel. és Nev. 1848. I. 49-55.

2. Szinnyei: Magyar írók élete és munkái. III. 130.

hitben nevelni, míg a protestánsnak nem. Több protestáns nyilatkozatot is közöl, melyek szintén ezt a megállapítást tartalmazzák. - A nevelés gondolatának a nehézségeivel ő is foglalkozik. A pedagógus önnevelését is fontosnak tartja: Nem taníthat jót, igazat, nemeset az, ki maga nem igaz, jó és nemes. - Ir egészen hitbuzgalmi cikkeket is: Oltáriszentségről, Szűz Máriáról, stb. - Magyarország határán is túltekint. Érdeklődéssel szemléli a puseyzmus fejlődését Angliában. - Két hosszú cikksorozata is megjelent a "Religio és Nevelés"-ben. Az egyik: "Kritikai visszhangok" címen az 1843-44-ik években. A reformáció kritikai történetét adja k.b. 50 cikkben. Teljesen katolikus szemszögből néhi a helyzetet, melyre egy protestáns sem mondaná rá, hogy helyes kritika. A másik cikksorozat 1846-47-ben "Párvonalak" címen jelent meg. Nem olyan gyakoriak, a témájuk is változatosabb. Mindig két ellentétet ragad ki és ezeket vizsgálja az Egyház szemüvegén keresztül. Ir a szellemi és anyagi világ ellentétéről, a katolikus és antikatolikus világszemléletről, a múlt és jelen összefüggéseiről és ellentéteiről stb. A múlt és jelen között felállított párvonal a leg-sikerültebb. Azt a divatos megállapítást cáfolja, mely a múlt értékeit lebecsüli. Ezzel kapcsolatban így ir: Az energikusabb multat azért bélyegzi a XIX. század bárgyúnak és babonásnak, mert képtelen követni. A történelmet az emberiség emléktárának nevezi. "Aki emlékező tehetségét elvesztette, az egyszerűsmind öntudatát kezdé vesztetni, s nem tudván magát többé tájékozni, az élet köréről leszorul". /Rel. és Nev. 1848. I. 3. 1./ A múlt és jelen között egész szorosnak érzi a kapcsolatot, met a multban benne ágyazik a jövőendő. - Csajághy cikkei érdekesek, melyek a sok oldalú és a vitatkozásra felkészült író-t mutatják be.

1. Alleluja. Rel. és Nev. 1841. II. 193-194. 1.

Prot. vallomásai a vegyesh. ügyekben. Rel. és Nev. 1842. I. 17, 43 stb.

Puseyzmus haladás Angliában. R. és N. 1842. I. 113, 250.

Az év fogytán. Rel. és Nev. 1842. II. 416.

Kritikai visszhangok. Rel. és Nev. 1843-44.

Beköszöntő beszéde.... Rel. és Nev. 1844. II. 349.

Párvonalak. Rel. és Nev. 1846. I. 345, 348, 1847. I. 97-103, 1848. I. 1-

Zsinattöredékek az Oltáriszentségről. R. és N. 1848. I. 179-182.

Danilovics Mihály /1811-1894/ A kassai székesegyház örkanonoka, szentszéki ülnök s a kerületi elemi iskolák felügyelője volt.¹ Írói ténykedésének /A csillagos égnek népszerű ismertetése. Pest. 1847. Az egyház és a házasság. Pest. 1870/ vetületét nem találjuk meg a folyóiratban. Bár vegyesházassági kérdésekkel nagyon behatóan foglalkozik a "Religio és Nevelés" részéről semmi hozzászólást sem kapunk. Nagyon egyszerű és nem is olyan hatásos cikkeket írt, mint ahogyan elképzelte. Nevelési célzattal történeteket mesél el, melyekkel a vallásos, hazafias, emberszerető érzéseket akarja elmélyíteni. A célzatot szinte minden sorban kiérezhetjük. Ép ezért nem sikerültek cikkei. Nem is sokáig marad a folyóirat munkatársa. Mikor Szaniszló átadja Somogyinak helyét, ő is otthagyja a cikkírók sorát.²

Déghy István /1814-1904/ vépi apátkanonok. A matematika és geometria latin terminus technikáit fordította magyarra. A szombathelyi liceum igazgatója, és a központi papnevelő intézet prefektusa volt.³ Két cikke jelent meg a "Religio és Nevelésben": "Jézus jellemének főbb vonásai" és "Saul megtérése". Mindkettő szentbeszéd jellegű cikk, mintha a kevésbé képzett vidéki papságnak mintegy meg akarná mutatni, milyen felépítésűnek kell lennie egy jó prédikációnak.⁴

Fábián Ambrus /1809-1873/ Borzajban, Vas megyében született. A bencés rend tagjai közé lépett 1827-ben. 1835-36-ban hitszónok Pannonhalmán. 1836-46-ig Sopronban, majd 1852-ig Pozsonyban tartózkodik. Utána rendje visszahívja és Pannonhalmán a magyar irodalmat és történelmet tanítja. 1854-től Győrben hitszónok. Sopronban hal meg.⁵

Csak Somogyi Károly szerkesztése idején ír. Az 1844-ik

1. Szinnyei: Magyar írók élete és művei. II.607.
2. Napoleon nyilatkozata... Rel. és Nev. 1842. I. 351-362.
Szt. Polykarp és tanítványa. Rel. és Nev. 1842. II. 331,332.
Mária Thérézia és az ifju Vukovich. Rel. és Nev. 1843.I.95-96.
3. Dr.Gréfin: A szombathelyi egyházmegye története. II.220,294,350.
4. Rel. és Nev. 1841. 193-198; 1841. II.246-251, 265-268.
5. A pannonhalmi Szent Benedek Rend Névtára 1880-ik évre. 123.1.

esztendőben ír csak nagyobb buzgalommal. Utána két esztendőig teljesen hallgat, majd néha-néha megszólal. Megindulása nagyvonalu, majd hirtelen letűrik. A filozofiai fejtegetésektől az üdvös "beszélyek"-ig jut el, ami erősen csökkenti írói értékét. Legjelentősebb az 1846.II.f.é.-ben megjelent: "Kötelességünk önmagunk iránt" című cikksorozata. A tehetség kiműveléséről ír, mely mindenkinek egyaránt kötelessége. Az ész szavára azonban vigyázni is kell, mert sokszor helytelen utra terelheti az embert. Különösen a könyvek olvasásában kell megfelelő kritikát gyakorolni. Önmagunk iránti kötelességnek látja még Fábián a szív kiképzését, mely egyuttal a lelket is kialakítja. A mindennapi élet küzdelmeibe bele kell állítani - mondja - a mértékletesség, szorgalom, alázatosság, szívtisztaság erényeit is. - Midőn az írók között ismét szerepel Fábián, már veszít érdekességéből. Az "Egyházi helyek"-ről ír folytatólagos cikket. Ír az oltárról, szószékről, kápolnáról, templomról, harangról stb. A tárgyválasztás és a kifejtés sem elég élénk. 1847-ben már az üdvös "beszélyek"-ig jutott el, mi nem felel meg a folyóirat színvonalának.

Fejér György /1766-1851/ theologiai doktor, prépost-kanonok, egyetemi könyvtárigazgató, Zalában született. Különös szeretettel foglalkozott a történelemmel. A székesfehérvári papság köréhez tartozott. A székesfehérvári theológián a dogmatikát tanította. A vegyesházassági viták egyik legnagyobb egyénisége a "Religio és Nevelés"-ben. Felveszi a tollharcot a megyék és protestánsok ellenében. Midőn Lonovics római útja után az elmentétek lassan elültek, végyes témákat közül a folyóiratban. Felfedi a leplet a szabadkőmives páholyok eredetéről és rejtelméről, ír az elevenen eltemetés eshetőségéről, a jezsuita rendről. A jezsuitákról írt cikke a legjobb. Küzdelmes multjukat és

1. Kötelességünk önmagunk iránt. Rel. és Nev. 1844.II.179,188,195, 203,213,219,228,234.

Egyházi helyek. Rel. és Nev. 1846.I.309-310, 216-218, stb.

A hegyi forrás. Rel. és Nev. 1847. II. 261-262.

és nehéz kötelességeiket eleveníteni meg. Irásaiba szinte bele tud melegedni, ha illik egyéniségéhez./

Fekete János /1801-1873/ theologiai doktor és apát-kanonok. A szombathelyi papnevelő tanulmányi felügyelője, majd lelkesze. Szombathelyre kapja kanonoki kinevezését is. Egyházi beszédekert irt, melyeket 1864-ben két kötetben ki is adott. A "Religio és Nevelés"-ben és a "Századok"-ban ir cikkeket. Szaniszló Ferenc írói munkatársas.2 A vegyesházassági kérdésekkel kapcsolatban névtelenül vitázik. Ezen kívül még iskolaneveléssel foglalkozik.3

Fogarasy Mihály /1800-1858/ Gyergyószentmiklóson született. Marosvásárhelyen, Csiksomlyón tanult. A károlyfehérvári papnevelőbe kérte felvételt. A bécsi Pázmáneumbá kerül és ott tanulja a theológiát. 1823-ban Szepessy Ignác szenteli pappá. Nagy-Szebenben segédlelkész lesz, majd gimnáziumi tanár. Életének későbbi állomásai Bécs, Károlyfehérvár /theologiai tanulmányi felügyelő/, Kolozsvár, Bécs /theologiai igazgató/, Nagyvárad /kanonok/. Itt született meg benne a Szent István Társulat megalapításának a gondolata. Nagyváradtól egy időre elszakad, mert Pesten a központi theologia igazgatója lett 1845-ben, majd Pest kerület főigazgatója. 1853-ban ismét visszakerül Nagyváradra, hol a főesperesi tisztséget tölti be.4

1. A ker. kath. egyház ... Rel. és Nev. 1842.I.362-373.
Válasz Kőnyves Tóth Mihálynak.. Rel. és Nev. 1842.I.377-392.
Egy ker. kath. szózat. Rel. és Nev. 1842.II.57-65.
Szózat az eleven eltemetés veszélye iránt. Rel.és Nev.1845.157-158.
Pillantás a szabadkőmivesség rejtelseibe. Rel.és Nev.1846.I.89-92
Tekintet a jezsuiták rendjére. Rel. és Nev. 1846.I.185-188,495-498.
2. Szinnyei: Magyar irók ... II. 360.
Kudora: A magy. kath. egyh. beszéd irod. tört. 209.1.
3. Iskolai szabályzatok. Rel. és Nev. 1842.I.105-107.
4. Ferenczy-Danielik: Magyar irók. I. 143-146.1.

Nem rendszeresen ír a "Religio és Nevelés"-be. Különböző irányú cikkeket találunk: dogmatikai, nevelésügyi. Fogarasynek azonban nem ebben van a legfőbb jelentősége, hanem abban, hogy elindította a "Jó és Olcsó könyvtár" megalapításának a gondolatát. 1844-ben szólal fel az ügy érdekében. A katolikus népnevelés szempontjából látja elsősorban is fontosnak egy ilyen irányú könyvkiadó vállalat felállítását. Francia és német mintákat mutat fel már e téren. A társulat megfelelő anyagi megalapozását látja elsősorban is szükségesnek, mert különben rövid időn belül megbukna. Fogarasy javaslatára a klérus támogatásában meg is indult a "Jó és Olcsó könyvtár", a mai Szent István Társulat őse.¹

Hollók Imre rozsnyói székesegyházi kanonok, Rozsnyón született. A bölcséletet Kassán, Rozsnyón tanulta. 1819-ben pappá szentelik, Rozsnyói képlán, majd a püspöki lyceum magyar-történelem tanára. 1825-ben a papnevelő felügyelője lesz, 1853-ban pedig az igazgatója. A "Religio és Nevelés"-en kívül megjelent munkái történeti érdeklődéséről tesznek tanúságot.³ Ugyanez tükröződik cikkeiben. Az a néhány írás, - mit közül - történeti bizonyításokat tartalmaz a "Protestáns lap" állításaival szemben.⁴

Horváth Pius /1819-1884/ kegyestanítórendi áldozópap

1. Jézus istenségének szoros kapcsolata... Rel. és Nev. 1841. I. 145-151.
A katolicizmus és műipar. Rel. és Nev. 1841. II. 289-291.
Megnyitó besz. az isk. év kezdetén. Rel. és Nev. 1841. II. 257-210.
Eszmék.... Rel. és Nev. 1844. II. 345-348.
Nyilatkozat a jó és olcsó könyvk. társ. ügyében. R. és N. 1848. I. 285-287.
2. Ferenczy Danielik: Magyar irók. I. 186-188.
3. A rozsnyói székesegyh. viszontagságairól. 1820.
Egy pillantás a dézsmákra. 1837.
4. Szigetvár religioi tekintetben. Rel. és Nev. 1841. II. 97, 113, 133.
A várnai csata szerencsétlen ütközet... Rel. és Nev. 1843. II. 9-12.
Visszatekintés. Rel. és Nev. 1844. I. 257, 265, 273.

Szombathelyen született. Iskoláit Kőszegen végezte. Veszprém-ben tanárkodott. A szabadságharc alatt tábori lelkes lett. Később a kolozsvári gimnáziumban igazgató és rendházuk rektora. Utóbb Budapesten, Tatán, Vácott tanár, Temesvárt igazgató. Költeményei, pedagógiai értekezései, és történeti cikkei jelentek meg a "Religio és Nevelés"-ben és költői elbeszélések.

Dr. Horti Kovách Antal Márk Felsőlitkén /Szabolcs/ született. 1813-38 között premontrei gimnáziumokban /Rozsnyó, Kassa, Nagyvárad/ tanított fizikát és matematikát. 1855-ben rozsnyói gimnáziumi igazgató lett. 1853-ban Richter Alajos prépost-prelátus lemondása következtében megürült préposti méltóságra rendtársai első helyen jelölték. Ferenc József azonban Scitovszky hercegprimás közbelépésére a harmadik helyen jelölt Répássy Józsefet nevezte ki. 1855-ben halt meg Bécsben, hova gyógykezelés miatt utazott. /Somogyi Károly lapszerkesztése idején a következő cikkei jelentek meg a folyóiratban: "Szent Norbert magdeburgi érsek és fiai. 1846., Az irgalmas szerzet története az ausztriai birodalomra vonatkozólag. 1847., Jézus Egyházának szent kormányáról. 1848. "Egy pár őszinte szó" 1848. 2

Körmöczy Imre /1811-1871/ theologiai doktor, apátkanonok Hajóson /Pest m./ született. Egerben, Kalocsán és Pesten tanult s Pozsonyban vette fel az egyházi rendet. Híres szónok volt. Kalocsán, Pesten egyháztörténelmet tanított. A szabadságharc alatt sokat fáradozott a nemzet és uralkodójának kibékítésére. Ennek méltánylására később megkapta a Lipót-rend lovagkeresztjét. 1852-ben Nagyváradra nevezik ki kanonoknak. Itt is hal meg. 3

1. Szinnyei: Magyar írók... IV. 1293.

Szent Nepomuk János. Rel. és Nev. 1841.I.318-320.

Szent István első vértanú. Rel. és Nev. 1842.II.421-424.

2. A jászóvári premontrei kanonokrend jubileumi névtára. 147,150, 151,152,153,222,223,339.

3. Szinnyei: Magyar írók... VII. 60.1.

Körmöczy csak theologiai műveltséggel rendelkezett, de az alapos volt. Gondosan elkészített cikkei a tárgy mély átérzéséről tesznek tanuságot. Ő is ír üdvös elbeszélést, de ennek megoldása sokkal jobb, mint Danilovicsnál láttuk. Nem magyarázza agyon a kérdést, hanem művészien érzékelteti, hogy mi a célja. Ezt látjuk "Sziklavár eredeti történeté"-ben is. Nem mondja meg, hogy az egyházzal beszél, de az események folyamán megérezzük. - Volt egy ur, ki hozzáférhetetlen szikla tetején épít várat. Meghagyta, hogy népe halála után szabályai szerint éljen, akkor boldog lesz, és semmi hatalom sem vehet erőt rajta. Hiába támadott az ellenség, nem tudott behatolni a sziklavárba. Egyeseket a várlakói közül ugyan elcsábítottak, de a vár megdönthetetlenül áll és állni fog. / A szimbolizmus hatását érezzük már ezen az elbeszélésen. Ha valaki elolvassa, azonnal tudja, hogy arról az egyházzal ír Körmöczy, melyen a pokol kapui sem tudnak erőt venni.

Ő is boncolgatja korának bajait. Bármily nagy a haladás, - mondja - be kell látjunk, hogy századunk szüleményei senkit boldoggá nem tettek. A gazdasági helyzet javítása sem hoz jobbulást a tömegnek. A tudásvágy merész léptekkel viszi az emberiséget előre, de boldogságot mégsem tud adni. Ezt csak az igazi vallásosság nyújthat. - A történelem egyes mozzanataival bizonyítja, hogy az egyház hatalommal is rendelkezett, tehát az állam jogtalanul cselekedik, mikor ellene tör. - Ezenkívül ír még szentbeszédszerű cikkeket is.² Körmöczy nem ír sokat és az utolsó évfolyamokban egészen elnémul. Azokban, amiket írt, a buzgó lelkipásztort látjuk, ki a sajtón keresztül is szükségesnek tartja elhinteni a mennyi igazság magvait.

Köves György /1812-1870/ t.b. kanonok és ságvári esperesplébános volt a szombathelyi egyházmegyében. A "Religio és Nevelés"-en kívül több ujságba is írt. /"Magyar Állam", "Vas megyei

1. Sziklavár eredeti története. Rel. és Nev. 1841.II.209-214.
2. XIX.század. Rel. és Nev. 1841. II.1-7.
 Az egyházi hatalom kifejlődése. Rel. és Nev. 1844.I.9-12.
 Jézus nyilvános élete és tanai. Rel.és Nev. 1845.I.84-96.
 Szerzetes élet. Rel. és Nev. 1845.II.65-69.

Lapok"/. 1 Nem írói tehetsége, hanem a jóakarát és a szorgalom, ami az utókor méltánylását kiváltja. A protestáns és katolikus ellentétet szeretné kiküszöbölni, hogy ismét egy akol legyen és egy pásztor. A kérdést csak úgy látja megvalósíthatónak, ha a protestáns felekezetek ismét visszatérnek a római egyházhoz. - Zsoltárfordításait is közlik. 2

Majer István, Mocsodon született 1813-ban. Kluch püspök fedezte fel tehetségét. Középiskolai tanulmányait Érsekújvárt, Esztergomban x végezte. A bölcséletet Nagyszombaton hallgatta. 1836-ban pappá szentelik. Muzslán segédlelkész, majd 1842-ben az esztergomi tanítóképző tanára lett. Összegyűjtötte a muzslai népdalokat, tájszavakat, közmondásokat. Gyakorlati érzékű ember. Még a rézmetszést is megtanulta. Körülbelül 50 cikket írt a "Religio és Nevelés"-be. 3

Általában népnevelési kérdésekkel foglalkozik. A népnevelés keresztényi szellemét tudja legfontosabbnak. "A nevelés célja az Isten képét az emberben kifejteni és épségben megőrizni". Általánosan jellemző felfogása, hogy legtöbbször csak a vallásos nevelést sürgeti. A tudományos nevelés elősegítését ritkán említi. A nevelést fegyelem nélkül megoldhatatlannak találja. Jelentős tényezőnek tartja a jó példát is a fogékony gyermeklélek számára. A szünidő alatt sem szabad a tanítónak megfélemlenie növendékeiről, hanem igyekezzen ilyenkor is nevelői hatását kifejteni. - A vallásos szellem mellett szükségesnek tartja még a hazafias nevelést is. A Ferenc által 1806-ban kiadott "Racio"-t ép azért tartja elévültnek, mert nincs benne "honi szellem". Ennek a x nevelési iránynak az első megvalósítását az ujonnan megnyitott esztergomi tanítóképzőben látja. Kiemeli, hogy ebben az intézetben: keresztény, magyar és tudományos kiképzést fognak adni.

Olyan témát is megpendít, amely az egész folyóiratban egyedülálló. Beszél az egyházi énekeskönyvek hiányos voltáról.

1. Gáspár: A szombathelyi egyh.m. története. II. 359.1.
2. Dávid első zsoltára. Rel. és Nev. 1841. I, 110-110
- Esslinger nyilatkozata. Rel. és Nev. 1842. II. 346-351.
- Hit egység. Rel. és Nev. 1843, I. 57-64.
3. Ferenczy-Danielik: Magyar Írók. II. 307-309.

Emiatt hátramaradást szenvednek az egyházi énekek. Azt tartaná ideálisnak, ha minden egyházmegyében püspöki felszólításra külön megbízottak gyűjtenék össze a melódiákat és szakértők által összehasonlítva bocsátanának ki egy közös feldolgozású énekeskönyvet. Kritika alá veszi kora két legelterjedtebb énekeskönyvét : Bozókyét és Kovács Márkét. Mindkettőt hiányosnak tartja. A Bozóky féle énekeskönyv 47 év óta nem került javításra. Kovács Márk énekeskönyve sem jó. Nem ad melódiajelzést, csak szöveget, sőt a szövegről is azt mondja, hogy pontatlan. Természetes, hogy ilyen megállapítások nem maradhatnak vita nélkül. Kovács Márk szintén felszólalt a "Religio és Nevelés"-ben és védte énekeskönyvét. Kovács Márk hangjából kiérezhető az élénken sértődött egyén. Ekkor még abban a korban élünk, mikor a komoly bírálatot nem lehet adni, mert a megbírált végzetesen megsértődik. Majer nagy hibának tartja a népoktatásban is, hogy az ifjúságot nem oktatják rendszeresen és tudományosabb módszerrel énekre. Legalább a hangjegyek megismertetését tartaná szükségesnek. Ebből a csekély óhajból láthatjuk, hogy valóban elhanyagolt e korban az énektanítás.†

Kovács János Márk /1782-1854/ bencés szerzetes, aki saját maga írta meg életrajzát: "A próba, melyet eddig futott a Szent Szerzetben" címmel. - Veszprém megyében, Bársonyoson született, szegény családból. Nagybátyja, Szalai György hamar felfedezi tehetségét s összeköttetései révén bejuttatja Balogh György kanonokhoz, hol elvégzi a nyelvtani osztályt. A gimnáziumot Sopronban végezte. Bencés nevelői annyira hatottak rá, hogy maga is a szerzetbe lép. Hamarosan megnyilvánul írói tehetsége, azonban rendi elfoglaltsága miatt alig engednek e kedvtelésének időt. 1810-ben a rendi akadályok miatt megszakított theologiai tanulmányait Pannonhalmán tovább folytatja. Ettől az időtől kezdve az egyházi ének művelésére akarja szentelni minden percét. Füredre, majd a somogy-

1. Szózat az esztergomi preparandia megnyitásakor. R. és N. 1842.II.328-3.
- Egyházi énekről. Rel. és Nev. 1845.I.267-269, 273-278.
- Népnevelés keresztény szellemben. Rel. és Nev. 1845.II.257-260.
- Az iskolai ifjúság fölépüléséről. Rel. és Nev. 1846.I.41-44.
- Iskolai imádságról. Rel. és Nev. 1848.I.228-2230.1.

megyei Kapolyra helyezik. Innen Bakonybélre kerül rendi superiorinak, majd Sopronba, Celldömölkre és ismét Balatonfüredre, majd Tihanyba. Midőn 1844-ben megjelenik énekeskönyve, Nyalkára megy plébánosnak. Művét hamar megismerték és Majer Istvással nemsokára szembe is kerül miatta. - Betegsége következtében visszavonul Bakonybélre, hol apátjával összekülönbözik és megbánottságának tudatában meghal.¹

Kovács Márk életének főműve énekeskönyve volt. Ép azért érinti érzékenyen Majer István bírálata. Majernek két kifogása van. A dallamot csak egy hangra írta és az ismert dallamokat meghamisította. Kovács így okolja meg: "Tollatlan madár nem repülhet magasra. Üres erszény nem bír Bábel-tornyot építeni." Hangjegyetűje a pesti sajtónak nincs, lytografusokkal metszteni pedig nagyon drága dolog. Pártfogásra nem talált, így a költségeket magának kellett fizetnie. A nép még ugysen ismeri a hangjegyeket, kár lett volna tehát a sok felesleges költségért. Az egyházi dallamokat sem hamisította meg, sőt az eredetire tért vissza. Annyit elismer, hogy a nyomdász jóvoltából hibák csusztek az énekeskönyvbe, de erről nem tehet.² Kovács Márk énekeskönyve hibái ellenére is jelentős a katolikus cantualék történetében. - Kovács Márk Majer István cikkéből többet érzékenyen magára vett, amit az általánosságban mondott. Cikkének aránylag kis része foglalkozik az énekeskönyvvel és legnagyobb része elméleti χ sikon mozog. A kritikához nem szokott egyén azonban mindent elkövet, hogy azt a néhány soros balítéletet magáról elfordítsa.

Liszkay Károly,/1813-1854/ theologiai doktor, lőcsői főgimnáziumi tanár, egyben a szepesi egyházmegye papja. Cikkei a "Religio és Nevelés"-ben ritkábbak. Az ötvenes évek folyamán dolgozik behatóbban az ekkor már "Religio" címen megjelenő folyóiratban.³ Több cikkben közli sziléziai utiélményeit. Ir a protestánsok és katolikusok ellentéteiről és a vegyesházasságról. Néhány cikke alapján nem lehet ítéletet mondani írói képességéről.⁴

1. Pálos.I.Ferenc: Kovács J.M.énekeskönyvének.szerepe.. 25-31,51-52.
2. Eszrevételek.... Rel. és Nev. 1845.II.45-47.
3. Szinnyei: Magyar írók... VII. 1306.
4. Nagy Friderik nyilatkozata... R.és N.1843;I.48-50, Igénytelen párvonal RN. 1847.163-164, Utinaplómból 1848.

Nagy Márton /1804-1873/ bölcsészdoktor, kegyesrendi áldozópap, tanár és a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Komárom megyében született. Esztergomban, Győrött, Egerben tanult, majd pappá szentelése után Kalocsán, Szegeden és Pesten volt tanár. Később Bécsbe rendelték a Theresiánumba magyar tanítónak. Tatán, majd Pesten lesz házfőnök.¹ - Pedagógiai cikkeket írt. Ő is ugyanazt hangoztatja, mint a legtöbb: Nemcsak az ész, hanem a szív és lélek kiképzése is fontos. Új problémát nem vet fel. Összesen csak két cikke jelent meg a "Religio és Nevelés"-ben.²

Ocskovszky Ferenc /1816-1898/ apátkanonok és prépost. Nagyszombaton született, itt végezte középiskoláit is. A teológiát Bécsben tanulta. Galántán, Vágújhelyen, Bazinban segédlelkész. Vágújhelyi tartózkodása idején veszi fel a kapcsolatot a "Religio és Nevelés"-sel. Később Bánkeszin, Pesten, majd Nagyszombaton plébános. Szülővárosában lesz kanonok és itt is hal meg.³ Cikkei jobbra külföldi egyházi híreket közölnek. Beszámol Lamennais abbénak az egyháztól való elszakadásáról, Geramb apát kinevezéséről, Mezzofanti kardinális magasívelésű pályájáról. - Egy érdekes cikke jelent meg a primás szó megnagyarításával kapcsolatban. Mindebből láthatjuk kora nyelvújítói törekvéseit. Az elsőpap kifejezést ajánlja a püspökfőnök, fő-érsek, honérsek, papnagy, áldornagy kifejezések helyett. Ocskovszky cikkei érdekesek, és nem fárasztóak. Ő az egyetlen, ki egyedül a külföldi hírszolgáltatást tartja szem előtt és azt a "Hirfűzér" és "Egyházi Tudósítások" hasábjain kívül névvel közli.⁴

1. Szinnyei: M.I.E.M. IX. 743.
2. Az őszinteség. 1846, Tanuló gyermekek... Rel. és Nev. 1847. I. 113-116.
3. Szinnyei: Magyar írók... IX. 1218-1219.
4. Egy céltvesztett kísérlet... RN. 1842. I. 253-256;
Geramb apát s főügyvivője a trappista rendnek Rómában. Rel. és Nev. 1842. II. 185-189.
Mezzafanti cardinális. Rel. és Nev. 1843. I. 337-343.
Vélemény a primás szó miképeni magyarosításáról. Rel. és Nev. 1845. I. 37-39.

Pauer János /1814-1889/ theologiai doktor, székesfehérvári püspök, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Simonyi Pál székesfehérvári nagyprépost neveltette. Rómában nyerte el az egyházdoktori címet. 1841-ben Szaniszló Ferenc a "Fasciculi Ecclesiastici Litterarii" című latin folyóirat és a "Religio és Nevelés" segédszerkesztésére kérte fel. 1843-ban megvált a folyóirattól, de azután is munkatársa maradt. A székesfehérvári papnevelő intézet lelki igazgatója lett. Virág Benedek halálának ötvenedik és Horváth István születésének százéves évfordulóján ő mondott emlékbeszédet. Könyvgyűjtemény 10.000 kötet volt, melyet püspöki könyvtárrá alakított át. Az egyik legbuzgóbb írója a "Religio és Nevelés"-nek.

Pauer történeti szaktudással rendelkezett. Ilyen irányú munkákat a folyóiraton kívül is írt. /Pl. Székesfehérvárott koronázott királynők. Székesfehérvár 1872./ A "Religio és Nevelés" ben megjelent legtöbb cikke szintén valamely kérdéssel kapcsolatban bizonyos történeti áttekintést ad. Legnagyobb ilyen irányú vitacikke: "Hazánk sz. koronája és annak eredete." A "Protestáns lap"-ban Hetényi azt próbálta bizonyítani, hogy a szentkorona nem római eredetű, hanem még Géza fejedelem kapta Bizánctól. Hetényi nem nyugodott bele a magyar történeti kutatók egyhangú megállapításába, hogy Szent István kapta a koronát és nem a görög császártól, hanem a pápától. Különböző görög munkákból - így a "De administrando imperio"-ból is - a szövegtől elvonatkoztatva kiragad egy-két mondatot és ezekkel akarja bizonyítani a magyar korona görög eredetét. Hetényi azt is mondja, hogy a pápaság anyyira lezüllött állapotban volt ekkor, hogy a magyarság nem akartata lealacsonyítani magát azért, hogy a megromlott pápasághoz folyamodják koronáért. Az egyházban a században valóban sok visszaélés volt - mondja Pauer - de ép a koronát adó pápa Szilveszter olyan kiváló egyéniség volt, ki el tudta feledtetni az egyháznak különben szomorú állapotát és tekintélyt kölcsönzött neki. Hetényi azzal is érvel, hogy a korona bizánci mű. Pauer ezt az állítást azzal viszonyozza, hogy bizánci ötvösök is éltek már Itáliaiban, tehát a szentkoronának valószínű egy Rómában élő görög mester művének kell lennie.

Történeti áttekintést ad még Pauer Szent Margit szige-

térőlről, a magyar oktatásügy fejlődéséről, az Árpád-kor egyházi alapítványairól. /- A cikkekből úgy lehet itélni, hogy az összes író között Pauer rendelkezett a legalaposabb történeti tudással.

Perger János /1819-1875/ kassai püspök szépen ívelő pályára tekinthetett vissza. A segédlelkészből tanulmányi felügyelő tanár, plébános, egri kanonok, majd kassai püspök lett. Pápai trónálló, apát és római gróf is volt. Cikkeit a "Religio és Nevelés"-ben közötte. Különálló és sorozatos kérdésekkel, dogmatikával is foglalkozott. A 48-as idők vallási kérdéseiben azonban már politikai színezet is kerül írásaiba. /Cikkei a "Religio és Nevelés"-ben: "Kérdés és felelet a vegyesházasságok ügyeiben intézkedésekre;" "Az Üdvözítő és egyiptomi József;" 1843. - "Isten és ember közötti viszony" 1844. - "Mellképek korunk vallásos életéből." 1844-47-ig 20 cikkben. - "A protestantizmus egyházkormányzati rendszeréről". 1847. 5 cikkben. - "Tuba concordiae" 1848./₂

Roder Alajos /1812-1878/ theologiai doktor, nagyvárad kanonok, egyetemi tanár. A Szent István Társulat másodelnöke, a budapesti papnevelő intézet kormányzója. Több vallásos jellegű folyóiratban cikkezett, így a "Religio és Nevelés"-ben is írt. /VII. Pius pápa és Napoleon Fontainebleau-ban. 1841/ Vázlatos tanulmánya van a katolikus egyházi beszéd történetéről.₃

Ranolder János /1806-1875/ Pécsen született s a gimnáziumot ott végezte. Itt lett papnövendék is. Szepesy Ignác püspök udvarában élt egy ideig. Beutazta Európát. Hazatérte után pécsi kanonokká nevezték ki. Ebben az időben veszi fel a kapcsolatot a "Religio és Nevelés"-sel. 1846 folyamán "Utazási vázlatok" címen egy egész évre kiterjedő cikk jelent meg a folyóiratban. Európai körutazása alkalmából szerzett tapasztalatait közöl-

1. Nevelő és tud. int. fejlődése. 1843.I.249,290,310,330.

Hazánk sz. koronája és annak eredete. Rel.és nev. 1844,I.33-38,51-54

Sz. Margit szigete. Rel. és Nev. 1844.II.93-94.

... az Árpádok korszakában tett egyházi alapítványok. Rel.és Nev. 1847.I.405.

2. Szinnyei: Magyar írók... X.776.

3. Szinnyei: Magyar írók... XI. 1055; Košura: A m.kat. egyh.beszéd...19

te az olvasókkal. Ezen a cikksorozaton kívül más munkája nem jelent meg a folyóiratban. Ebből a korszakból számít legnevezetesebb műve. 1842-ben latin nyelven kiadta a pécsi jogakadémián elmondott beszédeit. Végző állomása a veszprémi püspökség./

Pados János /1820-1892/ orvosdoktor, r.k. plébános.

Dunaföldváron született. Iskoláit Budán, Kőszegen, Pester végezte. 1836-ban a fehérmegyei papok közé kéri felvételét. 1843-ban pappá szentelik. Résztvesz a szabadságharcban is. Leverése után Munkácsra, majd Olmützben szenvedett várfogságot. Mikor kiszabadul, orvosi tanulmányokat folytat. Elhatározta, ezután, hogy földrajzi kutatás céljából bevándorolja Ázsiát. Azonban püspöke Jekelfalussy lebeszélte erről a tervéről és azonnal kinevezte zsámbéki plébánosnak. - Egyetlen cikke jelent csak meg a "Religio és Nevelés"-ben. Ebből is a kelet felé tekintő ember nyilvánul meg. A Moldvában élő csángók felkarolásáról ír. Diplomábiai uton fel kellene venni az országnak velük a kapcsolatot. Gyors segítséget sürget, mert az idegen állam lakossága közé különben belevész. Vallási életük, nemzetiségük, kulturájuk előbbrevitelét csak a magyar nemzettől várhatják.² Ez a cikk azért érdekes, mert ebben a korban még keveseknek jutott eszébe a csángók sorsa.

Specziár Lajos /1821-1903/ Pozsonyban és Nagyszombaton végezte tanulmányait. Cséklészen /Pozsony m./ volt segédlelkész, majd Felső-Szelén, Taksonyon plébános.³ Írt a "Magyar Sajtó"-ban. Egy cikke megjelent a "Religio és Nevelés"-ben is: "Néhány szó a magyar kath. irodalomról". Ez a cikk azonban fontos, mert Fogarasy Mihályon kívül ő az egyetlen, aki szót emel a "Jó és ol-

1. Szinnyei: Magyar írók... XI.543.

Kudora: A magy. kath. egyh. beszéd... 191.

2. Rel. és Nev. 1845.II.105-107.1.

3. Szinnyei: Magyar írók... XII.1344.

csó könyvkiadó társaság" érdekében. Specziár is katolikus népkönyvekkel akarja elősegíteni a nép vallásos műveltségét./

Sárkány Miklós /1802-1891/ Révkomáromban született, 1816-ban a bencések sorába lépett. 1834-35-ig könyvtárőr volt Bakonybélen. 1841 szeptemberében Kovács főapát halála után a főmonostori konventen a legfőbb méltóság betöltésére második helyen jelölik. 1842-45-ben titkár Pannonhalmán. Főiskolájukon a keleti nyelveket tanította. 1845-ben lett bakonybéli apát.² Csak Szaniszló szerkesztése idején ír a "Religio és Nevelés"-ben és akkor is csak ritkán. Loyalitásra inti a nemzetet.

Sujvánsszky Antal, /1815-1906/ esztergomi kanonok. Pozsonyban, Nagyszombaton és Bécsben végezte egyházi tanulmányait. Mikor ezt befejezte, a pesti egyetemen jogot hallgatott. Komáromban, majd Pesten volt káplán. 1842-69-ig Pest különböző körzeteiben plébánoskodott. Életének további állomásai: a Pázmáneum főkormányzója, címzetes püspök, nagyprépost. 1841-44 között több költeménye jelent meg a "Religio és Nevelés"-ben. Beszédeit folyóiratok is közölték. 1843-46-ban tizenkét kötet prédikációt adott ki. Ezeknek legnagyobb részét németből fordította le, de lendületes magyar stílusba ültette át.³

Szabó Imre /1814-1881/ atyját korán, még pápai kisdiák korában elvesztette. Középiskoláit Győrben fejezte be. Hivatása tudatában a szombathelyi egyházmegye theológusai közé kérte felvételét. 1847-be a központi theológiai intézet igazgatója lett. Tagja a Szent István Társulatnak. A szabadságharc után haditörvényszék elé állították. Bár felmentették, mégis hosszú időn át rendőri felügyelet alatt állt. Ranolder püspök csak nagy nehezen tudta felsőfokú segédlelkésszé kinevezni. Később a devecseri kerület alesperese, majd dabronyi plébános. A hatvanas évek a politika felé sodorják. Egy ideig képviselő is.⁴ A kiegyezés után

1. Rel. és Nev. 1847.I.165-167.

2. Sörös: A pannonhalmi főapátság tört. VI. 83, 92.

3. Szinnyei: Magyar írók... XII. 114.

Kudora: A magy. kath. egyh. beszéd ..... 191.

4. Géfin: A szombathelyi egyházm. tört. II.71-119. /Füßy T, Szabó I./

Szombathyvel püspökévé nevezik ki, hol hűségese teljesíti kötelességét haláláig.

Több katolikus irányu folyóiratba ír: "Katolikus Néplap", "Egyházi folyóirat", "Egyházi Tár", "Családi Lapok". A "Religio és Nevelés"-ben kötleményeket /Ágár, Megváltás stb./ és értekezéseket közöl. - Ő is látja korának a hit iránt mutatott hidegségét. "Veszélyes nyaval ez - mondja - mely a lélek életgyökerét emészt". Az ész istenítésével vonják el az embereket Istentől. - Mindezek a hamis törekvések mellett is fennál az egység az Egyházban, mi isteni eredetéről tanuskodik. - Beszél a nő hivatásáról is. Milyennek kell lennie a feleségnek, anyának, nevelőnek és a vallásos nőnek. - Ő az egyetlen, aki felszólal a folyóirat érdekében. Anyagi támogatást kér részére, mert különben a már ugyis sok adóssággal küzdő szerkesztőség nem tudja tovább fenntartani a folyóiratot.

Szabó József /1805-1884/theológiai doktor, fűlszentelt püspök. Veszprém megyében született. Vajhy György plébános anyagi segítsége mellett végezte el középiskoláit. 1823-tól az esztergomi főegyházmegye papnövendéke. Nagyszombaton bölcseletet, a bécsi Pázmáneumon hittudományt tanult. 1830-ban pappá szentelték. 1841-45 theológiai tanár Nagyszombaton. Utána hercegprimási irodaigazgató, majd esztergomi kanonok, pápai prelátus, biersi c. apát. 1862-66-ig a pesti központi papnevelő intézet igazgatója. 1868-ban érsekké szentelték és esztergomi érseki helynök lett. Vagyonát teljesen jótékony intézményekre hagyta. A katolicizmus rugalmas élni tudásáról ír, mely minden csapás ellenére is

1. Nőnem és emberiség. Rel. és Nev. 1841.I.113-119.
Religio és a világ. Rel. és Nev. 1843. II. 57-58.
Boldogságos Szűz Mária követése. Rel. és Nev. 1846.II.367-377.
Irányzatok. Rel. és Nev. 1848. I. 265-267.
Az édesheon szózata hű fiaihoz. Rel. és Nev. 1848. I. 348-351.
Egység az Egyházban. Rel. és Nev. 1848.I.392-395.
2. Színnyei: Magyar írók...

bir magában elég erőt mindig az újabb küzdelemre./

Szaniszló József /1790-1862/ a főszerkesztő Szaniszló Ferenc testvérbátyja, ki szintén résztvesz a szerkesztés gondjaiban. Ő is pap. Gyenge egészsége miatt ott kellett hagynia a baltavári pébániát. Ekkor hívta meg öccse a "Religio és Nevelés" belső munkatársának. Egyházi irányú irodalmi tevékenységének legvezetesebb alkotása: "A római katolikus anyaszentegyház ünnepeinek szertartásai". /Szombathely 1847/ Szaniszló Ferenc latin munkáiból is fordított magyarra.²

1846-ig ír cikkeket a "Religio és Nevelés"-ben. Az egyik legszorgalmasabb munkatárs. Témái azonban egyhangúak. Szinte mindig a szertartástan keretéből veszi mondanivalóját, mely kérdések a folyóiratot célja felé egyáltalán nem segítik előre. /Cikkei: Ábrahám és áldozatja 1841; Igazi bölcs 1841; A szentelt égő gyertya 1841; A kereszttjél értelme 1841; Religio és szépművészet. 1841; A szentelt víz. 1841; Advent. 1841; A szentképek. 1841; Egyházi év. 1841; A zászló. 1841; Esszerű hit, babona, vakhit. 1842; A fejér keresztruha s a papi karing. 1842; A keresztény tolerancia. 1843; A keresztény katolikus anyaszentegyház szertartásairól. 1845-46./

Szenczy Ferenc /1800-1869/ szombathelyi kanonok, majd püspök. Az egyházas szellem apostoli terjesztője, hiveinek gondos, jó pásztora. Az országban nagy népszerűségnek örvendett. Hazafias szellemére következtethető abból is, hogy püspökké szentelése után nemsokára Bécs előtt kegyvesztett lett. Nagy tudással és kiváló szónoki képességgel rendelkező főpap. Munkatársa volt a Szent István Társulatnak is. A "Religio és Nevelés"-ben 1841-44-ig mintegy husz cikke jelent meg. Leghíresebbek a "Protestáns lap"-pal folytatott vitái "Szombathelyi levelek" címen. Jodocus álnév alatt is írt.³

Legfőbb ténykedése a protestánsok ellen folytatott küzdelem. Elveti velük kapcsolatban az unio gondolatát is. A-

1. A katolicizmus élettereje... Rel. és Nev. 1848.I.17-20,25-28,33-37.
2. Dr. Géfin: A szombathelyi egyházm. tört. II.59.
3. Dr. Géfin: A szombathelyi egyházm. tört. II. 220,294,350.

hogy egymás között nem képesek megvalósítani, úgy a katolikus egyházzal kapcsolatban még ugysem. Írásaival azt akarja elérni, hogy a katolicizmus tanait elmélyítse a lelkekben.

Szenczy Imre /1798-1860/ szombathelyi születésű, a csornai premontreiek tagja. Keszthelyen tanár, majd a M.Tud.Ak. beválasztott tagja. A "Religio és Nevelés" valamint a "Fasciculi Ecclesiastici Litterarii" segédszerkesztőjeként működött három és fél évig. Miután megvált a laptól, a keszthelyi, majd szombathelyi gimnázium igazgatója lett. Mint csornai prépost hal meg. Inkább fordító, mint eredeti tehetség. Az ókori klasszikusok /Julius Caesar, Tacitus, Quintilianus/ és Szent Ferenc Philoteájának fordítója. /Cikkei hasonlóak Szaniszló Józseféhez. A szorgalom nagyobb benne, mint a természetes írók készség /Imádság 1841/. Több cikke név nélkül jelent meg.

Tárkányi Béla /1821-1886/ a későbbi apátkanonok, 1841-ben "Indítványok" című szatirájával a Kisfaludy Társaságtól dicséretet kapott. Ez tette nevét szélesebb körökben ismertté. Zsoltárai és versei azóta is uralkodnak a nép ajkán. Sok jelent meg közülük a "Religio és Nevelés" hasábjain is. 1872-86-ig a Szent István Társulat alelnöke. Szentírása, melyet élete főművének tekintett, a Társulat kiadásában jelent meg. Híre mindinkább emelkedett. A budapesti egyetem hittudományi kara a t.b. hittudományi doktor címmel tüntette ki. A Magyar Tudományos Akadémia pedig tiszteletbeli tagjává választotta. Élete utolsó esztendejében nem kapta meg engedélyét pesti tartózkodásához, ezért lemondott a Szent István Társulat alelnökségéről. Helyét azonban nem töltötték be, mert remélték, hogy a pillanatnyi akadály elmúlik. Azonban a halál váratlanul elragadta. 3

1. Gréfin: A szombathelyi egyházm. tört. II.42-43.1.
2. Dávid zsoltárai, A három barát.1841; - Igéret, Halászkok, A keresztfa 1842; - Zsoltárok 1843; Jézus névnapján 1844; Miseének karácsonyra, Miseének Krisztus Urunk szenvedéséről 1846.
3. Notter: A Szent István Társulat tört. 172,190,211.1.

Vallásos költeményei jobbra fordítások. Azonban vannak eredeti alkotások is. Ha irodalmi szempontból nézzük, csak másodlagos jelentőségűek. Azért mondhatjuk ezt, mert nem közvetlen költői élmények. Nincs meg bennük az egyéni átélés. Valamely vallási momentum vagy ünnep szolgál ihletőül. Ez a tudatos versírás pedig kiszorítja az egyéniséget és a lírai átélést.

Ha Szaniszló és Somogyi munkatársaira visszatekintünk, azt látjuk, hogy mindannyian katolikus papok voltak. Ebből is gondolható, hogy a folyóirat a klérus szolgálatában áll. Különösen a szombathelyi egyházmegye tagjainak nevei szerepelnek a "Religio és Nevelés" írói között. Ezt a szintén Szombathelyről származó Szaniszló hatásának tulajdoníthatjuk. Mindegyik cikkiró tehetsége a közepesen mozog. Tulságosan kimagasló egyéniség nem található közöttük. Buzgó munkatársak, kik papi hivatásuk egyik kötelességének látják a katolikus sajtó megteremtését. Cikkeiknek szélesebb köre nincs. A vallási és nevelési kérdéseket alig lépik túl. Az egyház és állam helyzetének kényes ügyét is csak ritkán fészegetik névvel jelzett cikkekben. A végső benyomás a folyóiratról az, hogy az írók akkor szólnak legbátrabban, mikor a nevüket nem írják oda. Legnagyobb tehetséggel a két szerkesztő, Szaniszló Ferenc és Somogyi Károly rendelkezett. Az ő művük a minden számban megjelenő "Egyházi Tudósítások" és később az "Országgyűlési rajzolatok". A folyóiratnak ezek a részei a legjobbak, legélénkebbek és kora egyházi viszonyaira is legjellemzőbbek. Ha az igazi súlyt a szerkesztők is adták meg, ez nem jelenti, hogy a többi író munkája hiábavaló lett volna. Már az is elég fontos haladás, hogy a klérus tagjait az íráshoz jobban hozzászoktatták és a folyóiraton keresztül szélesebbkörű befolyást tudtak gyakorolni. Azonban az írók ennél többet adtak. Nevelték, irányították a népet, igyekeztek megmutatni a helyesebb utat, a racionalizmus és liberalizmustól elkábított átlagember számára.

Magyarország valláspolitikai helyzete a negyvenes években.

Vallásos jellegű cikkek.

Ismerjük Szaniszló nemes célkitűzését. A vallás elmélyítését akarta létrehozni kora társadalmának lelkében, az egyház számára fenntartani a vallásos nevelés lehetőségeit és hazájának vallásos, hűséges alattvalókat akar adni. Ezeket a gondolatokat érezzük uralkodni a folyóirat mindenegybes számában. Somogyi célkitűzései is hasonlóak. Ezt nyíltan ugyan nem mondja ki, de folyóiratának beállítottsága mutatja.

A vallás elmélyítésére a tudást és az érzelmeket használja fel.

Azt akarják, hogy a katolikus közönség az elfelejtett dogmatikai és liturgikus tudást feljújtsa. Ezért irnak a bűnről, ünnepekről, szertartásokról, Krisztus istenségéről, stb. A folyóirat célkitűzése szempontjából szükségesek voltak bizonyos mértékig ilyen cikkek. Jellemző még ma is a katolikus közönségre, hogy az iskola padjaiban felejtett dogmatikai és liturgiai tudását. Ez abban a korban is így volt. Szaniszló nagy súlyt fektet ezekre a cikkekre. Ezt abból is észrevehetjük, hogy a munkatársak legnagyobb része ilyen témát dolgoz fel. Jellemző, hogy Somogyi Károly idejében ezek a cikkek jóval hátrább szorulnak, bár Szaniszló szerkesztése alatt ő is írt hasonlókat. Az a három év azonban sokmindenre megtanította a figyelmes Somogyit. A mai olvasónak azt hiszem az az egyöntetű megállapítása, hogy a "Rel. és Nev." leggyengébb cikkei éppen a vallási tudást elmélyíteni akarók között vannak. A témák nem elég változatosak, egy-egy kitűzött tétel fárasztóan hosszú. Ha dogmatikai kérdéseket vetnek fel, egyéni gondolat alig akad. Alapja megtalálható bármelyik katolikus dogmatikában. Ezen kívül mást szinte nem is tartalmaz, mint tekintélyi érven alapuló idézeteket. Ezekben a cikkekben a mai olvasó csak a jóasaratot láthatja. Kora katolikusa legfeljebb a tudást csodálhatta, de ezekkel valószínűleg egy más valláson lévőt sem tudtak a katolikus hitre téríteni. Egy szemszögből azonban még ezek a cikkek is jelentősek. Kora kevésbé művelt falusi papjának prédikációs anyagul szolgálhatott.

Azok a vallásos cikkek sokkal jelentősebbek, melyek az élő hit fenntartását segítették elő. A folyóirat ilyenkor valóban tudta éleszteni és ébren tartani a hitetl Keletkeztek viták a protestánsokkal? Ez természetes. Két ugyanazon Istenhez törekedő különböző tábor között ez elkerülhetetlen. A "Protestáns Egyházi és Iskolai lap"-pal vívott tüzes szópárbajok azonban sohasem jutnak el a személyeskedésig. A vita tüzére pedig szükség van, hisz ezáltal lesz lángoló a hit. Amikor egy kornak nincsenek vallási problémái, kialudt, vagy legalább is a hamu alatt szunnyad a religio. A folyóirat tudatában van annak, hogy miért küzd. A hit egységéért. "A katolicizmus rendületlen piramis, melynek a csúcsa osztatlan egységben emelkedik az ég felé." Ez a piramis amilyen megdönthetetlen olyan magas is. A hit szomjas vándora nem tud egymaga a piramisok titkába hatolni. Kell valamilyen állandó karfa, útmutató, amely segítségével megtalálja azt az utat, amely a kincsekhez vezet. Egy hithű katolikus ezt a papságon keresztül kaphatja meg. Azonban nem elégséges a szószékről az Ige hirdetése, mert a szó elhangzik. A klérus által irányított katolikus sajtóra is szükség van.

A katolikus sajtó.

Ebben a korban még nagyon gyér támasztéka van a katolikus sajtónak.

Kimondottan vallásos irányú folyóirat csak a "Religio és Nevelés." Az is nyomorral küzd. Pártolás hiányában Szenisz-ló hároméves szerkesztősége alatt 19800 frt. adósság gyülemlik fel. Somogyi idejében sem virágzik fel a folyóirat. Ugyan élvezi a klérus pártolását, de az nem rendszeres. 1848-ban a rozsnóói egyházmegye fontos előterjesztést tesz. A "Religio és Nevelés"-t két példányszámban minden kerületnek meg kell hozatnia. Ezekbe a példányszámokba nem számíthatók bele a magánosok által

1. Az egyh. és korszakunk. Rel. és Nev. 1843. II. f.é. 2.o.
2. Meszlényi: A jözzfinizmus kora Magyarországon 444.1.

hozatottak. Katolikus intézmények számára próbálták kötelezővé tenni a folyóirat megrendelését. Ha nélkülözéssel is kell küzdenie, Somogyi jól megalkotott nézeteiből nem enged. Az 1848-as sajtókorlátozás megszűnésekor külön kijelenti, hogy a folyóirat szellemében nem hoz változást. "Aki nincs megelégedve minőségével, teremtsen tökélestebb lehetőséget. De ha ez nem lehetséges, legalább ezt az ujságot olvassa, hogy vallási szempontból kiművelhesse magát."

Katolikus irányu napipolitikát kellene adnia. Kultsár István: "nemzeti Ujság"-ának azonban nem mindig képviseli a katolicizmus érdekeit, sőt sokszor ellene nyilatkozik. Szellemi frissességben is jóval Kossuth "Pesti Hirlap"-ja mögött maradt, minnek következtében olvasótáborra sokszor vészesen leapadt.

Ebben a korban felvetődik már egy katolikus könyvkiadó gondolata is. Fogarassy Mihály nagyváradi kanonok részéről történik ez irányban az első sürgetés. A "Religio és Nevelés" hasábjain keresztül szól a katolikus olvasóközönséghez. Fogarassy különösen a népnevelés szempontjából tartja ezt a törekvést fontosnak. Francia és német mintára a magyar klérusnak is kell alakítania egy olyan könyvkiadó társulatot, amely megfelelő és állandó anyagi támogatás mellett dolgozhassák. Ekkor hangzott el a "Jó és Olcsó Könyvtár" - a mai "Szent István Társulat" - érdekében az első komoly felszólalás. - Más támogatója is akad a "Religio és Nevelés" írói közül e nemes gondolatnak. Specziár Lajos, taksonyi plébános is felszólal az ügy érdekében. Mért tartja fontosnak a katolikus sénékönyvek megindítását egy katolikus könyvkiadó útján, mert sok család a káldi biblia és a debreceni, vagy pozsonyi kalendáriumból meríti minden vallástudományát. Megjegyzi a cikk után a szerkesztőség is, hogy a katolikus népkönyvek elterjedésével a "Religio és Nevelés"-ről egy nagy munkatöbblet hullana le. Nem kellene így a folyóirat-

1. Rel. és Nev. 1848.I.358.1.

2. Az egyh. és szabadság. Rel. és Nev. 1848.I.187.1.

3. Meszlényi: A jozefinizmus kora 444.1.

4. Rel. és Nev. 1844.II.345-348.1.

Fogarassy M: Eszmék...

5. Specziár: Néhány szó a magy.kat.irodalomról. Rel.és Nev.1847.

I.11.1.

ban helyet szorítani üdvös "beszélyek", liturgikus ismertetések, egyházi történetek számára. A szerkesztőség úgy látszik tudatában volt, hogy folyóiratának ez a leggyengébb pontja. Ha ezek elmaradnának, sokkal magasabb értékmérést mutathatna ki az utókor.

Katolicizmus-protestantizmus.

A katolikusok és protestánsok között sajtóvita gyakran támadt. A "Protestáns egyházi és iskolai lap"-pal a szembeállítás szinte állandó. Néha azonban még a "Pesti Hirlap" egyházellenes állításaira is felel a "Religio és Nevelés".

1842 áprilisában indul meg a "Protestáns egyházi és iskolai lap." Protestáns részről Haubner az egyik legerősebb vitázó. Kihívását nem utasíthatta vissza Szaniszló lapja, mert az megfutamodást jelentett volna. "Szombathelyi levelek" címen indít Szenczy egy cikksorozatot, melyben Haubner támadását kivédi. Midőn Haubner megtudja, hogy Szenczy a háttérben meghúzódó író, elmegy Szombathelyre, hogy kezetszoríthasson ellenfelével. E cselekedetből is látható a vitázás nemes volta. A 24 részben megjelent cikksorozat legfőbb kérdései: a hit mibenléte, szabad-e az ember hit dolgában, ki lehetne-e békülni a protestáns tanokkal. Somogyi Károly idejében is vannak ilyen küzdelmek. Csajághy Sándor lépett Szenczy Ferenc örökébe. A "Kritikai visszhangok" /A reformáció kritikái historiája/ körülbelül 50 cikket tartalmaz. Azt vizsgálja, hogy milyen hatással volt a reformáció a tudományokra, békére, erkölcsökre, egyházszerkezetre, Szentírásra. Nemcsak a két munkatárs ír a "Protestáns egyházi és iskolai lap" ellen. Hollók Imre, Pauer János, Fejér György is gyakran folytat tollharcot. Protestáns részről Haubner és Hetényi az állandó vitázó. A "Protestáns lap"-pal és általában a protestántizmussal szemben mennyire meg akarja őrizni a vallási toleranciát, mutatja a "Religio és Nevelés" e következő kijelentése: "Inkább protestáns templom emelkedjék, mint semmilyen sem." Ennek a kijelentésnek a mélységét akkor látjuk igazán, ha tudjuk azt, hogy akkor ír így a folyóirat, mikor a "Protestáns lap" a katolikus templom-

1. Géfin: A szombathelyi egyházm. tört. II. 34.1.

Templépitésekről élcelődik.

A folyóirat néha kénytelen tisztázni a "Pesti Hírlap" egyégy kijelentését is. Így gr. Zay "Általános nézetei"-re, - mely a Pesti Hírlap 36-ik számában jelent meg, - egy pótkiadásban felel Szenczy. A vád az, hogy a katolikusok minden más hiten lévőtől megtagadják a mennyei boldogságot, azonkívül a hit vizsgálódásaival szemben alkalmazott merev változatlanság a tökéletesedés útját zárja el. Az első vádat Szenczy visszafordítja magukra a protestánsokra. Luther hangoztatta, hogy a pápa és hívei jussanak az örök tűzre. "Dominus Jesus perdat-idola mundi! paptum, cum omnibus faciilibus vestris in profundum inferni in aeternum." - A hittételek merev változatlanságával kapcsolatban pedig találóan jegyzi meg Szenczy: "... de mivel nem mindig a tökéletesbülés a ki változik, sőt sok esetben a változás épen tökéletlenségre mutat, azért a vallási tökéletesbülésre nézve gr. urral ily határozatlan értelemben kezét nem foghatók."²

A "Religio és "evelés" sokszor késsé mosolyogva beszél a protestánsok uniós törekvéseiről. Nem tudja elképzelni, hogyan tudják megvalósítani. A tervezet szerint az unióban érintetlenül hagyják a gondolatszabadságot, a tiruálék tekintetében pedig minden felekezet maga választhat. Egy főkonsiliumot állítanak, mely az összes felekezet ügyében szabadon dönt. A consiliummal kapcsolatban azonban nem adnak a protestánsok pontosabb felvilágosítást. Nem modják meg, ki nevezi ki a consilium tagjait. A király, vagy az országgyűlés? A folyóiratnak azért nincs bizalma - nagyon helyesen - az egységhez, mert senki sem kötelezhet minden protestánt arra, hogy uniálódjék. Ha pedig csak az uniálódik, aki akar, az csak eggyel több felekezetet jelentene. Nemcsak vallási, hanem jogi nehézséget is lát a folyóirat. A magyar törvények értelmében csak az evangélikusoknak van szabad vallásgrakorlatuk. Az unióba - ha ugyan megvalósulna - az összes felekezet, tehát a magyar törvények

1. Templ. építés részvények útján. Relé és Nev. 1843 II.f.é 309.1.
2. Rel. és Nev. 1841. melléklet

szerint el nem ismert vallásfelekezetek is beletartoznának. /

Rátapintott az igazságra a "Religio és Nevelés"? A már száz éves távlat azt mutatja, hogy igen. A protestáns felekezetek között ekkor már az elvbeli különbségek majdnem olyan nagyok, mint a katolikusokkal szemben. Dogmatikai meggyőződésről tehát szó sem lehetett. Kora protstánsai között azonban akadt sok olyan idealista, ki megvalósíthatónak látta az uniót. Ilyen alapon már tervbe is vették, hogy Pesten egy közös protestáns főiskolát állítanak fel. 1844-ben pedig Blázy Lajos "Egyházi Törvény" című munkájában az unializált protestánsok és az állam viszonyát fejtegeti. Az egész törekvés azonban az egyenetlenség következtében zsinati előmunkálkodásokban merült ki.²

Nem engedi a folyóirat azt sem elvitetni, hogy a katolicizmus legalább oly hatással volt a művelődés haladására, mint a protestantizmus. A kételkedő és az ellenkező véleményt hirdető "Protestáns egyházi és iskolai lap" számára Danielik János igyekszik egy európai közszemlén bebizonyítani a katolikus álláspont igazságát. A protestánsok még a XIX. században sem rendelkeznek nagyobb kulturával, mint a katolikusok. Ezt bizonyítják a katolikus és protestáns államok iskolaügyi statisztikái is. Az állításnak egyedül Anglia látszik ellentmondani - véli Danielik - de műveltségének alapját az is a katolicizmusból vette. A könyvtermelés is Danielik állítását támogatja. Hasonló a helyzet a művészetben is, melyért a kat. egyház mindig többet áldozott, mint a protestáns.³

Ha a protestáns és katolikus álláspontokat boncoló cikkeket vizsgáljuk, nem találjuk meg bennük a felekezeti gyűlöletet, hanem a józan önmérsékletet. Az ész fegyverét találja csak a folyóirat méltó harci eszközének.

Vegyesházassági kérdések.

A kor legnagyobb harca a vegyesházasság ügyében zajlik le. "Európaszerte aktuális probléma. Mély visszhangot kelt a "Religio és Nevelés"-ben is. A vegyesvallású országok évszázados harcát jelenti ez a küzdelem, melynek megoldása Róma leg-

1. Rel. és Nev. 1844.I.336.1.

2. Zsilinszky: A magyar prot. egyh. tört. 662.1.

3. Danielik: A műveltségről... Rel. és Nev. 1847.K.201,217,229.1.

nehezebb ügyei közé tartozott. Magyarországon a komolyabb viták megindulását a jozefinizmus szellemétől megrontott házassági törvények behozatala jelentette. A pápa kárhoztatta II. József házassági pátensét, melynek értelmében a házasság minden vonatkozásban az állam hatáskörébe tartozik. Az 1790/91. XXVI. t.e. 15. §-a értelmében: "A vegyesházasságok, melyek mindenkor a katolikus lelkész előtt legyenek kötendők, amelyek ellen azonban bármely akadályt, akármilyen szín alatt emelni tilos legyen, a származott és származandó gyermekek, ha az atya katolikus, az ő vallását kövessék, ha pedig az anya katolikus, akkor csak a fiúgyermekek követhessék atyjuk vallását." 1799-ben Ferenc azt is elrendeli, hogy a katolikus papnak akkor is össze kell adnia a feleket, ha a protestáns fél reverzálíst nem ad. A pápa mindinkább rosszalja Magyarország és Ausztria vallási állapotát. Midőn 1819-ben Ferenc király Rómába megy, VII. Pius memorandumot ad neki, melyben kárhoztatja II. József házassági pátensét és jozefinista vallás-törvényeit. A változtatás elmarad, sőt a gondolatot elévelik.

A vegyesházassági kérdések megindulását a kölni zavarok robbantották ki. III. Frigyes Vilmos Kelet-Poroszországra érvényes házassági törvényeit kiterjesztette a katolikus rajnai tartományokra is. A kölni érsek az eljárás ellen protestáló VIII. Pius a béke kedvéért elment az engedmények legvégéig határáig. Nemcsak a passiva assistentiát engedélyezte, hanem a protestáns pap előtt kötött házasságot is érvényesnek mondta ki. Egészen IV. Frigyes Vilmos trónrajutásáig tartottak a villongások.²

Hazánkban Lajcsák Ferenc, nagyvárad püspök indította meg a harcot. Országsszerte aktuális témává vált a vegyesházasság. Az 1833/40-i országgyűlés is sokat foglalkozott vele. Az 1791-i határozatok különböző értelmezésén vitatkoztak. Szcitovszky és Lajcsák püspökök megparancsolták papjaiknak, hogy a reverzális nélküli vegyesházasságok esetében csak a

1. Magyar törvénytár

2. Hermann: Lonovics József... 9.1.

passiva assistentiát alkalmazzák. Eljárásuk valójában önkényes volt, mert erre csak a szentszék adhatja meg az engedélyt és onnan még azt a püspöki kar nem kérte. Így a plébánosok a vegyesházasságokkal kapcsolatban a saját belátásuk szerint jártak el.¹

A helyzet már nagyon aggasztóra fordult és így az állam maga vette fel a kapcsolatot XVI. Gergellyel. Ez még inkább elmérgesítette az állapotot. A pápa ugyanis úgy értelmezte az akciót, hogy az állam megakadályozza közvetlen érintkezését a püspöki karral. Mivel a magyar püspöki kar határozott óhaja volt közvetlen érintkezésbe kerülni a szentszékkal, Lonovicsot küldte Metternich Rómába. A püspök nemcsak a passiva assistentiát, hanem a tirenti forma nélkül köthető házassági engedélyt is kérte. Ez azt jelentette, hogy protestáns pap előtt is lehet kötni érvényes házasságot. 1841 májusában hozta Lonovics e döntést. A pápa a passiva assistentiát a múltban jóváhagyja, a jövőben megengedi. A protestáns pap előtt kötött vegyesházasság tilos, de érvényes. /Matrimonium illicitum, sed validum/. Ugyanezen engedményt azonban Lonovics Ausztria részére nem tudta kivívni. Ott csak a passiva assistentiát engedélyezte a pápa, mivel nem volt egységes a püspöki kar kérése.²

A jozefinizmus még mindig uralkodó szellemét láthatjuk abból, hogy Metternichék erősen gondolkoztak azon, hogy ne bontsággá fel a pápának a primáshoz intézett levelét. Mivel tartalmát Lonovics úgy is ismertetette, csak ahhoz ragaszkodtak hogy megerősítés végett terjessze fel a primás a királyhoz. A jozefinista sallangokból - ez is egy példa - csak nehezen és lassan tudta magát Bécs mentesíteni.³ A Lonovics által hozott pápai engedményt a magyar törvényhozás egy 1844: III. t.c. 20 § -ába iktatta be.

Lonovicsnak sokat köszönhetett az udvar, munkásságát mégsem méltányolták kellőképen. A pápa meg akarja jutalmazni fáradozását, és pápai trónállóvá akarja kinevezni. Azonban nem fogadja el, nehogy a magyarországi ellenzék félremagyarázza.

1. Meszlényi: A jozefinizmus kora Magyarországon 407.1.

2. Várady: Lonovics római küldetése 113.1.

3. Meszlényi: A jozefinizmus kora Magyarországon 424.1.

A pápai határozatokkal kapcsolatos megérzése nem csalt. "... sokan keveselni, mások igen is sokalni fogják: lesznek, akik azt mondják mit kerestem itt, a jövő hongyülésben - a nemzeti függetlenség nevében - számon fogják kérni tőlem." Valóban így is történt. Majláth kancellár csak 1845-ben terjesztette elő a Szent István középkeresztre, mikor már sokan birtokosai voltak ennek az érdemrendnek. Nem nyerte el a primásságot sem, ám-bár kétszer jelölt volt. Kopácsy előtt túl fiatalnak találták, utána pedig más előzte meg. Kárpótlásul egri érseknek nevezték ki. A szabadságharc után elfogták és kolostorfogságra ítélték osztrák ellenes magatartása miatt. Ferenc József 1866-ban kinevezi kalocsai érseknek. Új hivatalát el sem foglalta, mert még a kiegészítés előtt meghalt.¹

A püspöki kar Lonovics római útja után egybehangzóan utasítást ad a passiva assistentiára. A körlevelekre azonban a megyei gyűlések - élükön Pest megyé - támadóan léptek fel. Az 1791-es törvény megsértését látják benne és az 1647: XIV. t.c. értelmében 600 forinttal akarják büntetni azokat a lelkeseket, akik a passiva assistentiat gyakorolják. Az 1790-91.-i házasságtörvénnyel kapcsolatban az a nehézség is fennáll, hogy a törvényhozók nem fogalmazták meg világosan. A katolikus vélemény szerint a törvény csak lehetőséget ad ezáltal a protestáns anya számára, hogy a leányok követhetik /seui possunt/ vallását, de nem írja elő, hogy kell követni.²

Miért tudott ekkora éket verni a többségben katolikus Magyarországon a protestáns forrongás? Ennek főoka a papiros-katolikusok nagy száma, kik a divatnak hódolva inkább csatlakoztak a liberális eszmékhez, mint az Egyház álláspontjához. "Habár a protestánsok - Veszprém megyét kivéve - mindenütt kisebbségben vannak, mégis többnyire győznek azért, mert a demokrata és ultra liberális elveket hirdetvén, csatlakoznak hozzájuk azok a katolikusok is, kiknek hivatalokra van szükségük, hogy jövőjüket biztosíthassák, s kik az emberszeretetet ígérik hirdetik, hogy annál inkább elnyomhassák alattvalóikat."³

1. Várady: Lonovics római küldetése 119.1.

2. Felelet Haubnernek. R. és N. 1843.I.f.é. 465.1.

3. Várady: Lonovics római küldetése 129.1.

Ilyen társadalmi bajokkal kell szembeszállnia a kor egyetlen katolikus folyóiratának. Egymásután kerültek ki a nyomdagépből a katolikus álláspontot védő és hirdető igék, a még megmaradt hit féltékeny őrei.

A "Religio és Nevelés" hangoztatja, hogy a reverzális nélküli vegyesházasság a katolikus félnek nagyobb probléma, mivel a katolikus szülő lelkiismerete miatt sem engedheti meg gyermekeinek más hitben való nevelését. A tridenti zsinaton dognába foglalta az egyház, hogy a katolikus hit az egyedül üdvözítő. Ennek megfontolása után a katolikus fél nem engedheti, hogy gyermeke az ő gyengesége miatt tévedésben éljen.¹ A folyóirat azzal is indokolja a protestánsok könnyebb helyzetét, hogy a protestáns egyházak helybenhagyják a világi törvényt, mely a vallás nem szerint való követését írja elő. A katolikus fél azonban ebben a megoldásban nem nyugodhatik meg. Protestáns nyilatkozatokat is közölnek, melyek szintén azt vallják, hogy a katolikus egyháztól alaptételei következtében nem lehet kívánni más magatartást. "A katolikus papok nem kívántak soha egyebet, mint erkölcsi kötelezéseket, s e megtörtént nem jó cselekedetet, a vegyesházasságra lépést a gyermekeknek az igaz hitre való nevelésével ismét jóvátenni.² Mivel a passiva assistentiával kötött házasság a hívők véleménye szerint nem birt azzal a kegyelmi jelleggel, mint a pap által megáldott házasság - felveti a kérdést Perger - nem lenne-e hasznos, ha a világi forum hivatalosan tudtul adná, hogy az egyházi áldás nem lényeges a házasságban. A hit szempontjából nem tartaná ezt előnyös dolognak, mert a nép lassan sok mindenre rámondaná, hogy nem lényeges.³ Többször kitérnek a cikkirók a megyék méltánytalan viselkedésére. Az olyan papokat, akik passiva assistentiát alkalmaznak, az 1647: XIV.t.c. értelmében 600 frt. pénzbírsággal akarják sújtani. Sokan u.i. a katolikus papnak az esküvőn való passiv részvételét lealáznál tartják és ezért visszalépnek a házasságtól. Így tehát mintegy gátolja a lelkész a házasság létrejöttét, tehát sérti a törvényt." A bírság behajtása

1. Felelet Haubnernek. Rel. és Nev. 1843.I. 456.1.

2. Protestáns nyilatkozat a vegyesházasságról. Rel. és Nev. 1841.I.95.

3. Perger: Kérdés felelet. R. és N. 1841. I. 116.1.

4. Zihovits: Toldalék az Egyházi Tudósításokhoz.

azonban nem történt meg, csak fenyegetés maradt.

A negyvenes évek második felében előfordul már az elkeresztelés is. Egy bars megyei plébános, Fábá Zsigmond számol be erről. A törvény értelmében nem szerint követik a gyermekek szülei vallását. Egy katolikus anya leánygyermekét mégis a protestánsok közé vétették fel. Az apa arra hivatkozott, hogy az 1843.-i országgyűlésen tárgyalták azt az indítványt, hogy a gyermekek vallására vonatkozóan a szülők döntsenek. Az indítvány azonban nem lett törvényerejű, mert nem sanctionálták. Így tehát még mindég az 1791.-i XXVI. tc. az irányadó.¹

Az ebben a korban dúló vegyesházassági harcok ellen a legerélyesebb védekező Kopácsy József /1775-1847/ hercegprimás, előzőleg veszprémi püspök. Egy ideig, mint hercegprimás is megtartotta a veszprémi egyházmegye lelki vezetését. Az egyházmegyéjéhez intézett bucsulevele tanuskodik a kölcsönös szeretetről. "Nem is lehetett volna előttem semmi kedvesebb, mint kormányomra bizott ezen hajóban az élet tengerén átevezhetni."² A Sors azonban nehezebb helyre rendelte: Esztergomba, hol az Egyház ellen a támadások a legmagasabb hullámokat verték.

Pest megye felszólítja Kopácsyt, hogy 600 Frt. pénzbírsággal büntesse azokat a papokat, akik a vegyesházasságot nem áldják meg. Ez ellen a primás hevesen tiltakozik. Kijelenti, hogy egyházi dolgokban világi törvények nem ítélnének. Csak helyeselni tudja papjai eljárását. A harc oly nagy méreteket ölt, hogy tájékoztatás képen körlevelet kell kibocsátani Kopácsynak. Ebben hivatkozik az 1790/91.: XXVI.t.c.-re, mely kimondja, hogy a vegyesházasság is katolikus pap előtt kötendő. Ebben a szertartások említéséről szó sincs. Az áldást tehát a hazai törvények megsértése nélkül megtagadhatja az Egyház. Az 1839. december 30.-án tartott országgyűlésen maga és püspökei nevében nyilatkozatot ad a főrendeknek. A katolicizmus továbbra is ragaszkodik az 1790/91.:XXVI.t.c.-hez, a szertartások kiszolgáltatásában pedig az egyetemes Egyház állásfoglalásához.

Nemcsak Kopácsynak, hanem a püspököknek is fel kellett venniök a harcot a vármegyékkel. Lonovics József csanádi püs-

1. Nyílt levelezés. Rel. és Nev. 1848. I. 156-163.1.

2. Kopácsy pásztorlevele. Egyh. Tud. 1841.I. 138.1.

pököt Temes megye felszólította a passiva assistentia megszüntetésére, mert különben életbe léptetik a pénzbírságot. Barkóczy László székesfehérvári, gr. Nádasdy Paulai Ferenc váci püspök is felszólal papjaik vádolása (vádolása) miatt. A harc azonban még szélesebb kereteket ült. Pest megye példáját követi Abauj, Temes, Vas és Máramaros megye.¹ Szepes megye egyenesen a királyhoz intéz feliratot a vegyesházasság ügyében. Követeli a főpásztori körlevelek visszavonását és a passiva assistentiát alkalmazó lelkészek pénzbeli megbüntetését.² Midőn a helyzetet már nem lehetett megoldani, a pápa vélemény nyilvánítása nélkül, - küldte Metternich Lonovicsot Rómába.

A vegyesházassági viták Lonovics római válasza után egy időre elültek. A folyóirat legalább is erre enged következtetni. Néhány rövid észrevételen kívül egészen elhallgatnak a kérdéssel. E téren 1848 körül tapasztalunk változást, de korántsem olyan heves a vita, mint a negyvenes évek elején. A vita már elvharccá válik, melyből nem érezzük ki a mindennapos, személyeskedő küzdelem ízét. A folyóirat most is bizonyítja a vegyesházasság helytelen voltát. Protestáns állításokat hoz fel tételének bizonyítására. Welts protestáns hittudós is a vegyesházasságok ellen szól. Azt tanácsolja a svájci törvényhozóknak, hogy akik ilyen házasságra lépnek, veszítsék el polgárjogukat.³ Maga Calvin is ellenzi a vegyesházasságot. "Homini christiano fas esse nego, se uxori adiungere, quae sit christiano aliena." Erdélyben is azt tartják, hogy "A fele más vallásuak házassága Isten előtt nem kedves és nem is tisztességes."⁴

A megyék zugolódnak, hogy a pápa nem adott több engedményt. Róma igazságosságát védi akkor a "Religio és Nevelés", mikor a többi ország engedményét közli a vegyesházassággal kapcsolatban. XVI. Gergely az ausztriai tartományok érsekeinek és püspökeinek utasítást ad, hogy a vegyesvallásu jegyesek összekötését tiltsák meg a plébánosoknak.⁵ Franciaországban a vegyesházasságot a párisi új szertartáskönyv alapján kötik meg. Két tanu jelenlétében, kölcsönös megegyezés alapján, egyházi

1. A hercegprimás nyilatkozata. Egyh.Tud. 1841. I. 163.1.
2. Szepes vm. a vegyesházasság tárgyában. Egyh.Tud. 1841.I. 69.1.
3. Rel. és Nev. 1847. I. 7.1.
4. Rel. és Nev. 1843. II. 237.1.
5. XVI. Gergely utasítása. Rel. és Nev. 1841. II. 353.1.

ünnepélyesség, papi áldás és imádság nélkül. - Belgiumban csak a tridenti határozat értelmében jöhet létre házasság. - Hollandiában a vegyesházasság érvényes, noha tilalmas. Az ilyen házasságkötésen a plébános nincs jelen. A polgári törvénykönyvek a házasságot szerződésnek tekintik, tehát nem görditenek a vegyesházasságok elé akadályt. Az ilyen házasságban élő katolikus fél csak úgy élhet a szentségekkel, ha tettét megbánja, házastársát igyekszik megtéríteni és gyermekeit katolikus hitben neveli. Angliában, Svajcban, Németországban szintén a tridenti forma érvényes.¹ Ezekből a példákból látható, hogy Európa többi országának sem mért enyhébb mértékkel Róma, mint a magyar katolikusoknak.

Az összes belpolitikai kérdés közül a vegyesházassági vitákkal foglalkozik legbehatóbban a "Religio és Nevelés". Ha csak a folyóirat cikkeit tekintjük, akkor is teljes képet nyerünk erről a küzdelemről. Megismerjük a cikkekből a klérus, a protestánsok, az állam, a vármegyék, a liberalisták és a hitű katolikusok véleményét. Legnagyobb hévvel 1841-ben ír a vegyesházasságról. A folyóirat beosztása ekkor még nem végleges. Onnan látható, hogy ezek a tüzes, legjobbaknak mondható cikkek az első félévben kiszorulnak a "Religio és Nevelés" mellékletébe, az "Egyházi Tudósítások"-ba. Néhány hónap után Szaniszló azonban megtalálja a helyes megoldást. A törzslapban jelennek meg ezek a cikkek, melyek szinté áttűzesítik az első két évfolyamot. Amilyen hangos volt a vita, olyan hirtelen el is ül. 1843-ban már alig találunk vegyesházasságra vonatkozó cikket, utána pedig 1847-ig teljesen elnémul ez a kérdés. 1847-48-ban ismét megélénkül a vita, de már korántsem olyan heves, mint az évtized elején. Ez érthető is. Minden kérdést már oly aprólékos vizsgálat tárgyává tettek, hogy új kérdés nem igen vetődhetett volna fel. Ismétlésbe bocsájtkozni pedig feleslegesnek tartja.

1. Európai áttekintés a vegyesházasságról. 1841. II. 337.1.

A nevelés.

Nevelési kérdések is gyakran foglalkoztatják a "Religio és Nevelés"-t. Kezdetben csak ritkán tér ki erre a tárgyra. Mikor azonban Somogyi Károly veszi át a szerkesztést, mind több és több probléma merül fel ezzel a fontos kérdéssel kapcsolatban. Elsősorban a hitnevelés elmélyítéséért küzd. Szorgalmazza az alsó- és felsőfokú iskolák számának emelését, a pedagógusok anyagi helyzetének a javítását. A szakosított tanítás behozatala ellen viszont harcot indított. A negyvennyolcas átalakulások még egy újabb hurt is meppenditettek: küzdelem az iskolák államosítása ellen!

Kopácsy József hercegprimás felszólalása indítja meg a nevelési reformokért folytatott küzdelmet. Kopácsy kettős változtatást sürget: 1./ A hitnevelés elmélyítését, 2./ A tudományos kiképzés emelését. A nevelési reformokat is vallási alapra akarja megoldani. Sürgeti a hittanórák számának az emelését. Mindezt a szülők, pedagógusok és a papság együttes munkájával látja elérhetőnek. A hitnevelés minden ember számára szükséges, mert nélküle nem tesz szert olyan biztos alapra, mellyel életét el tudja viselni. "A lelket hiába ringatja szenvedély, hiába emelkedik tudomány és művészet szárnyán, hiába hordja homlokán a haladás csillagát, repked előtte hir, nyomán becsület és közvélemény, ha benső igénytelenség nem nehezedik a font mérlegére: hideglelős minden dicsőség, mely cselekvőre és érdeklettekre egyaránt hagymózt hoz." /Voltaire/ Nem tartja elégségesnek a hercegprimás a hittanórák vallási kiképzését. Az így szerzett ismereteket a pap a vasárnapi szentbeszédben mélyítse el lelkükben. Sürgeti emellett a szellemi kiképzés emelését is. Az elemi iskolákban a tanító kötelességérzetére bizza az olvasmányok érthető elemzését, végül pedig visszakérdezését. Lehetőleg könnyű és világos olvasmányokon gyakoroltassák az olvasást. Tanácsolja, hogy a tanévet minél később zárják, mert télen az iskolától messze lakó gyermekek rendszeresen úgy sem tudják a tanórákat látogatni. 2 Szaniszló Ferenc lapszerkesztése idején a nevelési vonatkozású cikkek mind Kopácsy elgondolását tartalmazzák. Somogyi idejében lesz szélesebbkörű a kérdés.

1. Kuthy: A hitnevelés szükségé. 1841. I. 17.1. R.N.

2. Rel. és Nev. 1841. II. 241.1.

Legfontosabb kérdésnek tartja az alsófoku iskola tanításának átszervezését, mert ez adja az alapot, melyre később építeni lehet az általános műveltséget. Pedagógiai szempontból nehéz kérdésnek látja, hogy a szegény és gazdag gyermekek egy osztályban járnak. Kiemeli a folyóirat, hogy szociális szempontból nagyon hasznos, de a tudományos kiképzés terén a gyengébbek megsínylik. Nehéz a tanítónak úgy eltalálnia a szót, hogy a kisebb szókészlettel rendelkező gyermekek számára is olyan kézzelfogható legyen a magyarázat, mint az előnyösebb társadalmi helyzetben élő és nagyobb ismerettel rendelkező gyermekeknek. A népoktatás nehézségét látják még a 30-40- éves multtal rendelkező, elavult tankönyvek használatában.

A népoktatás fejlődését akadályozza a tanítók nyomoruságos helyzete is. Fizetést alig kapnak. Így sok helyen életük fenntartására még a szántóföldeken is kénytelenek dolgozni. Eme elfoglaltság akadályozza a további önművelésben és a modernebb pedagógiai tanulmányok folytatásában.

Folyóiratunk hiába sürgeti a változtatást. Még évek múlva is ugyanott van az ország, ahol volt. Még 48-ban is csak azt hirdetik, hogy a népnevelés érdekében méltányosabb helyzetet kell teremteni a tanítóknak. Nincsen elegendő tanítóképző, és így nem tudnak elég tanítót képezni. A szomorú helyzetre rámutat a folyóirat egy felsőhajtása: Bár már minden egyházmegye egy tanítóképzővel rendelkezne! A kor emberének nem is tűnt fel ez az óriási hiány. Erre a szerkesztői megjegyzésből is következtethetünk: "A t. tudósító sokat is kíván a jóból." 2

Ha a jelen viszonyokkal összevetjük az akkori helyzetet, mikor már kisebb városok is rendelkeznek tanítóképzővel, láthatjuk igazán a kor kulturális elmaradottságát. A folyóirat csak öt tanítóképzőről tesz említést: a szepesi, veszprémi, pécsi, esztergomi és egri. A tanítói hivatás a sok nélkülözés miatt nem igen esábitotta a fiatalságot. Az egri preparandia statisztikai adatai is bizonyítják ezt. 1828-ban nyílt meg ez az iskola. 1843-ig 182 tanuló nyert képesítést, mit a folyóirat szép számnak nevez.

1. Szabóky: A tanoda küzdelme az élettel. Rel. és Nev. 1848. I. 405.1.
2. Beély: Buzdító szó néptanítóinkhoz. 1843. II. 204.1.
3. Iskolaügy. Rel. és Nev. 1848. I. 416.1.

1843-ban összesen 17 tanuló látogatja. Kiképzést két év alatt nyernek: az első év elméleti, a második gyakorlati.¹

A folyóirat a középfoku oktatásban is javítást sürget. Nem széleskörű, hanem alapos ismeretet kell nyújtani. A tanárnak magasabbrendű képzettséggel kell rendelkeznie, mint amilyen az iskolai kézikönyv nivója, mert különben a diákságot kár iskolába járatni. A "Religio és Nevelés" nem tartja jónak a szakrendszer alapján történő tanítást. Elismeri, hogy így a tanár többet tud, de egy-két tantárgyával, ha túlságosan szigorú, annyira megsanyargathatja a diákságot, hogy más tantárggyal az nem ér rá foglalkozni. Míg, ha a tanár egy osztállyal és annak minden tárgyával foglalkozik, könnyebben tudja beosztani az anyagot és különböző tantárgyakból nem halmoz össze egy napra nehezem érthető kérdéseket. A szakrendszer-tanítással veszélyeztetve látják a tudománygyűjtés mellett a nevelést is. Egy-egy osztály légkörébe a tanító nem tud teljesen beleilleszkedni, mivel más osztályok is lekötik. A népnevelés eredményes volta-hoz szükséges a vallásos nevelés is.²

A XIX. század folyamán egész Európában megindult egy folyamat, melynek célja a nevelés kiragadása az Egyház kezéből. Azt hangoztatták, hogy az Egyház nem ad elég széleskörű kiképzést az ifjúságnak. Németországban megvalósították az új nevelési módszert. Beély Fidél megjegyzi, hogy a tudományokban gögös előmenetelt mutattak, erkölcsileg és vallásilag azonban lezüllöttek. A helyzet végül tarthatatlanná vált. A romlott ifjúság nevelését ismét az Egyház vette kezébe.³ Az Egyház és állam közti küzdelem az oktatásért Magyarországon is megindult. A 48-as évek átalakulása kapcsán indult meg a harc. Az állam hangoztatja, hogy egészségesebb az a nevelés, mikor különböző vallásu gyermekek kerülnek egy iskolába, mert így a későbbi időre biztosítva lesz a vallási türelem. A szabadelvűek türelmetleneknek és fanatikusoknak nevezik azokat, akik ragaszkodnak a vallási neveléshez.⁴ A folyóirat nem helyezkedik szembe az

1. Az egri preparandia. Rel. és Nev. 1848. I. 416.1.

2. A szakrendszer gimnáziumokban. Rel. és Nev. 1846. II. 259.1.

3. Beély: Mily irány vesz a nev. rel. nélkül. R. és N. 1845. I. 65.1.

4. Beély: Némely észrevételek a középiskolák behozatalának indítványára. Rel. és Nev. 1848. I. 43, 49.1.

állam nevelési jogaival. Egy felvilágosult államformában élő nemzet keretében elképzelhetetlennek tartja e téren az államhatalom kizárását. Szükségesnek tartja, hogy egyik nevelői közeg se zárja ki a másikat jogaiból. Tehát az állam se akarja kitagadni az egyházat évszázados hatásköréből. Az egyháznak megvan a nevelési joga. 1. A vallási élet természetes szabadságánál fogva, 2. nevelés a törvényes polgári hatalom iránt is engedelmességre szorít, 3. a vallás elkerülhetetlen szükségessége minden embernek.¹

Az iskolaüggyel kapcsolatban a "Religio és Nevelés" majdnem minden kérdésében helyes meglátást ad. Egy cseppet sem festi sötétebbre a falusi iskolák elmaradt állapotát a való helyzetnél. A tanítóképzés gyenge és hiányos kiképzését is jogosan panaszolja fel. A pedagógusok sorsának javításáért is küzd, de hogy miképpen válnék lehetségessé, maga sem tudná megmondani.

Zichy Domonkos veszprémi püspök megyei körútján hasonló megállapításokat tesz. Sok iskolát csak az elnevezés hirdet annak. Pedagógiai képzettség és az egészségügyi követelmények teljesen hiányoznak. "Az iskola és a mester szobája nemcsak a jelen filanthropikus századunkban, de bármely barbár korszakban is gonosztevő latrok börtönének is alkalmatlan volna, főleg téli időben". A legáltalánosabb panaszok, hogy az iskola nedves, szűk, sötét és nélkülözi a felszereléseket. Sok helyen a tantermet csak a tanító konyháján keresztül lehet megközelíteni. A tanítók nem rendelkeznek kellő képzettséggel. Tanítói és kántori képesítése körülbelül csak a felének van. Negyedrésze négy-öt középiskolát, a többi pedig csak elemi iskolát végzett és a gyakorlat útján szerezték meg a tanításhoz szükséges tudnivalókat.²

Az Egyház és Állam helyzetét a lehető legrészreahajlatlanabb módon tárgyalja a folyóirat. Elismeri az Állam jogait, de nem enged az Egyház érdekeiből sem.

Az középfoku oktatás kérdésében a "Religio és Nevelés" azonban elavult állásponton van. A szakrendszeres tanítás ellen küzd. A tudományok gyors fejlődése ebben a korban már sürgette

1. Udvardy: Baj és év. Rel. és Nev. 1848. I. 363.1.

2. Meszlényi: gr. Zichy Domonkos veszprémi püspök egyházlátogatása 1845-46-ban. 128, 129, 137.1.

ezt az oktatásmódot, mert egy tanár az összes szakokban nem lehet egyformán jártas. A folyóirat pedagógiai érveket hoz fel a szakrendszeres tanítás ellen. Tehát nem a konzervatív megnyilvánulást kell itt elsősorban keresnünk, hanem azt a ma is gyakran hangoztatott felfogást, hogy a tanár elsősorban nem tanító, hanem nevelő.

A szakrendszer alkalmazása az iskolákban már nem volt e korban új probléma. Az osztályrendszer megszűnése szinte magától jött létre. Külföldön már a XIX. század elején szakrendszer alapján tanítottak. Magyarországon a módosítás erősebb akadályokba ütközött. Nem tudtak egyes tantárgyakra - különösen a matematikára - kellő tudással rendelkező tanárt találni. A rendszerváltoztatás az állam költségvetésében is alapos megterhelést jelentett volna. Ugyanis több tanárt kellett volna alkalmazni, mint az osztályrendszer mellett. Az anyagi pedig mindig jelentős tényező. Végül Eötvös a negyvennyolcas átalakulás idején két fővárosi és nyolc vidéki szakoktatási alapon működő iskolával megvetette a még ma is élő rendszer alapját.¹

Az Egyház és Állam.

Az Egyház és Állam - minden ország vezető hatalma - bizonyos szembeállást mutat a reformkori Magyarországon. Nem lehet ezt tulzatosan egyedül a liberalizmus hatásának felírni. Ha a történelmi változásokat vizsgáljuk, arra a megállapításra juthatunk, hogy ez a két irányító hatalom többször állt szemben egymással, mint együttműködött. Ennek a fel-fellobbanó küzdelemnek csak egy kis periodusa a magyarországi Egyház és Állam reformkori viadala.

A liberalista megyék - élükön Borsod vármegyével - el akarják venni az egyházi birtokokat, s a papi jövedelemnek szabályozását és ellenőrzését kérik. Pauer egy hatalmas cikkben fejti ki az egyház birtoktulajdonjogát. Az ezeréves történelem végigvezeti a papság birokszerzési jogát. A királyok minden fenntartás nélkül adományoztak az egyházi személyeknek birtokot, akárcsak a nemeseknek, tehát az Egyház is éppen oly szabadon ren-

1. Kornis: A magyar művelődés eszményei, 1777-1848-ig. II. 56, 598. l.

delkezett birtokaival, mint a nemesség. Pauer úgy érzi, hogy igazságtalan a vármegyéknek az a szándéka, mely a papi birtokok elvételét sürgeti. A történelem maradandó tényeivel igyekszik bebizonyítani. Az Egyház mindig a kultúra terjesztője volt. Püspökségek, káptalanok, kolostorok alapításával szinte egy időben történtek az iskolák felállításai. A XIII. századból származó veszprémi főiskola és a XIV. században alapított esztergomi, nagyváradai főiskola és a pécsi, budai akadémia a tudomány melegágyai voltak. A renaissance műveltség képviselői is papok Mátyás udvarában. Az Egyház támogatásával indul meg a könyvnyomtatás is. Nem szűnik meg később sem az Egyház jótékony működése a művelődésre. A XVIII. században alapítja a győri, kassai, nagyváradai, pozsonyi, zágrábi akadémiákat. - Milyen magabiztos, de egyuttal szerény is Pauer! Csak a mult tagadhatatlan tényeivel akarja lehengerelni ellenfeleit. Jelenkorának állapotáról nem beszél. Itéljen a közvélemény, hogy teljesítette-e az Egyház százados kötelességeit, vagy nem. Közvélemény alatt azonban - mondja Pauer - ne egy-két liberalista hangoskodót értsünk, hanem az egész társadalmat.¹

A "Pesti Hirlap"-ban többször éri támadás az Egyházat. Többek között céfolja az egyházi személyek közül a plébánosok és káplánok nemességét. Folyóiratunk védi a klérus ügyét. Nem tagadja, hogy nincsen minden lelkipásztornak személyi nemessége, mégis, mint a klérus tagja, élvezte a nemesi kiváltságokat, sőt sok tekintetben még többet is. Mivel pedig az "usus"-nak ugyanolyan jogszerző ereje van, mint az írott törvénynek, a klérus ezen tagjainak nemesi jogait sem lehet elvitatni. Somogyi felsorolja az egyházi személyek kiváltságait. 1. Törvényes ítélet nélkül papot elfogni nem szabad. 2. A papság csak saját előljáróinak van alárendelve, úgy mint a nemesség csak koronás királyának. 3. Nem tartoznak adót fizetni. 4. A megyei képviselők mellett a papságból is választanak képviselőket az országgyűlésre.²

A folyóirat megpróbálja érzékeltetni az Egyház és állam helyes viszonyát. Mind az Egyház, mint az állam fennállását

1. Pauer: Nevelő és tudományos intézkedéseink fejlődése. R.N.1843.

2. Somogyi: Az egyházi személyek nemességéről. R.N. 1841. II.é.193.1.

szükségesnek tartja. A kettőt egybe olvasztani nem szabad, mert különböző a célkitűzésük. Az ember törekvése, hogy önalkotta törvényekkel s szabályokkal magát lekösse s közösségi életét oly célszerűen rendezze be, hogy törekvéseinek megfeleljen. Ezt a ténykedést az állam végzi. Fennállása nélkül megvalósíthatatlan a rend és a fegyelem. Az egyház feladata ennél magasabbrendű. Törekvése az egyetemes emberiség megszentelése és örök boldogságának elnyerése.¹

Az ideális életet abban látja megvalósíthatónak, ha a két irányító hatalom megtalálná az egyetértést és egymás munkáját segitené. Ez az egyetlen lehető megoldás azonban nem jött létre a forradalmi hangulatu Európában. A szabadságot hangoztató országoktól az Egyház csakis szabadságot óhajtott. Kéri az igazságos uton szerzett jogainak tiszteletben tartását, a szabad vallásgyakorlatot, hogy a hivek lelkiük meggyőződését a nyilvános életben is kimutathassák.²

Milyen magatartást tanusít folyóiratunk a márciusi eseményekkel kapcsolatban? Szinte agyonhallgatja a történeteket. Véleményét csak körülbelül két hónap múlva lehet megtudni. Tisztán politikai hírek közlésétől azonban még mindig tartózkodik. Ismételten kihangsúlyozzák a cikkírók, hogy a "Religio és Nevelés" nem politikai lap. A napi eseményekkel kapcsolatban csak egyszer bocsátkozik hírközlésre: A király Bécsből Innsbruckba költözött. Magyar részről Eszterházy Pált utasították miniszteri kísézőnek. Több napi eseményekkel foglalkozó cikk nincs is, csakis egyházi vonatkozása. Erre pedig bőven van alkalom az országgyűlési vitákkal kapcsolatban. "Országgyűlési munkálatok" címen sorozatos közlést kapunk az állam valláspolitikájáról. A folyóirat éber figyelemmel követi e téren a legkisebb fordulatot is és hűségesen beszámol a küzdelmekről.

Részletesen tudósít, miképpen történt meg a papság lemondása a tizedről. Az országgyűlés törvénybe iktatta, hogy a papi tized örökre megszűnik. A király anyagi biztosítást ígért minden valláskülönbség nélkül, nehogy a papság szegényebb rétege megkárosodjék. Ezentul az egyházi életszükséglet fedezé-

1. Beélyi: Az Egyház és status. Rel. és Nev. 1843.II.321.1.

2. Az egyház és szabadság. Rel. és Nev. 1848. I. 177.1.

séből leesik a tized.¹ A magyar papság részéről ez az önkéntes lemondás oly anyagi károkat jelentett, hogy az egyház az állam támogatása nélkül nem is tudta volna költségeit fedezni. Még akkor sem, ha az eltörölt szerzetesrendek javait, s egyéb - a kormány keze alá vont - egyházi javakat és alapítványokat az Egyház K igazságosan szerzett magántulajdonába visszaállítaná.²

Az április 5.-i országgyűlés is súlyos vallási vitákat eredményezett. Katolikus részről kifejtik, hogy a szabadság eszméjével nem fér össze a katolikus Egyház elnyomott helyzete a többi felekezettel szemben. A főkegyuri jog és a katolikus alapítványok felett gyakorolt ellenőrzés csökkent a szabadságot. Kossuth gunyos modorban próbálja elterelni a témáról a figyelmet. Kijelenti, hogy a katolikus klérus szabadság dolgában csak egy téren elmaradott a többi felekezettől. Ez a papi nőtlenség. Amennyire tőle függ - mondja - igyekszik segíteni a helyzeten. Állítólag a katolikus papok közül több oldalról kérték e téren segítségét, mit nem is fog megtagadni. Sárkány Miklós, bakonybéli apát védi Kossuthhal szemben a katolikus álláspontot. Visszatér az eredeti kérdéshez: nem rendelkezünk olyan szabadsággal, mint a többi vallásfelekezet. Például: a protestánsok a szuperintendánst szabadon választják. A katolikusok részére a kinevezést a király gyakorolja. Azok zsinatokat szabadon tarthatnak. A katolikus egyház itt sem élvez teljes szabadságot. Ez abból is kitűnik, hogy a magyar katolikus egyházi zsinatok aktái ellenőrzés miatt a kormány irattárában vannak. A celibátus kérdésére Sárkány apát csak annyit válaszol, hogy ily dolgokban csak az egyetemes egyház dönthet. Elmésen megjegyzi, hogy az állam csak örülhet, ha nőtlenek a papok, mert kevesebbe kerül eltartásuk, mintha családjukról is gondoskodni kellene.³ A folyóirat szavahihetőségének egy bizonyítéka ez az országgyűlési vita is. Horváth Mihály a szabadságharc történetében szintén megemlíti Kossuth és Sárkány vitáját. A kissé komikus színt öltött jelenet leírását ugyanugy találhatjuk meg ott is.⁴

1. Országgyűlési munkálatok. 1848. I. 190.1.

2. Rel. és Nev. 1848. I. 351.1.

3. Országgyűlési munkálatok. Rel. és Nev. 1848. I. 422.1.

4. Horváth Mihály: Magyarország függetlenségéért harczának története, 1848-49-ben. I. 35.1.

Az egyházi javak és alapítványok szabad kezelés végett is felszólal a folyóirat. Az állam akaratával szemben foglalt állást, mert nem véli nézetében feltalálni az igazságot. Katolikus részről többször elhangzott a kérelem, hogy a katolikus közalapítványokat egy külön egyházi bizottság kezelje, mint az evangélikusoknál, vagy a nem egyesült görögkeletiekénél. A felelet erre az államtól a következő: A katolikus egyházi vagyoni állami javak és értékekből gyűltek össze, a többi felekezeté pedig privát áldozatkészségből. A folyóirat megcáfolja ezt az állítást. Anonymusra hivatkozik, aki már azt mondja, hogy az egész országot felosztották a honfoglaláskor. Tehát állami javak nem is voltak. A katolikus egyházi javak magánjellegű eredetűek, ezt a donációs levelekkel bizonyítja a "Religio és Nevelés". Szent István külön kihangsúlyozza adományleveleiben, hogy "villam nostram", "praedium nostrum" adományozza birtokát, vagy más tulajdonát valamely szerzetesháznak, vagy püspökségnek. Ez a példa is világosan mutatja a katolikus egyházi birtokok magánjogi adományozását. Felveti a kérdést a folyóirat, jogos lenne-e a birtokok visszakövetelése, ha állami javak is jutottak volna a klérus kezébe? Nem tartja ezt még abban az esetben sem igazságos eljárásnak. A katolikus egyház sem követel vissza templomokat, iskolákat és egyéb javadalmakat a protestánsoktól, bár ezeknek elidegenítése a közelebbi múltban történt, mint a katolikus egyházi vagyoni kialakulása. Az etikai alapon nyugvó folyóirat olyan érvet is felhoz, ami az állam számára legkevésbé gyakorolható hatást: az adott szó szentsége. Az adományozás folyamán az adományozó saját szavának megerősítésével juttatta birtokát az új tulajdonos jogkörébe. A folyóirat úgy látszik nem gondolt e megállapításakor arra, hogy a diplomaták legnagyobb része nem tartja be az etika kívánalmait a politikában. A status az egyház ezen véleményeivel szemben azt hangoztatja, hogy az adományozás kétoldalu szerződés. Az Egyház sem váltotta be a beléje vetett bizalmat, tehát az adományozás visszavonható. A folyóirat nem tagadja, hogy az egyházi vagyonnal kapcsolatban is előfordulhattak visszaélések. Azonban figyelmezteti a bírálókat, hogy a személyeket külön kell választani a katolikum fogalmától. Ha egyes papok nem jól sáfárkodnak, az nem az Egyház, hanem az egyén bűne.¹

1. Az egyházi javak és alapítványokról. Rel. és Nev. 1848.I.417,428.1.

A szabadság esztendeje egyenlőséget hozott az összes protestáns felekezet számára. Március 30.-án nyújtották be a törvényjavaslatot a vallásegyenlőség ügyében. Legfontosabb pontok: 1. Az unitárius törvényesen bevett vallás. 2. Minden bevett vallás egyenlő jogokat élvez. 3. A törvényhozás elé minden felekezet nyújthat be törvényjavaslatot. 4. Valláskülönbség nélkül látogathatják a gyermekek a felekezeti iskolákat. 5. A katonák lelki gondozását saját lelkészük végezze.¹ Minden felekezet kérése meghallgatásra talál, csak a katolikusok négy pontos petitióját hagyják figyelmen kívül. Azzal utasítják el, hogy a benyújtási határidőt elkésték. Ezzel szemben az ujvidéki szerbek 16 pontos kérelmét a katolikus petitio elutasítása után is elfogadták. Ebből látható a katolikus ügy iránt tanúsított nagy jóakarat.² Mikor a folyóirat erről a kérdésről beszél, nem a felekezeti egyenetlenkedés hangja érezhető belőle, hanem az állam részéről tapasztalt igazságtalanság következtében tanúsított megbántottságának a tudata.

A "Religio és Nevelés" most sem titkolja el, hogy némely helyen a hirtelen szabadság mámore káros hatást gyakorolt a papságra is. Ez azonban csak elszórt jelenség és örömmel állapítja meg, hogy a nagy többség el is itéli ezeket a radikális ujitani akarókat. Fehér megyében a bicskei egyházi gyűlésen kijelentik, hogy 1. a temetés és keresztelekor is a magyar nyelvet akarják használni, 2. a nőtlenség csak mint evangéliumi tanács javasoltatik, 3. az egyházi szertartásokon kívül mindegy, hogy bárki is milyen ruhát visel.³ A bicskei ujitani akarás híre nem terjedt szét annyira az országban, mint a pesti papok 12 pontos kérelme. Itt is a liberális, szabad életforma akart hódítani. Kunszt József esztergomi főkáptalani helynökhöz feliratot küldtek a pesti egyházférfiak: 1. a főszertartások nyelve magyar legyen. 2. Az alsópapságot méltányosabban fizessék. 3. A káptalanok nagyobb függetlenítése. 4. A klérus és káptalan jogi viszonyának rendezése. 5. A plébános és káplánok viszonya. 6. A személyes reformáció kárhoztatása. 7. Civilruha viselés istentiszteleten

1. Meszlényi: A magy. kat. Egyház és Állam, 1848-49-ben. 75.1.

2. Rel. és Nev. 1848. I. 263.1.

3. Rel. és Nev. 1848. I. 398.1.

kívül. 8. A szerzetesk kizárása a pasztorációs munkakörből.

9. A Szent Jobb őrzésére magyar papságot kell rendelni. 10. A püspöki joghatóság megszüntetése. 11. A körleveleket magyar nyelven irassák. 12. Évenként kötelező egyházi zsinat.¹

Ezzel a nagy ujitási vágygal szembehelyezkedik a folyóirat a benne elhangzott összes egyházi nyilatkozat során. A szécsenyi alesperesi kerület így nyilatkozik: "Midőn nem tudjuk az odavetett szikra nem fog-e valjon mindent felperzselő lánggá gyulladni", egyéni és nem fontos kérésekkel nem kell tulterhelni az egyházat.² Más nyilatkozat: "Nem tudok e korban képzelni zsinati testületet, mely neheztelve ne forduljon el azoktól is, kik e mostani időben nem találnak fontosabb teendőt, mint attilát és bajuszt adni a papságnak."³

A "Religio és Nevelés" kora közhangulatát tükrözi ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban. Megállapíthatjuk ezt akkor, ha ezeknek az eseményeknek a kortársát, Horváth Mihályt vizsgáljuk meg, miképen nyilatkozik. Ő sem helyesli a pesti papság liberalista felszólalását. Rámutat ugyan a felszólalók jogos kérelmeire /segédlelkész felsegitése/, de fontosabb kérdéseket sürget elsősorban is, melyek a nemzet életére végzetesen kihathatnak.⁴

A belpolitikai helyzetre vonatkozó cikkeken keresztül teljes vallási képet kapunk. Érezzük az elcsendesült, majd ismét felujuló harc erejét. Az első évfolyamok vegyesházassági vitái után néhány csendesebb év következik. Minél jobban közeledünk 1848-hoz, a hangulat annál forróbb lesz és annál súlyosabb kérdések foglalkoztatják a cikkírókat. A folyóirat tudatában van annak, hogy az egyház ügyének a sajtó terén egyetlen védője, ezért éber szemmel figyel és kivédi az Egyházat ért támadásokat. - Méltányolnunk kell a folyóirat nemesen egyszerű hangját. Sohasem jut el a polemizáló stílusig. Ovakodik a személyeskedéstől. Az állam érdekeivel szembekerült egyházat sem úgy vé-

1. Meszlényi: A magy. kat. Egyház és Állam 1848-49-ben. 47-54.1.

2. Rel. és Nev. 1848. I. 398.1.

3. Szabó Imre: Irányzatok. Rel. és Nev. 1848. I. 265.1.

4. Horváth: Magyarország. függetlenségi harcának tört. 1848-49-ben.

I. 34-37.1.

delmezi, hogy mintegy megfujja a harci kürtöt, hanem érveivel igyekszik meggyőzni a jogos követelésről. A reformkor negyvenes éveinek valláspolitikai problémáit olyan tökéletesen érzékelteti az olvasóval, hogy maga is benne él a küzdelemben és az események mintegy előtte bontakoznak ki. Elmondhatjuk tehát, hogy a magyarországi vallásküzdelmekről tökéletes, igaz képet tudott nyújtani a "Religio és Nevelés."

A katolicizmus helyzete külföldön.

Külföldi hírszolgálatatást is ad a "Religio és Nevelés". Csak azokról az eseményekről számol be, melyekben bizonyos vallási színezetet talál. Politikai helyzetet - pusztán önmagáért - sohasem közöl. Külföldi híreit jobbra a katolikus irányzatú lapokból veszi. Az eseményekkel kapcsolatban bölcs ellenőrzést gyakorol. Különböző lapok hírszolgálatát összeveti, sőt ugyanazon eseményekkel kapcsolatban megnézi, mit szólnak hozzá a különböző nemzetek nevesebb hírlapjai. Ebből láthatjuk, hogy a szerkesztőség fejlett kritikát gyakorol. Ily módon eléri azt, hogy hírszolgálatát pontos és az események tárgyilagosságát egyik fő erényeként említheti az utókor.

A külföldi valláshelyzetet a "Hirfűzér" és az "Egyházi Tudósítások" rovatából ismerjük meg. Az "Egyházi Tudósítások"-at nevezhetjük a folyóirat legérdekesebb részének. Ugyan jobbra külföldi lapok véleményét közli, de oly teljes képet tud adni az európai vallási helyzetről, mi felülmúlja a magyarországról alkotottorképet is. Általánosan jellemző, hogy 1848-ig a külföldi hírszolgálat sokkal bővebb, mint a hazai, de Somogyi utolsó évfolyama majdnem több belföldi hírt ad, mint az előző két év együttesen. Angliáról, Németországról, Franciaországról, Svájcra, Itáliáról és Oroszországról számol be a folyóirat legrészletesebben. Más országokról, sőt Amerikáról és Ázsiáról is kapunk híradást, de ez nagyon szétszórt és így összefüggő áttekintést nem is lehet róluk adni. A jelentősebb országok valláspolitikai helyzete körülbelül megmutatja a kor vallási képét is, mely nem mondható kedvezőnek. Nemcsak a katolicizmus, hanem a protestantizmus szemszögéből sem, mert a liberalizmus megmértelyezett minden vallásfelekezettel.

Ausztria.

Ausztriáról feltűnően keveset közöl a "Religio és Nevelés". Ami híreket kapunk, halálesetről, kinevezésekről, királyi hercegek

születés- és névnapjáról számol be, néha pedig tudósítást kapunk a "bécsi Pázmáneum működéséről. Csak a negyvennyolcas idők engednek fel valamennyire ebből a tartózkodásból. De akkor is csak a papság magatartásáról számol be a bécsi forradalmi napok alatt. A márciusi események után azért nem foglalkozik behatóbban az ausztriai helyzettel, mert a magyarországi bonyolult valláspolitikai helyzet háttérbe szorítja a más irányú közleményeket.

Itália.

A hirszerzés jobbra Rómára szorítkozik. Olasz viszonylatban a folyóirat itt akadhat a legtöbb mondanivalóra, mert a különben szeptaprozódott Olaszországban legfeljebb csak a carbonariak titkos működéséről lehetnek szó. Mivel a tisztán politikai kérdésektől a "Religio és Nevelés" távol akarja tartani magát, azért ezt meg sem említi. Politikai szempontból egyedül csak a 48-as eseményekkel foglalkozik, de ezekkel is csak azért, mert a pápát nagyon közelről érintik. Érdekes, hogy a folyóirat korának pápájáról XVI. Gergelyről csak ritkán tesz említést. Az 1846-ban bekövetkezett halálakor kezdenek bővebben írni róla és mintegy egész életéről megemlékeznek. Szaniszló szerkesztése idején két pápáról ír gyakran a folyóirat: VI. és VII. Piusról. Talán azért áll oly közel egyéniségük a folyóirathoz, mert életük sok szenvedése és megpróbáltatása mélyebb visszhangra talált az emberi szenvedésre fogékony lelkekben. Mindkét pápáról érdekes, színes történeteket ad, mely azonban magán viseli a történeti hitelesség bélyegét.

VI. Pius és a francia direktorium szembeállításával többször megemlékezik a "Religio és Nevelés". Inkább az érzelmekre akar hatni, mint az összeütközés hátterét pontosan megrajzolni. Nem említi a harc közvetlen kitörésének az ürügyét, Basseville francia követségi titkár erőszakos halálát, kit kihívó viselkedése miatt a tömeg agyonvert. A pápa elvesztette Avignont, Venaissint, Ferrarát, Bolognat és Romagnát. Értékes műkincseiről kellett lemondania Napoleon javára és évi 30 mill. frankot fi-

zetnie Franciaországnak. A pápai állam ezen megosonkitása sem állította vissza a békét. Berthier tábornok bevonult Rómába 1798-ban és kikiáltotta a köztársaságot.¹ Ezekről a tényekről nem emlékezik meg a folyóirat. Csak az agyonsanyargatott, hősiesen szenvedő 80 éves pápáról szól, kit éjnek idején kiloptak a Vatikánból, hogy az esetleg ellenálló lakosság ne vegye észre, Mennyire az érzelmekhez akar szólni, mutatja, hogy az eseményeket párbeszédes formában szinte megjátszatja. Maga a pápa is beszél. "Kevés ideje, hogy betegágyamtól felkeltem, nem hagyhatom el népemét és kötelességemet, itt akarok meghalni."² Somogyi a cikkiró elérte célját. Az olvasóban fel tudja ébreszteni az agg pápa iránt a sajnálatot. A folyóirat közli egy genuai protestáns levelét is, mely beszámol a pápa halálakor az általános közhangulatról. Az egyház ellenségeiről beszél: "Azt hitték ők bódult vakmerőségükben, hogyha a keresztény világ fátylóját eloltják, vele együtt kioltják a religiót is."³ Az Egyházat azonban nem törte meg a csapás. A fájdalomtól megacélozva halad tovább az örök változatlanúság útján.

VII. Piusról is ugyanilyen beállítással beszél a "Religio és Nevelés". A közte és Napoleon között lefolyt faontainebleau-i jelenetet oly drámaisággal mutatja be, mely ismét a lelkeben erős pápa felé billenti az igazság mérlegét és Napoleont mintegy ellenszenvvel kezeljük. Nem hatol a harc mélyebb okaiba, Franciaország és a pápaság szembeállítására. Mindazt csak hozzágondolja, hogy Napoleon megszegte a pápával kötött konkordátumot. A placetumot akarta gyakorolni, a zsinatok megtartásához tőle kellett engedélyt kérni, államilag jóváhagyott katekizmus használatát vezette be.⁴ Napoleon és Pius harcát úgy tünteti fel, hogy Napoleon megalázni, kinozni akarta Piust. Érezze, hogy hatalmában van.⁵ Nem érzékelteti a folyóirat, hogy nem Pius személyének szól a harc, hanem a mindenkori pápának, kinek még hit dolgában sem akar e gögös császár behódolni. A fontainebleau-i

1. Knöpfler: A ket. egyháztört. tankönyve. II. 223.1.
2. Somogyi: Nemes viselet a szenvedésben. Rel. és Nev. 1841. I. 138.1.
3. Egy genuai levele VI. Pius üldözéséről. Rel. és Nev. 1841. I. 29.1.
4. Knöpfler: A kat. egyh. tört. tankönyve. II. 224-226.1.
5. Roder: VII. Pius és Napoleon. Rel. és Nev. 1841. I. 385-393.1.

találkozásban Napoleont engesztelhetetlen egyházgyűlölőnek mutatja be. Mégis többször olyan nyilatkozatokat közöl tőle, mellyel szinte az ellenkező alaptermészetéről akar meggyőzni és mintegy az olvasóban is ezen kijelentések által akarja a hitet élesztetni. Pl. az 1805.-i milanoi kiáltványból: "Religio nélkül sötétben bolyongunk." Később: "...nem vagyok egyéb, mint eszköze a Gondviselésnek; míg ennek szüksége lesz rám, fenntart, ha többet nem leszek hasznára, összezuz, mint az üveget." Szent Ilona szigetén: "Míg Franciaország trónusán ültem, s oly generáloktól voltam körülvéve, kik a legkevésbé sem voltak istenfélők, addig megvallom - sokat tekintettem az emberek véleményére, s mintegy félénk voltam, s talán nem bátorkodtam volna elszántan megvallani, hogy hiszek." A dicsőség elmúltával feléled benne a gyermekkori hit: "Én érzem az Istent, én látom Őt, szükségem van Rá, én hiszen Benne."² Napoleon ezen vallomásait nem kellett volna a folyóiratnak oly pozitív hitvallásnak vennie. Különösen abból a korból, midőn még hatalmon volt. Ezek a szövegek az ő szájából rendszerint célzatosak voltak, melyek bizonyos hatást akartak kivívni Európa közönségétől. Napoleon beállítása tehát a folyóirat tükrében nem felel meg teljesen a történeti tényeknek. Ha csak az ő alakjával foglalkozik, egyházellenes ténykedéseit mellőzi és csak a vallásos nyilatkozatok fényében mutatja be. Midőn Pius pápával együtt említi, a mindent eltipró ellenséget látja benne a folyóirat, ki méltó a bűnhődésre. Ennek kapcsán az isteni igazságosságra is rámutat. Napoleon elbukott, VII. Pius felmagasztaltatott. Pius Fontainebleau várában volt fogoly, Napoleonnak itt kellett lemondania császárságáról. Két helyen tartotta a pápát fogságban, neki is két helyen kellett száműzetésben élnie. Mikor Napoleont Elbára vitték, Pius ünnepélyesen vissza-került Rómába. Napoleon két esztendeig harcolt a pápa ellen, eddig tartott száműzetése is. Pius pápa névünnepén halt meg. 1821.máj.5.-én.³

1. Napoleon tanutétele. Rel. és Nev. 1841. I. 73.1.
2. Danilovics: Napoleon vallási nyilatkozatai. 1842. II. 351-362.1.
3. VII. Pius és Napoleon. Rel. és Nev. 1841. I. 256.1.

A "Religio és Nevelés" nyolc esztendeje alatt XVI. Gergely és IX. Pius pápaságának néhány mozzanatát ismerjük meg.

XVI. Gergely /Capellari Bertalan/ pápaságát a forradalmi zavargások jellemzik. Nehéz munkája volt a pápának. Alhánában folyton a forradalmi törekvések ellen kell küzdenie, kifelé pedig fel kell vennie a harcot az állami mindenhatóság és a liberalizmus ellen. A forradalmak elnyomását Ausztriának köszönhette, ezért azonban annál gyűlöletesebb lett az idegeneknek és a pápa uralma. 1843-45 folyamán - tehát folyóiratunk korszakában - ismét lázadás tör ki, melyet a svájci gárda tör le.

Ezekről a lényeges eseményekről a "Religio és Nevelés" még csak említést sem tesz. A pápa nevét csak egész jelentéktelen dolgokkal kapcsolatban közli és úgy is csak ritkán. Ebből a tényből szinte önkénytelenül is arra következtet az ember, hogy Magyarországon sem volt XVI. Gergely tulságosan népszerű. Az 1846-ban bekövetkezett halálakor ír csak részletesebben róla a folyóirat. Közli egész életét és működését. A pápai államban történt sok zavargásról és annak leveréséről azonban ekkor sem beszél. - XVI. Gergely egy Velence közelében lévő szigeten a kamalduli szerzet tagja lett már tizennyolc éves korában. Itt a Maurus nevet vette fel. A kolostorban kilenc évig tanította a hit és bölcsélet tudományát. 1805-ben rendtársai apáttá választották. VII. Pius hamar felfedezte tehetségét. A rend generálisának nevezte ki. XII. Leo hű szolgálataiért a bibornoki paláttal jutalmazta. Mikor pápa lett, mindenben csak az Egyház érdekeit tekintette. Egy francia áldozópapot tanai miatt ki is közösített. A spanyol vallásügyben is kellő eréllyel tudott fellépni. Véde a spanyol egyház jogait és tiltakozott javainak elkobzása ellen. A kölni zavarok idejében is megtalálta a lehető legjobb utat. A felmerült vegyes házassági vitákban pedig kellő megfontolással és előrelátással ítél. Európaszerte elismert tekintély. Mikor az orosz cár birodalmának katolikusai ügyében Rómába ment tárgyalni, a pápa több, mint egy órás kihallgatáson fogadta. A látogatást Lambruschini kardinális adta vissza a cár

1. Knöpfler: A kath. egyh. tört. tankönyve, III. 2541.

szállásán, s ott az ügyek rendezésének az ígérését kapta. A pápa titkos konzisztorium elé vitte az ügyeket és a bibornokokkal együtt szerkesztett kérelmeit adta át a cárnak. Ezek a kívánalmak a következők. 1. Az orosz birodalom katolikusa-
inak a pápával fenntartható szabad érintkezése. 2. A vegyes-
házasságok és az ebből származó gyermekek nevelésének a kér-
dése. 3. Püspökválasztás. 4. A katolikus papnevelő intézetek
kánonszerinti intézése. Az előterjesztés megtörtént, csak a
további folyamat maradt el. Ennek oka részint a pápa halála.
Utóda IX. Pius sem tudott különösebb eredményeket elérni, még
a konkordátum megkötése ellenére sem.

Az új pápa, IX. Pius világi neve Mastati Ferretti
volt, ki pápává választásakor már bíboros volt. Három tevékeny-
ségét emeli ki különösen folyóiratunk: adakozó szellemét, a
dogmák hűséges őrét és a papi erkölcs megszigorítóját. Már
koronázása előtt is megmutatta kegyes, adományozó természetét.
A férjhezmenő, vagy kolostorba vonuló római szegényebb lányok
felsegítésére 20-20 forintot adományozott. A politikai bűnő-
söknek megbocsájtott. A 20 forinton aluli értékű zálogházi
tárgyakat ingyen visszaadatta. Rómában állandóan ünneplik s
ezt csak saját kérésére szüntetik be. Uralkodása kezdetén kör-
levelet ad ki az egyetemes katolikus Egyház számára. A körle-
vél csakis vallási gondolatokkal foglalkozik: a liberalizmus
által megingatott hitet akarja megerősíteni. Beszél a kinyilat-
koztatás fontos voltáról, melyet nem emberi mű gyanánt kell
vizsgálat alá venni. Felhívja a püspökök figyelmét, hogy híve-
iket a sajtó káros termékeitől óvják. Különösen őrizkedjenek
a bibliatársulatok meghamisított, jegyzetnélküli szentíráσαι-
tól, melyeket szinte ingyen osztogatnak. A püspökök kötelessé-
gévé teszi, hogy őrködjének a papok erkölcsi komolysága és é-
letszentsége felett, mert amilyen a pap, olyan a nyáj is. Sőt
válogassák meg, hogy kiket kennek pappá. Idézi XVI. Gergely e-
gyik körlevelét. Jobb kevesebb, de jámbor, alkalmas és haszna-
vehető egyházi szolgákkal birni, mint sokkal, kik Krisztus tes-
tének - mely az Egyház - épülésére nem válnak. - Koronázásának
egy éves évfordulóján ismét nagy ünnepségek vannak Rómában. A

pápa azonban beszünteti, Uralkodása minden jósága mellett sem volt zavartalan. A liberalis párt Rómában is működik. Luzern bevételekor - mely a svájci katolikus ügy bukását jelentette - zajosan tüntettek. Az Unita Italia gondolata mindenütt, mindinkább általánosodott. A lázongás Rómában is megkezdődik. A pápa miniszterei lemondásukat kérik, de Pius nem fogadja el. Kezdetben a pápa személyes megjelenése még el tudja csitítani a zavarokat. Március 14.-én alkotmányt ad népének. 15.-én hangoosan éltetik és felvonulásokat rendeznek tiszteletére. Elérkezik azonban a végzetes népóhaj. A pápával hadat akarnak üzentetni Ausztria ellen é az Unita Italia megvalósítása érdekében. A pápa erre nem hajlandó, mert nem az olasz, hanem a katolikus érdekeket kell néznie. Ezért egy katolikus államnak hadat üzenni nem akar. Piusnak ezért az álláspontjáért egy időre száműzetébe kellett mennie.

Franciaország.

Az 1841-43-ig terjedő időszakban a francia egyházzal megismerkedni, alig van módunkban. Bár a folyóirat felhasználja a francia ujságok hirszolgalatát, de az egyházi élettel kapcsolatos jelentősebb eseményeket nem közöl. Csak messziről érinti, hogy lanyha a hitélet és ennek helyreállításáért a szerzetesrendek felvették a küzdelmet. Még mindig a nagy revolutio borzalmait élnek a franciaországi eseményekkel kapcsolatban. A folyóirat több esetben foglalkozik a francia papság hősiességselkedésével a forradalom idején. Sokan estek a vérengzés áldozatául. A nemzetgyűlés ki akarta csikarni a papságtól az esküt, ~~hogy~~ hogy a polgári alkotmány vallási kérdésben is döntson. A papság egyenként, majd általánosan is megtagadta az esküt, miközben a csőcselék a "feszítsd meg"-et kiabálta. 138 püspök közül csak négy tette le a consistorium előtt az esküt. Az áldozópapok közül 50.000 tagadta meg az eskü letételét. Az el-

1. XVI. Gergely, IX. Pius. Rel. és Nev. 1843.II.80, 1844.II.199, 1846.I.8, 24, 87, 376, 1846.II.36, 47, 272, 1847.II.416, 1848.I.166, 224, 348, 422.1.
2. Rel. és Nev. 1843.II.175, 1844.II.21, 1845.I.406, 287, 57, 1848.I.79, 392.1.

lenzék egyike - írja a folyóirat - önkéntelen vallomást tett: "Mi ugyan pénzüket elvettük, de hitüket el nem vehettük!"¹ A forradalom megkövetelte a maga áldozatait. Nemcsak azok kerültek soraikba, akik önként vállalták a halált, hanem azok is, akik a nép kegyét elvesztve léptek a guillotine alá. Ez lett a sorsa Égalité Fülöpnek is, ki - mint annyian - XVI. Lajos halálára szavazott. Égalité alakját is erkölcsi célzattal állítja be a folyóirat. A vallástól oly távol szakadt herceg végórájában megbánta bűneit, életgyónást végzett és így halt meg a vérpadon.²

Somogyi Károly francia közlései már sokkal bővebbek. Ezeken keresztül a francia vallási életben látszólagos javulás tapasztalható. Az egyházi hierarchia megerősödött. 80 püspök, 500 helyettes, 40.000 plébánosa lelkipásztora irányítja az egyház életét. E korban /1839/ alapul a "Société de Saint Vincent de Paul". Előkelő ifjak társasága, kik az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit gyakorolják a szegényeken. Landmann abbé Algir környékén próbálja ellensúlyozni a mohamedán befolyást. A nevelést akarja elsősorban is az egyház a szerzetesrendek által a kezében tartani. Girard francia érsek az óvodák gyarapítását is szerzetesnők kezére akarja bízni, mert az isten szeretet tudja leginkább pótolni az anyaszeretetet. Az elzüllött gyermekek megjavítására alapította Fisseau abbé a marseillesi javítóházat. A fegyelem ugyan nagy - számol be a "Religio és Nevelés" - de az elbánásmód jobb, mint másutt. A még 16 évet be nem töltött fiukat veszik fel ide. Az atyák nevelésének az érdeme, hogy később aránylag kevés kallódik el közülük. - Hallunk beszámolókat az iskolatestvérek működéséről is. Alapítójuk De La Salle János nevű reimsi kanonok. Intézményüket a pápa is jóváhagyta. Tanítással foglalkoznak. A forradalom idején eltörölték a rendet, de Napoleon ismét visszaállította, mivel az ingyen tanítókat látta bennük. - Erkölcsjavító célzattal alapította Fourier abbé földműves gyarmatát. Az erkölcsi züllés elől összeszedett gyerekekből igyekeznek a

1. A kat. papság az 1789. forr.-ban. Rel. és Nev. 1841.I.73.1.

A francia papság hitvallása a nemzetgy. előtt. 1842.I.87.1.

2. Égalité Fülöp, orleansi herceg végórái. Rel. és Nev. 1841.I.344.1.

papok nevelésével hasznos embereket faragni. A társulat neve: "Freres agriculture." Célja a fiatal gyarmatosok tanítása és jó erkölcsre szoktatása. Mettrage-ban van a gyarmat. Általában 400 6-20 éves gyermeket foglalkoztatnak itt, és mentik meg őket a társadalom számára.

A javulás azonban csak látszólagos. A hitélet lanyha. Vannak, akiknek életében alig van más kapcsolatuk a katolicizmussal, mint a keresztelés és a temetés. Az előkelők hitte felszínes, a szegélyek egyáltalán nem járnak templomba. A forradalmak korszakát éli az ország s így a rendi kérdések és a politika jobban lefoglalja a polgárokat, mint a befelé tekintő vallásos élet.

Beszámol a folyóirat a különböző eretnekségek szaporodásáról is. A "Science" című lapban hirdetés útján új vallást ajánlanak. Kezdetben csak tudósok számára. Ha a szabályzatokat megalkotják, bárki beléphet. A tévtanok terjedését a megfertőzött tanítási mód segíti elő. Az ellen emel szót a "Religio és Nevelés". is a francia újságok nyomán. Az eretnekség fő fészke az egyetemet látják. Az ősi egyetemen a tanítási módszer alapja a vallás volt. Ebben a korban pedig ellensége a katolikus Egyháznak szelleme és célja, valamint oktatása tekintetében. Ugy érzik, hogy Napoleon korszaka óta ilyen szabadszelleme az egyetem. Azóta nem tud visszailleszkedni a régi mederbe. Erre néhány példát is felhoz a folyóirat. Mickievitz, a szláv nyelv professzora egy új messiásvallást hirdet. Lénormant professzor, a Sorbonne egyik tanára ellen liberális tüntetést rendeztek a tanteremben. A zajongók jobbára nem is egyetemi polgárok voltak. A dékán a nagy civódás ellenére sem igyekezett a professzornak segítséget nyújtani. Oka, hogy ő is a liberálisokkal érez. - Azonos a helyzet a Collège de France-ban is. - Ugyanez tapasztalható a paire-kamarában, hol Facher kénytelen előterjesztést tenni, hogy a divatos katolikus ellenes tanításokat szüntessék be. Tudósok és műveletleneket egyaránt hatalmába kerítette az új vallás alapítása. Egy Diguet nevű közművelőlegény arra serkenti a munkásokat, hogy hagyják ott a taligákat és kövessék őt. Ingyen fognak kenyeret és ruhákat kapni,

mert közel van a nagy revolucio. Szerencsére elfogták az új messiás hirdetőt.

A francia katolicizmus az állam vele szemben tanúsított viselkedését nem érzi kielégítőnek - hangoztatja a "Hirfűző" és az "Egyházi Tudósítások". A katolicizmus elnyomását jelenti az a tény, hogy a kis számban lévő protestánsoknak kedveznek. Az 1842-es népszámlálás alapján 34,194.875 lélekből 800.000 a református, 260.000 a lutheránus. Mégis aránylag több pénzt fordít az állam a protestánsok egyszerűnek nevezett kultuszára, mint a katolikus vallás segítésére. Azok mégis elnyomásról beszélnek. Elsősorban a többségben lévő katolikusoknak kell adni a támogatást. Ez azonban ne jelentsen az anyagiak fplytán függő viszonyt. Bovald bíboros - számol be az "Egyházi Tudósítók" - a következőképen fogalmazta meg az Egyház szabadságának alaptényezőit: 1. Függetlennnek kell lennie az Egyháznak tanításban. Krisztus nem azt mondta, hogy menjetek és tanítsátok az embereket a hatóság szelleme szerint, hanem az Atya, Fiu és Szentlélek nevében. 2. Az Egyháznak szabadnak kell lennie a pápával való érintkezésben. 3. Szabadnak kell lennie a törvényhozói hatalom gyakorlásában. 4. Szabadnak kell lennie az Egyháznak szerzetes-társulatok alapításában.

Franciaországban ebben az időben Lajos Fülöp volt a király. A K.Károly alatt megerősödött vallásos élet meglazul. A jezsuitákat ismét elnyomják, az iskolákat elveszik tőlük. A katolikus vallás elveszti államvallás jellegét. A hitnek azonban erős védői is akadnak, kikkel a "Religio és Nevelés" gyakran foglalkozik. Ilyen a fiatal Montalembert gróf, ki magyarországi Szent Erzsébet leszármazottja. Ő a katolikus ügyek legfőbb képviselője a parlamenti vitákban. Lacordaire atyáról, Algir térítőjéről és Lamennais abbéról - ki később egészen szélsőséges elveket vall - szintén tudomást szerzünk.

Montalembert a francia liberális katolikusok egyik fő egyénisége. Jelszava: Dieu et la liberté! Irányzatának alapvető vonása a szabadság elvén épült liberális társadalmi berendezkedés és ez a meggyőződés, hogy a szabadság vallása a kereszténység. Közte és a szabadság elvén felépülő modern társadalom között összhang van. Ebből fakad azon lelkes igyekezete, hogy kibékítse az egyházat a modern társadalommal. A terv megvaló-

sitása kölcsönös érdek lett volna. Montalembert hangsúlyozta, hogy az Egyház feladata megóvni a demokratikus államot és társadalmat a despotizmus és anarchia veszedelmétől. Vagyis nevelnie kell a demokrációt. Mindennek azonban alapfeltétele az Egyház teljes szabadsága. A katolikus iskolaügyet is erősen támogatja. Bár Montalembert a legjobbat akarta, sokszor mégis túlzásba esett az Egyház szabadságtartalmának túlságos elemzése miatt. Ez a bizonyos mértékig forradalmi szellem elszakította Lamennais abbét az egyháztól, Montalembert pedig hosszú tusa után behódolt teljesen Rómának.¹ Montalembert majdnem Lamennais abbé sorsára jutott. Az egyház védelmére u.i. szövetségre lépett a fiatal Montalembert a dominikánus Lacordaire atya, Gerbert Perpignan püspöke és Lamennais. Megalapították az "Avenir" című valláspolitikai lapot. Különös nézetei miatt azonban XVI. Gergely elítélte a lapot. /1832/. Az Avenir megszűnt. Lamennais kivételével a többiek lassan beletörődtek a pápa határozatába.² Elgondolható, hogy bizonyos önharcba került XVI. Gergely akarátának a véghezvitele. Montalembert egyéniségét Török Jenő, a magyar reformkor egyik vezetőjében, Eötvös Józsefben véli felfedezni. Még az egyházzal szemben tanúsított álláspontjuk is hasonló. Egyikük sem akar elszakadni az egyháztól, de a liberalista tanok következtében sokszor mégis szembe kerülnek.

Nem kerülhette el Franciaország a februári forradalmat. Érdekes vonása a "Religio és Nevelés"-nek, hogy alig mer megemlékezni az eseményekről, bár a történetek után nemsokára hazánkban is életbe lép a szabad sajtó. Ezt az európai horderejű kérdést csak egyszer említi, akkor is el akarja venni az események életét. A forradalmat úgy tekintette, mint egy olyan világ megszüntetőjét, mely nem végzett Istennek tetsző munkát. Megemlékezik arról, hogy a polgárharc után következő vasárnap különös buzgalommal mentek Páris polgárai misére és az elesettekért gyászistentiszteleteket mutattak be. Ennyivel el is intézte a nagy és véres nemzeti megmozdulást. Annyiban igaza volt a

1. Török: A kat. autonómia mozgalom 1848-1871-ig.

2. Knöpfler: A kath. egyh. tört. tankönyve. II. 233.1.

szerkesztőségnek, hogy a híreket részletesen a politikai lapok ugysis közlik. Legálább nem bántalmazhatják az Egyházat, hogy politizál.

Németország.

Németországról még súlyosabb és teljesebb kritikát mond a "Religio és Nevelés", mint Franciaországról. A katolicizmussal való visszaélés erősebb. Ez érthető, hisz a lakosság többsége protestáns. Az erkölcsi felelősségtudat csökken. Erre mutat rá a folyóirat egy Berlinből érkezett statisztikai adattal: A házassági elválásokat nehezítő rendeletek ellenére négy-ötszöröseire emelkedtek az elválások. Ennek oka részint abban kereshető, hogy az ifjuság nem nyer kellő vallásos alapot az iskolában, mert az állam akar egyeduralkodó lenni a nevelés terén. Európa szerte általános jelenség az Egyház és Állam szembenállása. Ennek következtében jönnek létre a kulturharcok. Ilyenkor a nép két akarat között őrlődik: az Egyház parancsa és az Állam törvénye között. Ameddig el nem simul az ellentét, nem lehet békeesség.

Az "Egyházi Tudósítók" hasábjai sokszor beszámolnak a katolikus egyház és a német államkormányzat szembenállásáról. Legélesebb az ellentét a nevelés terén. Westfáliai közlés szerint, a püspök által kinevezett tanítókat az állam elmozdította. Helyettük maga nevezett ki új tanerőket. A népnek sem tetszett az állam erőszakos eljárása és szinte karhatalommal kellett a gyermekeket iskolába vinni. Végül megegyezés jött létre. Az állam nevezi ki az elemi oktatókat, de a püspök hozzájárulását kell kérni. Azonban a püspök által eddig kinevezettek megmaradhatnak állásukban. A tanítók helyzete - mint általában egész Európában - itt is rossz. A "Religio és Nevelés" megemlíti, hogy Weimarban Goethe városában az elemi iskolák tanítói

1. Rel. és Nev. 1841.II.150, 1843.I.115, 1844.II.236, 183, 1845.I. 56, 187, 252, 327, 227, 403, 349, 1846.I.16, 152, 31, 207, 1847.II.248, 1848.I.80.

között oly nagy a nyomor, hogy állásukról kénytelenek lemondani és elmennek kereskedőnek, vagy kivándorolnak Amerikába. A pedagógusok anyagi helyzetét sem az egyház, sem az állam nem javította.

A legmagasabb rendű oktatásban is a protestánsoknak kedvez az állam. Ez látható a folyóiratban a német egyetemekről közölt statisztikában is. Tíz protestáns egyetem ellenében csak nyolc, legalább is névszerint katolikus főiskola van, de általában ezek sem teljesek. Hat millió porosz katolikus részére nincs egyetlen teljes egyetem sem, míg másfélmillió bajor protestáns kedvéért már egyetemet állítottak. Ennek ellenére - a jelek szerint - a tudományos kiképzés jobb a katolikusoknál. Az egyetemi pályatételeket az 1846-os évben mind a katolikusok nyerték. Ennek ellenére a katolikus egyetemi végzettséggel rendelkező ifjúság számára az elhelyezkedési lehetőséget nagyon megszorították. A protestáns egyetemek tanulmányi kiképzését nem tartja a folyóirat elég alaposnak. Ezt az állítását a léppzigi egyetemről érkezett tudósítással támasztja alá. Az egyetem pályázatát hirdetett. Tíz pályatételre két pályamű érkezett. Az egyik nem felelt meg a tudományos színvonalnak, a másik szerzője pedig már tanulmányait befejezte, tehát kiesett a versenyből.

A protestantizmus és katolicizmus vallási életének a mérlegét pontosan felállítani nem tudjuk. Ez természetes is, hisz katolikus egyházi folyóiratról van szó, tehát szemlélete is katolikus. Sem a protestánsok, sem a katolikusok hitéletét nem tartja kielégítőnek.

Az evangélikusok hite - úgy érzi - akkor kezdett meg-inogni, midőn III. Frigyes Vilmos a protestantizmus szerteágazó tanait akarta eggyé kovácsolni. Ha pedig egy mű javitgatásra szorul, a bomlás hamisítatlan jeleit hordozza magában. A hitetlenség terjedését Strauss és Bauer Bruno tanainak elterjedésében látja. A királyban megvan a jószándék, hogy ezt a gyakorlati pogányságot megszüntesse. Kultuszminiszterét Büchorné a boroszlói egyetem theologiai karához küldte, hogy szétágazó tanaikban valami egységesítést teremtsenek. Az volt a kívánság, hogy a professzorok előadásaikban a kereszténységet tanítsák és a pozitivizmushoz tartsák magukat. A tanárok minderre azt a kevésbé kielégítő feleletet adták, hogy mindannyian hi-

szik Krisztus létezését. Ez a hitbeli tévelygések szélső ösvé-
nye, melytől már csak egy lépés a teljes hitetlenség. Ha a the-
ologiai professzorok ilyen tanokat hirdettek, nem sokat várha-
tott az innen kikerült papságtól és az ezek lelki gondozására
bizott hívőktől. - A Szentírás szabad magyarázata miatt ugy
elterjedtek a különböző tanok, hogy a porosz király Frigyes
Vilmos egy egységesítő mozgalmat indított meg. Ebből a célból
hívatott össze Berlinben protestáns zsinatot. A zsinat eredmé-
nye azonban csak annyi - jegyzi meg elmésen a folyóirat - hogy
következő évben ismét folytatják.

A katolikus hitélet csökkentője az ebben a korban
Ronge János által alakított szekta. Ettől eltekintve, azonban
nagyobb buzgóságot vél felfedezni, mint a protestáns oldalon,
ugyan itt él hódít a liberalizmus. Pszichologiai oka talán az
- Franciaországgal összehasonlítva - hogy kevés a katolikus.
Kicsinységük tudata megsokszorozza hitüket. Az egyház emberei-
nek megvannak a változatlan hitbeli álláspontjaik, nem úgy,
mint pld. a borszlói protestáns theologusoknak. Ezekért a té-
telekért fel is veszik a harcot. Védik az Egyház álláspontját.
Német püspök, Droste-Vischering, a kölni főpásztor az első, ki
nyíltan szót emel a reverzális nélkül kötött vegyesházasságok
ellen. Hasonló a helyzet a Németországhoz csatolt legnagyobb ter-
ületen is. Dunin Márton poseni érseket az állam börtönbe ve-
tette, mert inkább engedelmesebb volt az egyháznak, mint az ál-
lamnak. A pásztor nélkül maradt nyáj kéri a püspök visszahelye-
zését, mely később meg is történt.

A folyóirat szavaiból nem érezzük meg Frigyes Vilmos-
nak a katolikusokkal szemben tanúsított álláspontját és a pápá-
val kapcsolatos helyzetet. A Rómával létrejött megegyezések
biztosították a katolikus egyház külső fennállását, de belső,
lelket megnyugtató megegyezést nem tudott létrehozni. Mindezek
ellenére megvolt benne a jóakarát és a katolikus egyházzal szem-
ben méltányosan egykekezett viselkedni. 1841-ben megengedte, hogy
a püspökök újra szabadon érintkezhessenek Rómával. Eltörölte a
placetumot is. Vallásügyi minisztériumában pedig külön katoli-
kus és evangélikus osztályt állított fel. 1845 után azonban

mégváltozott a helyzet. Tanácsosai Hardenberg és Altenstein azt a célt tűzték ki maguknak, hogy az államegység elősegítésére a protestáns egyházban is egységet teremtsenek merev, bürokratikus politikával. 1847-ben Altenstein miniszter átvette az egységesített kultusztárcát. Cselekvéseit a modern államminőség iránymozgása irányította. A protestáns egységet tovább is erősíteni akarták, a protestáns egyháznak azonban alá kellett magát vetnie az államberendezkedésnek. E téren Hegel elméletét tette magáévá a miniszter "Amennyiben az egyház az elképzelések /ideális/ birodalma, magát az államnak, a fogalmak birodalmának alá kell, hogy vesse." A terv a kivitelben vagy meggyűlölt, vagy egészen elcsenevesszedett. A kelet-elbai tartományok egyházközösségei műveletlen lakosságukkal még nem voltak érettek arra a szerepre, amit nekik szántak - mondja Schnabel. Nem gondol arra, hogy itt nem a műveltségei tényező hiánya juttatta csődbe Frigyes Vilmos törekvéseit, hanem az emberekben uralkodó szabadságérzet ellenszegülése.

Az "Egyházi Tudósítók" egyik legrészletesebb témaköre a Ronge féle eretnokség terjedése. Minden mozzanatáról értesíti az olvasót. Körülbelül a következő képet mutatja. - A trieri érsek Krisztus köntösét tiszteletre tette ki, amihez ezrével zarándokoltak a hívők. Állítólag a IV. században került a városba ez az ereklye Ilona császárnő adománya képen. I. Frigyes népszerűsítette tiszteletét, majd ismét feladásba került. 1844-ben Trierbe nagy zarándoklat indult meg. Többek szerint csoda is történt a szent ereklye hatására. Droste Vischering Johanna nevezetű 19 éves leány béna lába gyógyult meg. A hirt azonban hol cáfolják, hol megerősítik. Ronge János nyílt levelet írt Arnold püspöknek az ereklyetisztelés ellen. Az eset általános feltűnést keltett. Egyesek mint második Luthert emlegetik. Czerski fellépése Ronge példájára következett be néhány nappalva Schneidermühlben. Mindketten aposztata katolikus papok voltak. Hittételeik a protestánsokhoz közelebb esnek, mégsem akarnak elszakadni a katolikusoktól. Magukat német katolikusoknak nevezik. Az Egyház ezért még rosszabb helyzetbe került, mintha nyíltan megtagadták volna az engedelmisséget. Ez esetben

kizárták volna őket a katolicizmus kezéből és a közvetlen veszély ezzel elhárítható lett volna. Így azonban nehéz eltávolítani a meg nem fertőzöttektől, mert nyíltan hirdetik katolikus voltukat. Protestáns és katolikus lapok egyaránt vitáznak az új felekezetről. Körülbelül 200 személy hódol az új hitnek a kezdet kezdetén, jobbra protestánsok. Hitük főforrása a szentírás. Elvetik a pápa főségét, a fülgyónást, a coelibátust, a szentek tiszteletét, a bucsukat, a zárándoklatokat és a bőjtöt. Két szentséget ismernek el: a keresztséget és az urvacsorát, melyet két szin alatt szolgáltatnak ki. Protestáns részről sem fogadják örömmel a szektát. A protestáns theologusok is megállapítják, hogy 24 hitcikkelyükben sok az ellentmondás. Ezért ne is nevezzék magukat keresztényeknek, mert tanaiknak teljesen ellene mondanak. Legyenek szabad egyház, határozatlan egyház, vagy a nagy világegyház, de mellőzzék a keresztény elnevezést. Mint minden újdonságnak, ennek is akadnak követői, még a legfelsőbb körükből is. Így csatlakozik Schreiber Henrik freiburgi egyetemi tanár is. Hogy egész hitéletük milyen rendszertelen, mutatja az is, hogy Offenbachban a német katolikusok, vagy későbbi nevükön disszidensok, protestáns lelkészt fogadtak az istentiszteletek elvégzésére. A katolicizmus kebelében aránylag kevésbé terjedt el az új hit. A huszezer berlini katolikusból csak tizennégy csatlakozott. Eközben a protestánsok közül Vislicinus és Rupp kiváltak és egy szabad evangéliumi közösséget alapítottak. Végül ezek is egyesültek a disszidensekkel. Mint általában olyan helyen, ahol sok a vezér, itt is kiütött a viszálykodás. Rawierben egyezkedésre ülnek össze a vezetők: Ronge, Czerski, Theiner. Ronge megférhetetlen természeté miatt azonban ismét szakítás áll be. A rongeanizmussal szemben nemcsak a keresztény egyházak, de még az állam sem szimpatizált. Minden nyilvános tanítói hivatalból kizárta hivatát, nehogy megfertőzzék a fiatalságot. Néhány év múlva lehiggad a reongeanizmus örülete. A "westfáliai Merkur" beszámol a rongeanizmus ügye iránt való részvételeiről. Gyűjtést rendeztet, hogy isten-

tiszteleteik számára templomot állíthassanak. A bevétel csak két tallér volt. Így változik a népkegy. Lassanként elül ez a felekezeti vihar. Az egykori 200 hitközség 70.000 hívéből ma már egy sem található.

Folyóiratunk megbízhatóságát láthatjuk abban, hogy a német katolikusok szakadár tanairól a maga valóságában számol be. Ennek bizonyítására nézzük meg, mit mond Veit az új korról írt átfogó egyháztörténetében: Midőn 1844 augusztus 18-tól október 6-ig a bucsu Trierben egy millión felüli embert az ott kiállított szent ruha tiszteletére odavonzott, adta ki a felfüggesztett pap, Johann Ronge együgyű kiáltványát a trieri Arnold püspökhöz 1844-ben, mely élénk visszhangot és feszült várakozást keltett katolikus körökben egy új Luthernek ezzel a fellépésével. Ezzel egyidőben egy másik pap, Johann Czerski, egy Rómától szabad, német katolikus egyház gondolatát vetette fel. Bitzos volt, hogy ők ketten találkoznak. Ennek a megmozdulásnak a barátai a lipcsei német-katolikus zsinaton, amely 1845. március 22-től 26.-ig négy ülésen működött, vetették meg alapját egy új egyháznak, mely magát német-katolikusnak nevezte. Egy megrövidített apostoli hitvallásra és a Szentírásra, mint egyedüli hitforrásra fektetették tanaikat. A Szentírás magyarázatát és értelmezését a krisztusi eszméből fogták fel. A német-katolicizmus statisztikai adatok szerint: Legnagyobb virágzása idején ez a mozgalom körülbelül 60.000 tagot számlált 259 gyülekezettel, 88 pappal. Az 1858. év vége felé már csak 100 gyülekezete van, ezek közül tíz szabadprotestáns. A jelenlegi állapotot nehéz megállapítani, mert a német-katolicizmusnak a maradványa szoros összefüggésben áll a szabadvallásuakkal. Már 1859-ben 54 német-katolikus közösség csatlakozott a szabad-vallásuakhoz. Veit ezen hivatalos megállapításából láthatjuk, hogy a "Religio és Nevelés"-nek milyen pontos értesülései és fejlett hírszolgálat volt. Egyetlen a valósággal ellenkező cikk, vagy tudósítás nincs a disszidensekkel kapcsolatban.

1. L.A.Veit: Die Kirche im Zeitalter des Individualismus 1648 bis zur Gegenwart. 475-476.1.

Spanyolország.

Ebben a korszakban VII. Ferdinánd Spanyolország királya. A mélyebb egyházi életet a folytonos vallási harc megakadályozta. A spanyol egyháznak szinte az egész XIX. század folyamán harcolnia kellett az állami önkény és a politikai zavargások miatt. Főként a kolostorok és az egyházi javak voltak az erőszakoskodás és a megkárosítás tárgyai.¹ Az a néhány tudósítás, mely a folyóiratban található, ugyanezt a képet idézi fel. 1841-ben a "Religio és Nevelés" lapjain keresztül ismerkedünk meg a spanyol állapotokkal, 1842-ben pedig az "Egyházi Tudósítások" című rovatban találjuk meg a spanyol eseményekre vonatkozó hírközléseket. Ezeken a cikkeken keresztül a népet vallásosnak látjuk és a papság ellen sincs kifogás. Ellenben az ország vezetői visszaélnék hatalmukkal. Kiterjesztik kezüket az egyházi javakra, megakadályozzák a pápának a spanyol katolikusokkal való érintkezését, főkegyuri jogokat gyakorolnak. Ez kihívja a pápa nem tetszését és megfeddi a vezetőséget. Nem szünteti meg a harcot a szentszék fellépése sem. A spanyol egyház függetlenségét és a Rómától való teljes elszakadást indítványozzák. Ennek hatására a toledoi érsek és a spanyol primás lemondott. A caloharri püspököt és még számtalankat száműzték. Alfonso miniszternek azonban minden vallásellenes törekvése sem tudja megtörni a katolikus hiveket. A pápa felszólítja a spanyol püspököket, hogy imádkozzanak a spanyol egyházért.² Spanyolország a legkatolikusabb államok közé tartozik, mégis vannak állandó jellegű vallási harcok. Ez azonban főleg a nép egyéniségéből fakad. Forró déli vérének kell mindig valami izgalom, mely indulatai levezetheti.

1. Knöpfler: A kath. egyh. történetének tankönyve. II. 241.1.
2. XVI. Gergely levele Spanyolországba. Rel. és Nev. 1841.1.111. 1842.1.63.1. Egyh. Tud. 159.1.

Svájc.

Svájcban a protestantizmus tulerőben van a katolicizmussal szemben. Csak az ősi kantonok katolikusok. A kantonok belső életükben teljes autonómiát élveznek, csak a hadügy, pénzügy, külügy a közös. Ez a helyzet azonban csak elméletileg áll fenn, mert a belpolitikai kérdésekbe is történnek beleszólások. Ez látható az 1836 óta huzódó argaⁿⁱ kolostor-ügyben is. A kolostorok megszüntetését próbálja keresztülvinni a protestáns többség, ami radikális módszerekkel ideig-óráig sikerül is. Szaniszló és Somogyi szerkesztése idején is állandóan felszinen forgó téma az argaⁿⁱ kolostorügy. Arganban nyílt szerzetes üldözés folyik. A nagytanács 115 szavazattal elrendelte a kolostorok eltörlését. A protestánsok azzal érveltek, hogy a mult bebizonyította a kantonbeli kolostorok kártékony befolyását a polgári igaz vallásosság, erkölcsiség, gazdasági és szellemi önállóság ellen. 48 óra alatt kellett a szerzeteseknek a kolostorokat elhagyni, későbbi tartózkodási helyüket pedig a kantonnal tudatniok. A kolostorok bezárása a kantonok 1815-i egyezményét sértette meg. Ezért a katolikusok Berntől a határozat megsemmisítését követelték. A pápa is protestált a történtek ellen. Az argaⁿⁱ kolostorügyben két határozatot hoztak. 1841. január 13.-én a kolostorokat elvileg eltörlik, április 1.-én elvileg visszaállítják. Végleges határozatot még nem tudtak hozni, mert körülbelül annyian szavaztak ellene, mint mellette. Így a kérdést az elnökség elnapolta. A harc éveken keresztül tart. 1843-ban az argaⁿⁱ nagytanács 110 szavazattal 70 ellen ismét elhatározta a kolostorok visszaállítását. A többség ellenére is, mindez csak terv marad. A kolostor aranyne^műit már be is olvasztották. Az argaⁿⁱ rendőrigazgatótól a vagyon visszaadását kérik, de az azt feleli, hogy csak per útján lehet az eljárást megindítani. Az argaⁿⁱ katolikus közösség folyamodványt nyújt be a nagytanács elé, hogy az elkobzott javakkal leg-

1. Egyh. Tud. 1841.II.80,103,166, Rel.és Nev. 1843.II.168, 1844.I.32,232, 1845.II.551, 1846.II.264, 1844.I.167. 1844.II.246, 1847.II.224,238, 1848.I.16,40,80,244.

alább a katolikusok rendelkezzenek. Hogy a jogos követelőket elriasszák, lázítással vádolták őket, mi nagy rémületet váltott ki a kantonokból. A kolostorkérdés ekkor már nem egy kanton ügye, hanem egész Svájcé. Luzern és Walis kanton a katolikus ügy legfőbb képviselője. A helyzeten azonban nem tudnak változtatni. Az elűzött szerzetesek még csak kegydíjat sem kapnak. Legnagyobb részük a tiroli griessi kolostorban telepedett le.

Ezeknek az éveknek a katolikus körökben egy másik felháborító eseményéről is beszámol a "Religio és Nevelés" a külföldi hírszolgalat alapján. Luzern 1844-ben megengedte a jezsuiták letelepedését. A kormánytanács hosszas vita tárgyává tette a kérdést. Egy szeminárium vezetését is rájuk akarják bízni, de egy nagy engedményt kell tenniük. Alá kell magukat helyezni az állam szabályainak. Így a megbízás elfogadása nem is volt biztos. A kormány és a jezsuita rend között az egyezkedés mégis dülőre jutott, bár sok volt a gondolat ellensége. A radikális párt nyíltan az Egyház ellen dolgozott. A protestánsokkal szövetséget kötött munkás liberalizmus és atheizmus megpróbálta a jezsuiták befogadásának a tervét megakadályozni, azonban nem sikerült. Ennek a küzdelemnek a visszahatása az u.n. Sonderbundskrieg /1847./ A pápai nuncius igyekszik elsimitani az ellenségeskedést, hogy a háború ki ne törjön. Ez azonban nem sikerült. A svájci szövetség szavazattöbbséggel akarja kiűzni a jezsuitákat. Bár a szótöbbség megvolt, de a jogtalanság még akkor sem hathat az igazság erejével. Európa - élükön a francia sajtó - a katolikus kantonok ügye mellett foglalt állást. A többség zsarnokoskodását látják a szövetségi tanácsa határozatában, amely megsértette a svájci szövetség legszentebb alaptörvényét: a saját hatáskörében való autonómiát. A végső fejlemény fegyveres harc lett. Természetes, hogy a maroknyi katolikusok ügye bukott el a többség fegyvere miatt.

A svájci szerzetességnek a végső dőfést a 48-as forrongás adta meg. A felmerült hadiköltségek legnagyobb részét a

kolostorokra hárítja. A luzerni kormány a hadiköltségeket csak is a kolostorokból akarja kipréselni, melyet szigorú 14 nap alatt be kellene szolgáltatni. A teljesíthetetlen kérést végül a nagytanács módosította. Ez sem jelentett javulást. A kivetett 1,600.000 fr. sarc felét más közületekre hárították át, de egyuttal minden kolostort megszüntettek. Egyes szerzetesrendek tagjait, így az ágostonrendieket is, azonnal nyugdíjazták. A többi kolostort kihalásra kárhoztatták. Akik akarták, azokat az állam azonnal nyugdíjazott.

Ilyen elnyomott volt az Egyház helyzete Svájcban. Ha azonban a lelkiiséget tekintjük, megállapíthatjuk, hogy erősebb a hit, mint azokban az országokban, ahol közvetlen üldözéstől nem kellett tartani.

Anglia.

Beszámol a "Religio és Nevelés" az angol egyházi viharokról is. Az évszázados angol-ir ellentét még mindig fennáll. A protestáns angolok elnyomják a katolikus ireket. Ellenük irányult az 1673-as Test-acte is, mely a katolikusoktól megtagadta a legelemibb polgárjogok élvezését. Ez a rendelkezés első sorban az ireket érintette, de sújtotta a felső tízezer körében megmaradt katolikus angolokat is. Végül az ir O'Connel Dániel 1829-ben kivívta az egyenjogusítást a Test-acte eltörlésével. A katolikus emancipáció papíron történt befogadása azonban nem jelentette azt, hogy a gyakorlatban azonnal megvalósult. Ennek oka az unió gondolata. Természetes, hogy a hithű anglikánok az unió miatt meggyűlöltek mindent és mindenkit, ami a katolicizmussal állt kapcsolatban. Erősen dolgoztak az Egyházba való visszatérés szándéka ellen. Peel államminisztertől az emancipáció visszavonását sürgetik. Peel Robert azonban erélyesen kijelenti; "Az emancipáció visszavonása a legfurcsább álom,

1. Rel. és Nev. 1841.I.141,174, 1841.II.410, 1842.II.250,115, 1843.II.8,32,48,71,128, 1844.I.72,160,168, 1845.I.7,16,228, 1846.I.144,264, 1846.II.176,216,264,416, 1847.I.48,32,72,236,260,283,316, 1848.I.1

melyet valaki álmodhatott." Az emancipáció gondolatáért sokat vesztett: jóbarátokat, politikai kapcsolatokat. Az ilyen áldozatba kerülő munkát nem akarta megsemmisíteni.

Az állam a theologiai viták ellenére is igyekezett megőrizni részrehajlatlanságát. Egyes politikával megadta a szükséges reformokat. Így érhetette el Anglia, hogy a nagyvennyolcas forradalmak kikerülték a szigetországot. A parlamenti viták folyamán felmerült fontosabb kérdéseket mind megoldották. A katolikus emancipáció a XIX. század Angliájának egyik legnagyobb vívmánya, amely elősegítette az állam belső egységét. A "Religio és Nevelés" bár részletesen foglalkozik a kérdéssel, de nem emeli ki eléggé az angol államférfiak állásfoglalását. Nem mutatja be azokat a fokozatokat sem, ami az emancipáció után lassan a katolikusok teljes egyenjogusítását eredményezte. Az 1829-ben kiadott "Emancipáció-bill"-t mely a katolikusok polgári egyenjogusítását jelentette, 1838-ban az u.n. Tized-bill követte. Ez mentesítette a katolikusokat attól, hogy az anglikán lelképásztoroknak tizedet fizessenek. A teljes egyenjogúságot az 1845-ben kiadott "Hagyatéki-bill" jelentette, mely elismeri a katolikusok vagyonszerzési jogát.² Bár ez a törvény folyóiratunk korszakára esik, mégsem tesz említést róla. Ennek oka azzal magyarázható, hogy az oxfordi mozgalom kiszorít Angliáról minden más közlést a későbbi időszakban.

Az anglikán egyház számára az oxfordi-kezdetben csupán theologiai-harcok komoly veszélyt jelentettek. 1833 óta mind szélesebb körre terjedt. Élén Nevman, Pusey, Oarley, Viseman álltak. Az anglikán egyházat két pártra osztotta: a ritualisztikus és a szabadelvű haladó pártra. A ritualisztikusok mind közelebb kerültek a katolikus egyházhoz és sokan közülük el is hagyták az anglikán vallást. Nevman 1845-ben tért át a katolikus hitre. 1847-ben pappá szentelik és az angol oratorium megalapítója lesz.³

1. A kat. emancipáció Angliában. Rel. és Nev. 1841.I.141.1.

2. Knöpfler: A kath. egyh. tört.-nek tankönyve. 242-243.1.

3. Knöpfler: A kath. egyh. tört.-nek tankönyve. 243.1.

A folyóirat rámutat arra, hogy mik sodorják e mozgalom hiveit a katolikus egyházhoz: a régi szertartások, a klastromi élet világtól elvonatkoztatott szentsége, Mária és a szentek tisztelete. Többet akarnak az egyháztól, mint egyedül a Biblia igazságainak az elfogadását. Szükségét érzik a szent hagyományoknak is. Az államférfiak közül Peel irányában éreznek legtöbb bizalmat, ezért kéréseikkel hozzá fordulnak.

Az egész irányzatot puseyzmus néven emlegetik. Központja a St. Mary collégium, hol Wiseman él. A nép tömegesen tödül templomába, hol égő gyertyás oltárnál a katolikus egyház miséjében előforduló szertartásokkal ébreszti fel a vágyat az ősegyház után. Mivel a katolicizmus felé orientálódik ez a párt, az anglikánok "római toldalék"-nak nevezik. E mozgalom mintegy összekötő híd volt az anglikán egyház és Róma között, mely hatására sokan vissza is tértek oda, ahonnan jöttek. A pápa jóakarátát tartják elsősorban fontosnak az egység megvalósításához: "...csak Róma által remélhető az egységhezzi visszatérés." - vallja Wiseman. Ha a pápa nem fogadja őket a jó pásztor szeretetével, hiába minden erőlködés. Fájón látja, hogy katolikus részről megvan az egység, de Angliában hiányzik. "Angol papok, sirassuk a minden egyházi szellem hiányát, mely szellem oly szép szabatossgot ad a kontinens papi állapotának."

Az egységmozgalom a teologusok köréből indul ki. Elsősorban is az egyetemi hallgatókra gyakorolhatott mélyebb hatást. Ez oly általános jelenség volt, hogy Puseyt a nyomozóbizottság két évre ki is tiltja az egyetem köréből, s a tanítás jogától is megfosztják. Egyéniségének népszerűségét láthatjuk abból, hogy az egyetem tagjai közül hatvanan írást terjesztenek be az álkancellárhoz Pusey ügyében. A kérvényben felteszik a kérdést, miért állítják az eretnekeket ítélő bizottság elé. A válasz erre az, hogy Pusey tanai már annyira megfertőzték a köztudatot, hogy három év leforgása alatt behálózta a papság háromnegyed részét. Hat-hét kollégium is már hozzá akar csatlakozni. Elítélése közvetlen okául egyházi beszédeit hozták fel. Egy birminghami pap ismertette is szószékéről. Az anglikán pap

1. Wisemann levele az angol vallási mozgalmakról. Rel. és Nev.

1842.I.115.

a katolikus tanok tiszta előadóját látja benne. Végül is Pusey-t hivatalosan felfüggesztették állásából. Majd hirtelen fordulat-tal ismét visszavették volna, ha az új esküvési formát hajlan-dó letenni. Pusey azonban inkább lemond kanonoki és professzori tisztségéről. Mennyire meghódította az ifjúságot az egyesülési törekvés, mutatja, hogy a hallgatók szobáikban katolikus módra felállított oltárok előtt végzik napi ájtatosságukat. A szám-talan áttérést anglikán egyházi reformigérekkel próbálják meg-akadályozni, de kevés eredménnyel.

A folyóirat nagy lelkesedéssel számol be az angliai eseményekről. Később a híradások kezdenek ritkulni. Az 1846-os éhínség után már alig egy-két nevezetesebb említést találunk. Az események kezdenek elcsitulni. Az erősen katolikus Somogyi-nak pedig nehezebb esik beszámolni arról, hogy megszűnik az e-gyesülés reménye. Inkább átsiklik ezen a gondolaton.

Az oxfordi mozgalom hosszas küzdelmei mind világosab-bá tették, hogy az anglikánok korporatív visszatérése hihetet-len. Maga XIII. Leo is belátja, hogy ez a törekvés reménytelen. Egy nyilatkozatának hatására Benson centerbury érsek felelt az anglikán episzkopátus nevében. A szakadás fennmaradásában a pápaság a hibás, mert minden közeledést visszautasít. A pá-pa és a szentszék későbbi elzárkózását nem érinti Somogyi. Ez az angol-egyház egyesülésének záróakkordja, mit a folyóirat el-hallgat.

Az oxfordi mozgalommal kapcsolatban egy érdekes meg-figyelést tehetünk. A "Religio és Nevelés" ugyan nem fejezi ki, de a sorok közül észreveszi a figyelmes olvasó. Az egységtörek-vés nem ölthetett volna ily nagy méreteket, ha az állam kezdet-ben erélyesen fellép. Azonban senkisé ismét látott veszedelmet elő-ször a theologiai egyenetlenkedésben. Anglia nem használta a radikalizmus taktikáját. Hagyta a vitákat a maga medrében le-folyni. Hivatalvesztéssel is csak a mozgalom vezetőit sújtotta, de azokat is csak hosszabb mérlegelés után. Már akkor megmutat-ta a szigetország, hogy a szabad szó hazája. Az egységmozgalmak megölését is leginkább azzal érte el, hogy szabadjára engedte és csak súlyosabb esetekben avatkozott bele. A hosszú vitákba

belefáradtak az emberek. Így megmaradtak legtöbbször azokban a keretekben, amelyet az anglikán egyház és állam előírt. Ezt a folyóirat nem látja. Természetes is, hiszen annyira benne él az eseményekben, hogy ilyen megítélést nem tud levonni. Ehhez kellő történeti távlat szükséges.

Az egységmozgalmak miatt a hithű anglikánok katolikus ellenes álláspontot tanusítottak. Követelték a katolikus Egyház és iskolái részére kiutalt segélyek visszavonását. A nevelésügy rossz helyzetben áll a korban. Sőt elmondhatjuk, hogy Európa összes országai között a köznevelés talán itt a legelhanyagoltabb. Különösen a gyártelepekre vonatkozik ez a megállapítás. Sok gyerek még azt sem tudja, hogy kicsoda Jézus Krisztus. Mindebben igaza van a "Religio és Nevelés"-nak, de még egy fokkal tovább kellene mennie. Az alsóbb réteg körében nemcsak a vallásos, de a tudományos nevelés sincs meg. A gyártelepeken a gyermekek 16-18 órát dolgoznak, idejük sincs a pihenésre. Munkahelyükön hajtják néhány órára álomra fejüket. A kiskorúak munkaképességének ilyen kizsákmányolása mellett nem csoda, ha nem jut idő a hittételek és az elemi tudnivalók elsajátítására.

A folyóirat nagyon helyesen jegyzi meg, hogy Anglia minden egyesülési törekvése mellett is féltékenyen őrködik szabadságán. Erre felhozza példának az angol felsőház határozatát: A pápával a diplomáciai kapcsolatot csakis világi személy tarthatja fenn. Nemcsak a protestánsok, hanem a katolikusok is igyekeztek a politikai beleszólást elvonni a Vatikántól. Maga a katolicizmus nagy ir vezére O'Connel is azt mondta, hogy Rómától bármennyi theológiát, de semmi politikát.

A háromszáz éves ir üldözés nem szűnik meg egyszerre. Néha egy-egy intézkedésben még fellelhetők nyomai. Erről számol be az "Egyházi Tudósítók" az 1846-os burgonyavész idején. Az éhínség egyre növekedik és az emberek fehér zászlók alatt tüntettek az utcákon: "kenyeret vagy munkát!" Anglia feltételekhez kötötte a segítséget. Kezdetben csak azoknak akartak segítséget adni, akik kötelezték magukat, hogy gyermekeiket anglikán iskolába járatják. A londoni katolikusok anyagiak hiányában csak imádsággal tudtak segíteni. Az éhínség oly nagy fokra emelkedett, hogy a kutyák kikaparták az eltemetett embereket a földből. A

nagy nyomor láttára Viktoria királynő Angliában bőjtöt rendelt el és az ireknek élelmiszert küldött.

Míg Írországbán az éhínség tizedelte az embereket, érkezett meg O'Connel halálhíre, ki fiával ép európai köruton volt. Már betegen érkezett Párisba. Ezután Rómába akart menni, de utközben meghalt - emlékezik meg a "Religio és Nevelés".

A szerzetesrendek működése áldásos az angol forradalomra. Több szerzetesrendet honosítottak meg, köztük az irgalmas nővéreket is. Egy új szerzetesrendet is alapítottak, mely Oxfordban keletkezett: az "Isten akarataról" nevezett rendet. A papság ítéletével mintegy példát akar mutatni. Ezért felszólítást kapnak Rómától, hogy a vallástól tartsák távol a politikát és csak a lelkipásztorkodásnak éljenek. Rómának ez az utasítása mintegy O'Connel elgondolásait foglalja magában.

Oroszország.

A "Religio és Nevelés" értesülései szerint az unio gondolata felvetődött a görögkeletiek között is. Konstantinápoly és Róma között nagyobb az ék, mintsem ennek a gondolatnak hordozója lehetne. Oroszországtól várják a közeledést. A folyóirat azt bizonyítja, hogy közte és az Egyház között nem olyan mély a szakadás, mint Bizánccal. Ezt történeti tényekkel is igyekszik alátámasztani. Midőn Cerularius Mihály elszakadt nyugattól, Oroszország még hű maradt. Csak két patriárkájuk Photius és II. Jónás nem ismerték el Róma elsőségét. A nyugattal való kapcsolat az uralkodóházak házasságai révén is erősebbek voltak, mint Bizánccal. 1 Az egyesülés gondolata felvetődik Nagy Péter uralkodása idején is. Midőn 1717-ben meglátogatta a Sorbonnet, úgy nyilatkozott, hogy saját részéről lehetségesnek tartja az uniót, csak püspökei nélkül nem határozhat. A püspöki kar azonban visszautasította a közeledést. 1839-ben ismét szózat hang-

1. Rel. és Nev. 1843.II.48,64,80, 1844.I.112,168, 1844.II.280, 1845.I.81,320, 1846.II.56,182, 1846.II.16, 1847.II.384.

2. Lehetséges-e a római és az orosz egyház uniója? Rel. és Nev.

zott el ilyen céllal, de az eredményt a folyóirat is kétségesnek tartja. Szenczy Ferenc kijelentését /1841.II.142.Rel.és Nev./ akár ma is helytállónak találhatjuk. Az ügy megoldása nagyon nehéz, mert ha nem mindenki akarja, csak eggyel több felekezetet jelentene.

A katolikus egyház története - mondja Knöpfler - a XIX. század folyamán Oroszországban a legszomorubb. Vérrel és könnyel írták. Az 1830-i lengyel felkelés után újból nagy hullámot vert az üldözés. Az egyházzal szemben a caesar-papizmus elvét érvényesítették, mely ellen hiába tiltakozott két ízben is /1839, 1842/ a pápa. I. Miklós 1845-ben Rómába megy a pápával tárgyalni. 1847-ben létrejött a megegyezés, de csak holt betű maradt. Ez az orosz állapotnak a váza. Ezt találjuk meg a "Religio és Nevelés"-ben is részletesebb leírásban. A hírközlés bár gyéresebb, mint a német vagy angol állapottal kapcsolatban. Amennyiben nem bocsájtkozik ismétlésbe, ez a folyóirat előnyére válik.

Oroszország ebben az időben is nagy területet mondhatott magáénak. Lengyelország nagy részének birtokosa és a balti államok is, Finnország is fennhatósága alatt áll. A katolikusok üldözése nem újkeletű. Már Nagy Katalin cárnő korától ez a helyzet, mert fanatista módon akarják beolvasztani a görög és római katolikusokat soraikba. Ezt elősegítette a leggondebbszab állami támogatás. A görögkeleti egyház radikális módszeréről teljes képet kapunk. A katolikusok számát leegyszerűbben úgy apasztották, hogy a vegyesházasságból származó gyermeket csakis a görögkeleti vallásban nevelhették. Másik nagyon hasznos módszerük a szerzetesrendek kiűzése. El kellett hagyniuk az irgalmasoknak a varsói kórházat, a bazilita apácákat pedig az egész országból száműzték. A pápának megvan a katolikus papok felett való ellenőrzés joga, nehogy a népre káros befolyást gyakoroljanak. Mindezek ellenére a kormány ünnepélyesen tiltakozik a katolikus üldözés vádjá ellen. Cselekedeteik azonban mégis az ellenkezőt bizonyítják. A papnevelő intézetekből eltávolítják az eddigi vezetőket. Vilnában pedig 30 katolikus templomból huszonhatot elvesznek. Lengyelországban már sokan nem bírják a meghurcoltatást és átvándorolnak a porosz részekre. A

katolikus orosz egyház elszegényedett, mert alapítványait és javaikat elkobozták. Az elharácsoltság egyházi javak helyébe öt fizetési kategóriába osztották be - kárpótlásképen. Így a plébániák és a papok számát nem szaporíthatják, mert akkor azoknak nem jut az évdíjből.

Akik ezzel a rendszerrel szemben veszélyesnek mutatkoztak, egyszerűen eltették láb alól. Így járt Dombrowski abbé, aki az üldözések elől Franciaországba menekült. Családi ügyei miatt egyszer álruhába visszatért. Azonnal elfogták. 150 kancsuka ütés után meg is halt. Hasonlóképen járt a pétervári papnevelő iskola igazgatója is. Tobolszkba száműzték. Mivel ott is hirdette hitét, ötezer korbácsütésre ítélték. Természetesen belehalt. Helyette egy olyan egyént állítottak a papnevelő intézet élére, aki a pápával meg akarta szüntetni a kapcsolatokat.

Az állam segítségével a helyenként többségben lévő katolikusokat is ki tudják játszani. Amely falvakban a görögkeletiek csekély számuk miatt templomot építeni nem tudnak, a katolikus templomból részükre egy oltárt kell átadni.

Ilmikliós cár 1845-ben Rómába utazott. XVI. Gergely tiltakozását fejezte ki neki az Oroszországban folyó katolikusellenes események miatt. Mindezekről a cár "mit sem tud". Azonban kilátásba helyezte egy konkordátum megkötését. Közben a pápa meghalt. Oroszország azonnal felhasználta az alkalmat, hogy az új pápa megválasztásáig az ügyek kivizsgálását felfüggeszsze. Végre az új pápával 1847-ben létrejött a konkordátum. Eredménye azonban semmi. Az üldözés tovább tart. A vegyesházasságából származó gyermek most is csak görögkeleti lehet és a görögkeleti vallásból más vallásra áttérni nem szabad. A pápa hiába fordul számonkérőleg a cárhoz. Ilyen esetekben a cár a történetekről semmit sem tud.

Ritkán kapunk Európa határait túlhaladó képet. Néhány cikket találunk a kínai és japán misszió erősödéséről és az amerikai katolikusok számának növekedéséről. Ezek a hírszerzések nemcsak korának állapotára vonatkoznak, hanem bizonyos értelemben visszatekintést is adnak. Jelentőségük nem tulságosan nagy.

Összegezés.

A "Religio és Nevelés"-nek a külföldi valláshelyzetre vonatkozó cikkei a legértékesebbek. Mint távoli szemlélő, az eseményeket sokszor tisztábban láthatja, mint a magyarországi valláshelyzetet. A megyei küzdelmekben annyira benne van, hogy nem mindig tudja pontosan elválasztani a lényeges dolgot a kísérő jelenségektől. A külföldi országokról szerzett hírszolgálat sokoldalú. Több újságnak a tudósítását is mérlegeli és így mindig rátapint az igazságra. Elmondhatjuk, hogy egy ország vallási helyzetéről sem ad hamis képet. Ezt egy jó szerkesztő meg is tudja valósítani, ha az eseményeknek kellően utánajár. Igyekszik részrehajlatlan állásfoglalást tanusítani a katolikus-protestáns vitákban. Hogy ez nem sikerül mindig, természetes. Azért a klérus folyóirata, hogy abból a szemszögből tekintse az eseményeket, mint a papság. Egyes külföldi helyzetképeket tulságosan elapróz. A sok ismétlés néha unalmassá válik. Ez tapasztalható a rongeanista és puseyista mozgalommal kapcsolatban. Évek hosszú során szinte ontja a folyóirat az ezekkel kapcsolatos tudósításokat. Szerencsésebb az olyan külföldi kép, amely nem válik sablonossá, hanem a közölt cikkek talán ritkábbak, de mindegyike súlyos. Ilyen szerencsés összehatást nyújt Oroszország vallási helyzetéről. - Szinte csodálatos az a tény, hogy a pápáról és Rómáról milyen kevés közölni valója akad a "Religio és Nevelés"-nek. 1846-ban XVI. Gergely halálakor és az új pápa IX. Pius megkoronázásakor kapunk csak részletesebb tudósítást és a negyennedikes zavargások idején. Mindez azt bizonyítja, hogy a magyar klérusnak még nincs meg a közvetlen, bensőséges kapcsolata Rómával.

A külföldről közölt cikkek azért is jobbak, mint a magyarországi valláshelyzetre vonatkozók, mert itt mindvégig megtalálható a kontinuitás. A magyar eseményekben sok a hézag. Egyetlen tökéletesen végigvezetett kérdés a vegyesházassági viták. A hazai helyzetre vonatkozó cikkekben azonban külön méltányolni kell azt, hogy mindég meg meri mondani az igazságot. Még akkor is, ha az állammal szembe kerül ezáltal. Az egyház és az

állam együttműködését szeretné, de ennek feltételét egymás hatalmának kölcsönös elismerésében látja. Ez az ideális állapot akkor valósulhat meg, ha a nevelést nem vonják ki az Egyház kezéből. A folyóirat ezt találja a magyar valláshelyzetben a legfontosabb problémának. Ez abból sejthető, hogy a vallásos nevelés szükségességét amikor csak teheti, kihangsúlyozza. Többet küzd ennek megvalósításáért, mint az egyházi birtokokért, vagy a klérus privilégizált jogaiért. Ezek a kérdések csak a szabadságharcot közvetlen megelőző időszakban lesznek általánosak, míg a vallásos nevelés szükségességének a védelme végighúzódik minden évfolyamon.

A külföldi országokkal kapcsolatos közlemények azért is sikerültek, mert a kérdéseket nem nyújtja el, hanem röviden, de valószínűleg fejti ki gondolatait. Ezekben a tudósításokban áll legközelebb a mai folyóiratszerkesztők megoldásához. Nem fárasztja hosszú hasábokkal az olvasót. A magyarországi kérdések megvitatására - ezzel szemben - legalább négy-öt oldalra van szüksége. Sokszor még ennyi sem elég, hanem több számon keresztül folytatólagosan közli a cikkeket. A hatalmas terjedelem megnehezíti fordulatosságukat és sokszor elvesz a témában. Ebből a szempontból azonban később javulást látunk. A belpolitikai helyzet élénkebb küzdelmei és gyors változásai azt a hatást érték el, hogy több kérdést élénkebb stílusban, de rövidebb terjedelemben vetnek fel. Az 1847-es esztendőig egy-egy számban átlag két hosszú cikk jelenik meg és ezenkívül magyarországi és külföldi egyházi tudósítások. Később több, de rövidebb lélekzetű cikk is található. A külföldi tudósítás néha el is marad. Élő példa ez arra, miképpen hathatnak az események áradatai még egy nyugodt alaphangú vallásos folyóirat szerkesztésére is.

Ha a folyóiraton keresztül vizsgáljuk a szerkesztőket, megállapíthatjuk, hogy mindkét főszerkesztő betöltötte hivatását. Igyekeztek beleilleszkedni a lehetőségek által nyújtott keretekbe. A szükséges anyagiak nélkülözése mellett is fenntartották a folyóiratot, mert érezték, hogy a katolikus sajtó létkérdése forog kockán. Hogy mai szemmel tekintve a folyóirat nem volt tökéletes, azon ne csodálkozzunk. Ahogy egy XV. századbeli

festményt nem szabad mai szemmel nézni, hanem vissza kell helyezkednünk az alkotás korába, úgy kell viselkednünk ez esetben is. A XIX. század emberének a szemüvegén keresztül kell tekintenünk a "Religio és Nevelés"-t mégpedig katolikus szempontból. A folyóiratok stílusa akkor még egy lapban sem olyan csiszolt és gördülékeny, mint manapság. Stílusa néha nehézkes, küzd a kifejezésekkel s sokszor hosszadalmas. Az újságírók még nem tanulták ki a különböző riporter-i fogásokat. Nem fektettek olyan nagy súlyt a cikkek könnyen áttekinthető voltára, hanem apró betűkkel, végeláthatatlan hasábokban fejezték ki gondolataikat. Ez a megállapítás nemcsak a "Religio és Nevelés"-re, hanem a többi lapra is vonatkozik. Ilyen volt minden újság. Ugyan kivételt képez Kossuth Lajos "Pesti Hírlap"-ja, de itt a zseniális tollu embert kell tekintenünk, ki nem általános méretek között mozog. A "Religio és Nevelés" szerkesztője sokszor egyedül írta meg a folyóiratot. Így - a sürgős munka lázában - nem vethetjük szemére, hogy nem minden száma sikerült. Hivatását katolikus szempontból igyekezett betölteni. Korábban az volt a katolikus egyház egyedüli hírlapi védője. Ugyan a "Nemzeti Újság" is katolikus lap, de nem mindig egyházi szempontból vizsgálja a helyzetet.

A folyóirat apró hibáit a szerkesztőség is észreveszi. Ezért akarnának politikai irányu bővítést adni. Szellemi és anyagi köre azonban sokkal szűkebb, mintsem ez megvalósulhasson. Egy negyed századdal később Bornemissza István a "Magyar Szemlé"-ben meghatározza: Milyennek kell lennie egy jó katolikus lapnak? Nincsen helye a lapban a theológiának, még kevésbé a klérus belső ügyei feszegetésének. Ha ezt a meghatározást tekintjük irányadónak, akkor találunk hibákat, mert különösen kezdetben tulteng a theologia. De ez az időszak a katolikus sajtótörténelemben csak szörnyp próbálgatás.

Mivel lehet megmagyarázni, hogy a "Religio és Nevelés" példányszámai alig fogytak és ezért a létfenntartás nehézségeivel állandóan küzdenie kellett? Legfőbb oka a magyar nép. Európaszerte jellemző, hogy a katolikusok aránylag későn kezdtek élni a sajtó előnyeivel. Már mások meghódították, ezért nehéz volt a megindulás. Ennek következtében a kapitalista, liberalista

1. 1889. 11-16.1. A katolikus napisajtó hivatása.

sajtó szélesebbkörű olvasottságnak ürvendett, mint a szárnypróbálgató katolikus sajtó. Nálunk is hasonló a helyzet. Ezért nem csodálkozhatunk ennek a folyóiratnak a küzdelmein sem. Az újságolvasó tábor elsősorban érdeklődést kielégítő hírszolgálatot, majd szórakoztató, könnyebb stílusú tárcacikkeket kíván. Valláspolitikai kérdésekkel általában hidegebben viselkednek. A helyzet ma sem változott. A katolikus vonatkozású lapok sohasem érik el azt az olvasottsági fokot, mint a politikai, vagy szépirodalmi folyóiratok. Pedig a katolikus sajtónak meg kell nyernie a közvéleményt, mert "a katolikusok hiába építenek templomokat és iskolákat, hiába állítanak oltárokat, ha mindezeknek a védelmére nem gondoskodnak erős és elterjedt sajtóról". /X.Pius/

Irodalom

1. A jászóvári premontrei kanonokrend jubileumi névtára. B p. 1902.
2. A pannonthalmi Szent Benedek rend névtára az 1880-ik évre.
Szombathely. 1880.
3. Balázs László: A felekezetek egymáshoz való viszonya 1791-1830-
ig Bp. 1935.
4. Buchberger, Michael: Kirchliches Handlexikon. München 1907
5. Derzsényi Béla : A magyar katolikus sajtó. Bp. Regnum 1942-43
6. Ferenczy Jakab- Danielik János: Magyar írók Pest 1858
7. Béfin Gyula: A szombathelyi egyházmegye története. Szombathely 1929
8. Hermann Egyed: Lonovics József római küldetésének diplo máciái
előkészítése. Bp. 1934
9. Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története
1848-49-ben. Genf 1865 I. köt.
10. Knöpfler Alajos: A katolikus egyháztörténet tankönyve /fordi-
tás/ Temesvár 1905
11. Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei 1777-1848-ig Bp. 1927
12. Kúdoré János: A magyar katolikus egyházi beszéd irodalmának
ezeréves története Bp. 1902.
13. Lopussny Gyula Agost: Tordai Szaniszló Ferencváradai püspök
Nagyvárad 1896
14. Meszlényi Antal: A jözefinizmus kora Magyarországon Bp. 1934
15. Meszlényi Antal: Gróf Zichy Domonkos veszprémi püspök egy-
házlátogatása 1845-46-ban Veszprém, 1941
16. Notter Antal: A Szent István Társulat története. Bp. 1904
17. Pálos I. Ferenc: Kövács János Márk énekeskönyvének szerepe a ka-
tolikus egyházi énekeformok történetében. Pannonthalma 1940
18. Salacz Gábor: A reverzális kérdése Magyarországon. Kat. Szemle 1937
19. Salacz Gábor: A vatikáni zsinat és a placetum. Bp. 1934
20. Schnabel Franz: Deutsche Geschichte in neunzehnten Jahrhundert.
Freiburg. 1937
21. Sörös Engrác: A pannonthalmi főapátság története. Bp. 1916.
VI. köt.
22. Szinnyei József: Magyar írók élete és művei. Bp. 1893
23. Török Jenő: A katolikus autonómia mozgalom 1848-1871-ig. Bp. 1941
24. Várady Árpád: Lonovics római küldetése Bp. 1924
25. Vásárhelyi Julia: A könyvtéralapító Somogyi Károly Szeged 1940
26. Veit Ludwig Andreas: Die Kirche im Zeitalter des Individualis-
mus 1648 bis zur Gegenwart. Freiburg 1933
27. Meszlényi Antal: A magyar Katolikus Egyház és Állam 1848-49-ben
Bp. 1947-54. 1.

Tartalom

1. A katolikus folyóirat metindulása külföldön és hazánkban. 1. lap
2. A "Religio és Nevelés" szerkesztői és munkatársai 1841-1848-
ig. 6. "
- Szaniszló Ferenc - Somogyi Károly - Danielik János -
Beély Fidél - Csajághy Sándor - Danilovics Mihály -
Déghy István - Fábian Ambrus - Fejér György - Fekets
János - Fogarassy Mihály - Hollók Imre - Horváth Pius -
Kovács Antal - Kovács Márk - Körmöczy Imre - Köres György -
Liszkay Károly - Majer István - Nagy Márton - Ocskovsz-
ky Ferenc - Pados János - Pauer János - Perger János -
Ranoölder János - Roder Alajos - Sárkány Miklós - Spe-
cziár Lajos - Sujánszky Antal - Szabó Imre - Szabó Jó-
zsef - Szaniszló József - Szanczy Imre - Szenczy Ferenc -
Tárkányi Béla.
3. Magyarország valláspolitikai helyzete a negyvenes években. 37. "
Vallási jellegű cikkek. - A katolikus sajtó. - Katoli-
cizmus- protestantizmus. - Vegyesházassági kérdések.-
A nevelés. - Egyház és Állam.
4. A katolicizmus helyzete külföldön 62. "
Ausztria- Itália- Franciaország- Németország- Spanyol-
ország- Svájc- Anglia- Oroszország
5. Összegezés 90. "

